

Läsning

- vad är en bra läsupplevelse?

"Det är viktigt att ha olika sätt att läsa, för olika syften. Då kan fler läsa mer." (Kvinna, blind)

Stefan Johansson, Karin Forsell
Undersökningsperiod november 2020 – maj 2021

Rapportdatum 21 maj 2021

Innehåll

<i>Bakgrund</i>	4
<i>Metod</i>	4
<i>Sammanfattning</i>	5
Lyssnare	5
Punktskriftsläsare	5
Teckenspråksläsare	6
Lättläst-läsare	6
Behov av mer metadata om lånat material	7
Brister i återkoppling om problem	7
<i>Resultat</i>	8
Det här läser personerna	9
Miljöer för läsning	13
En bra läsoplevelse	13
Om läsoplevelsen inte blir bra	15
Att hitta något att läsa	18
Lyssnare	23
Punktskriftsläsare	28
Teckenspråksläsare	34
Lättläst-läsare	36
Distribution	37
Vilken teknik används	39
<i>Bilaga 1. Transkriptioner</i>	43
Personer med synnedsättning	43
Personer med kognitiva funktionsnedsättningar	62
Personer med intellektuell funktionsnedsättning	75
Personer med motoriska svårigheter	81
Personer med dövblindhet	83
Personer som är döva	84

<i>Bilaga 2 - Intervjuunderlag .....</i>	95
Gemensam inledning	95
Generella frågor att diskutera med alla.....	95
Specifika frågor beroende på läsarens situation.....	95
<i>Begripsam AB.....</i>	98

Bakgrund

Begripsam genomfört undersökningen på uppdrag av Myndigheten för Tillgängliga Medier (MTM). Syftet har varit att undersöka hur och vad MTM:s målgrupper läser. Undersökningen är en del av MTM:s uppdrag att fördjupa förståelsen om hur personer med funktionsnedsättningar läser och föredrar att läsa samt för att skapa en djupare förståelse för vilka hinder som kan föreligga vid läsning. I förlängningen ska det leda till ökade möjligheter för fler att kunna ta till sig skriven text och få en god och rätt anpassad läsupplevelse.

Metod

Vi har genomfört undersökningen som en **kvalitativ studie**, med djupintervjuer samt diskussioner i fokusgrupper.

MTM tog fram ett frågeunderlag tillsammans med Begripsam (se bilaga 2). Vissa frågor var generella för samtliga målgrupper, medan andra var specifika beroende på vilket sätt målgruppen läser och på vilken funktionsnedsättning eller svårighet målgruppen har. Intervjuerna och diskussionerna har genomförts med ett semistrukturerat upplägg. Intervjuerna har kretsat kring några centrala frågeställningar och sedan fördjupats inom områden som personerna haft mer att berätta om.

Totalt har 34 personer deltagit i enskilda intervjuer och 18 personer har deltagit i fokusgrupper, specifikt för detta material. Vi har dock även hämtat information från intervjuer som skett parallellt, med fokus mot lässvårigheter samt information om covid under pandemin.

Personerna har följande funktionsnedsättningar. Det är vanligt att personer har flera svårigheter.

- Afasi och stroke: 3 personer
- Dyslexi och dyskalkyli: 2 personer
- Döv: 3 personer
- Dövblind: 2 personer
- Intellectuell funktionsnedsättning: 19 personer
- Motoriska svårigheter: 1 person
- Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning: 5 personer
- Psykiska svårigheter: 10 personer
- Synnedsättning (blind och grav synskada): 7 personer

Sammanfattning

”Läsning är mycket viktigt!” säger de allra flesta personer som vi har intervjuat. Vissa beskriver till och med läsning som den enda sysselsättning de har kvar. Läsning är avkoppling, förkovring, förströelse och underhållning.

I grunden uppskattar alla som har en uppfattning att det i Sverige finns stora möjligheter att få tillgång till litteratur och tidningar som är anpassade efter deras förutsättningar att tillgodogöra sig text.

För många är rätt teknik och rätt kunskap förutsättningar för en bra läsupplevelse. Det innebär att dessa läsare inte själva kan påverka sin läsupplevelse helt och fullt, utan behöver förlita sig på att tillhandahållas både utrustning och information. För **andra handlar en bra läsupplevelse mer om att hitta rätt plats för läsningen och rätt innehåll**, det vill säga en lugn miljö utan störningar och en bok som de gillar.

Här summerar vi i punktform de viktigaste insikterna från intervjuer och fokusgrupper.

Lyssnare

- Tycker att det är viktigt att kunna läsa och lyssna samtidigt.
- Föredrar mänsklig röst framför talsyntes.
- Föredrar inlevelse framför neutral inläsning.
- Gillar att kunna välja röst, men det är inte viktigt.
- Gillar att kunna reglera hastigheten, både snabbare och långsammare, och ibland är det viktigt.
- Har problem med Legimus, även om de gillar appen.
- Klarar inte siffror vid lyssning. Exempelvis blir tabeller obegripliga.

Punktskriftsläsare

- Växlar mellan papper och display men också med att lyssna.
- Föredrar att läsa med fingrar framför att lyssna, då det ger en bättre känsla och en bättre överblick över texten.
- Tycker att läsning på papper är ett tungt och ohanterligt format. Men de poängterar att det är viktigt att det finns tryckta böcker och texter!
- Tycker att det kan vara svårt att hämta materialet på utlämningsställen.

- Har problem att göra sig av med material.
- Rapporterar problem med felaktig tryckning, korrekturfel och formateringsfel av beställt, tryckt material.

Teckenspråkläsare

- Föredrar att läsa på svenska framför på teckenspråk, men de kan se värdet av teckenspråkig litteratur.
- Tycker att det är tröttsamt att se långa filmer på teckenspråk.
- Anser att det är viktigt att den som översätter från svenska till teckenspråk har teckenspråk som första språk.
- Anser också att berättaren ska vara neutral och ha neutrala kläder, eftersom hen tar olika roller under berättelsens gång.
- Vill att berättaren teckentolkar med inlevelse.
- Tycker att vissa böcker, såsom poesi, passar bäst med både text och teckenspråk samtidigt.
- Tycker att vissa böcker kan behövas både på normalt teckenspråk och ett lättare teckenspråk (motsvarande lättläst).

Lättläst-läsare

- Varierar inte enbart lättlästa böcker utan varierar mellan lättlästa böcker, vanliga böcker och talböcker.
- Uppskattar 8 Sidor mycket! Både att läsa papperstidningen och att läsa digitalt. En läsare klipper till och med ut artiklar som är extra intressanta.
- Behöver extra mycket lugn och ro för att kunna fokusera och koncentrera sig.
- Uppfattar att det är lätt att hitta bra böcker, de är nöjda med utbudet.
- Går till biblioteket och får hjälp där.
- Använder Legimus, och får hjälp att ladda upp böckerna.
- Uppskattar också att lyssna till enklare versioner av böcker, exempelvis Anne Franks dagbok.
- Gillar när det känns enkelt, "hjärnan tar till sig allt bättre då".

Behov av mer metadata om lånat material

En bild som växer fram efter våra diskussioner med de olika läsarna är att flera av de problem som de tar upp skulle kunna lösas genom att **de får tillgång till mer information om exempelvis en bok**. Flera av läsarna kan beskriva vad vi skulle kunna kalla en "dealbreaker", alltså "om boken har den här eller den här egenskapen så kommer jag inte att vilja/kunna läsa den. Dessa **egenskaper vill man kunna identifiera i förväg**. De upplever istället att de upptäcker egenskaperna först när de skaffat boken och börjat läsa den.

Brister i återkoppling om problem

Den personal från MTM som läsarna har kontakt med uppfattas som **serviceinriktad och engagerad** och som att de vill lösa problem som uppstår.

Men läsarna anser också att

- brister som är påtalade och sedan länge kända inte får någon lösning
- de är osäkra på vilka förbättringsarbeten som pågår
- det är för långa perioder då de tvingas leva med att inget händer.

Resultat

För de allra flesta vi har talat med är läsning viktigt, på flera sätt. **Många beskriver läsning som en stund att komma undan från verkligheten och förflyttas till andra miljöer, uppleva nya saker, få spänning, skratt och allmänbildning, eller bara avkoppling.** För andra är det mer ett kunskapssökande, nyfikenheten driver dem att läsa och lära. För vissa av de vi talat med är läsandet en del av organiserade studier eller en del av det arbete man utför. Och som sagt, för många är läsningen mycket viktig och vissa beskriver det som i princip det enda de kan göra.

I princip samtliga följer dagligen olika nyhetskällor. De flesta lyssnar på radio eller tittar på tv:s nyheter, men många har också de större nyhetsaktörernas appar och följer nyheterna digitalt. Vissa prenumererar på tidningar och kan ibland ha tidningen som en taltidning.

Flera uppger 8 Sidor som nyhetskälla, och de beskriver den som viktig, enkel och bra. De läser både papperstidningen och digitalt och varierar däremellan.

Många har flera olika sätt att läsa. De kan enkelt växla mellan olika sätt och anpassa läsningen efter olika situationer. Ett sådant exempel är blinda personer som växlar mellan att läsa punkt på papper och punkt via en display, eller personer med intellektuell funktionsnedsättning som växlar mellan både lättläst litteratur, vanlig litteratur och lyssning. Andra kan inte växla. De har ett sätt att läsa och om inte det går så kan de helt enkelt inte läsa.

I grunden är de flesta nöjda med att vi i Sverige har så många olika alternativ till läsning och många tar upp hur viktigt det är att MTM finns. De kan rent av säga att de tror detta är unikt i världen. Med det sagt: I stort sett alla kan också ta upp brister i MTM:s verksamhet. Det rör sig om olika typer av kvalitetsbrister i utbudet men också om detaljer och önskemål som att man kanske hellre skulle vilja ha inläsningar med inlevelse än en monoton inläsning. **På detaljnivå finns det mycket som MTM kan göra för att förbättra kvaliteten och förbättra läsoplevelsen.**

Det här läser personerna

Precis som vi anade går det inte att förutsäga vilken typ av litteratur eller texter någon läser. De intervjuade personerna läser allt möjligt, från facklitteratur, skönlitteratur, sociala medier, nyheter och arbetsrelaterade texter. **Nedan presenterar vi ett urval av röster från våra intervjuer:**

Jag är intresserad av omvärlden. Det är roligt med samhälle och politik, Sverige och världen. Jag läser även lite för jobbet ibland. Samt en och annan deckare, för nöje. (Kvinna, dyslexi)

Jag läser mest facklitteratur, eller ja, både och. Jag läser också en hel del i jobbet. (Man, blind)

Jag gillade förr att läsa mycket böcker. Fantasyböcker, de tjocka böckerna. Man kan få det uppläst, men samtidigt följa med i boken. Då försöker man hantera och klara av texten samtidigt. Men det är också begränsat nu när man inte kan logga in och bli medlem. (Man, IF)

Jag läser mest nyheter och sociala medier, och sånt jag är intresserad av. Fakta, som om sportkörning. Inte så mycket böcker. Kan lyssna på poddar om det är något jag gillar. Jag gillar också dokumentärer. Verklighetsgrejer, sånt är jag mycket intresserad av. (Man, NPF)

Ojoj. Jag är en bokmal. Jag läser allt! Jag läser vanliga tidningar, böcker som jag lånar på biblioteket. Jag läser oftast vanliga böcker, för jag klarar att se vad som står, men ibland förstorar jag. Har också stödglasögon, men jag upplever att jag blir trött av dem. Har jag tidningen i en Ipad behöver jag leta mer. Det är enklare med en tidning som man håller i. Då kan jag välja enklare. Jag har 4 procents syn. (Man, dövblind)

Blandat, men kanske inte facklitteratur. Skönlitteratur och deckare. Jag lyssnar och läser samtidigt, med Legimus. (Kvinna, afasi)

Jag läser ganska mycket, både ljudböcker och e-böcker. Jag använder ganska mycket Bookbeat, delvis

*för att böcker kommer ut så mycket snabbare än hos
MTM. (Man, blind)*

*Det finns jättemånga böcker. Till exempel Barnens Ö,
Adam i Paradiset, Satan i Underjorden, och jag saknar
inget.
(Kvinna, IF)*

*Lyssnar, läser, det går riktigt bra. Jag är överraskad.
Deckare, science fiktion, kurslitteratur. Ja.
(Man, afasi)*

En person tar upp att hon gärna skulle läsa tidskriften Lyrikvännen på punkt. Den fanns tidigare på tal men hon vill inte lyssna på den typen av litteratur. Vi tolkar det som att hon ser en särskild kvalitet i att kunna läsa poesi och poesi just på punkt. Hon beskriver det som att "poesi vill jag läsa själv". **Det är en, kanske ibland outtalad och omedveten skillnad mellan att läsa punkt = en aktiv handling och tal = en passiv handling.** För vissa påverkar det läsoplevelsen mycket och det finns viss litteratur som därför helst ska finnas på punkt. Där tycker personerna ibland att det saknas något i utbudet.

Jag önskar att det fanns mer taktill litteratur även för vuxna men också för barn. Om barn fått lära sig taktila bilder just som barn så är det inget de kan fortsätta med som vuxna. Istället för bildbeskrivningar kunde det kanske istället vara taktila bilder.

En person tar upp att hon tycker att MTM:s egen tidning som går ut till punktläsare enbart ger myndighetens perspektiv och att det då blir överdrivet positivt. Personen har själv försökt få med texter i tidningen men har då fått kommentaren att det inte finns resurser att ta in material.

En person läser veckotidningar (Allers, Svensk Damtidning och Månadsbladet från MTM).

En person prenumererar på innehållsförteckningen i tidningen Allt om resor och berättar att hon sedan kan beställa speciella artiklar som verkar intressanta. Det tar några dagar. Hela tidskriften finns inte i punkt. Man kan göra så med andra tidskrifter också.

De allra flesta läser dagligen nyheter, oftast via digitala plattformar. Många nämner svt.se, sr.se, DN. Aftonbladet och Expressen, utöver lokala tidningar eller faktatidningar. Vissa personer får sina nyheter som

en taltidning men det tycks som om antalet sådana tidningar personerna prenumererar på har minskat över tid.

Jag vill helst inte ha en taltidning. När man läser tidningar blir det visserligen generellt mycket bläddrande, men jag föredrar ändå pappersvarianten mot att lyssna, där jag inte har samma kontroll över innehållet. (Kvinna, blind)

Flera personer säger att de tidigare prenumererade på fler tidningar. Några anger att de istället för en prenumeration på en taltidning har skiftat till att besöka tidningen på nätet.

Så här berättar ett urval av läsarna om hur de tar till sig nyheter:

Jag läser på datorn och telefonen, Aftonbladet, SVT Nyheter. Jag har notiser så då kan jag läsa det kortfattade, men ibland går jag in och läser helheten. Jag gillar kortfattat, det är drygt att läsa invecklade nyheter. Ibland kollar jag på den medföljande videon. (Man, NPF)

Jag läser DN, direkt på morgonen, sen läser jag Aftonbladet och Expressen, och på mitt jobb läser vi Dagens Samhälle, det är mer kommun- och regionpolitik. Dagens medicin läser jag också i anslutning till jobbet, vad som händer inom sjukvården. (Kvinna, döv)

Jag brukade läsa nyheter, men eftersom man behöver bli plusmedlem går inte det längre, och då får man inte del av alla nyheter. Förut gick jag in och läste Aftonbladet och så, men nu stängs jag ute från en del av det, så nu är det svårt. Det krävs BankID, och det har ju inte alla. (Man, IF)

Jag följer tre hemsidor, faktiskt. Expressen, Aftonbladet och Svenska Dagbladet. CNN skulle jag vilja följa, men där är många fackliga ord, så jag förstår inte riktigt allt. Typ arabiska hemsidor kan jag tycka är intressant. jag förstår inte, men det vore intressant. (Man, dövblind)

Det fungerar sådär med nyheter. Till exempel myndigheter som skickar ut till allmänheten, så har de glömt bort att göra till oss som är blinda, på tal. I Göteborg har vi information om färdtjänst, det kan vi

få på tal. Jag har anmält till synskadeförbundet. Får på en cd-skiva, och sätter in i en apparat som läser upp. Jag frågar också alltid hemtjänsten som kommer om vad som händer. Då kan man ha en liten pratstund om det. (Kvinna, synnedsättning)

Lokaltidningen, DN, SVT, ja de apparna. Jag ser också på tv och följer med på nyheterna, men jag behöver upprepa, och se flera gånger för att förstå. (Kvinna, afasi)

Jag kollar på SVT och SR. Vi har DN och jag läser inte den så mycket, bara lite rubriker ibland. Jag hade kunnat abonnera på DN som taltidning, men gör inte det. Det jag vill läsa ser jag till att få tillgång till. (Kvinna, dyslexi)

Jag gillar 8 Sidor och läser både tidningen och på datorn. Det kan ibland kännas lite enklare att läsa på datorn. Det är intressanta rubriker. Texterna är ganska okej, lagom långa. Jag brukar försöka läsa allt. Ofta läser jag flera gånger, för att förstå lite bättre, det är viktigt. Man läser lite först på översta raden, sedan tar jag hela meningen efteråt. jag kollar så att jag hänger med. Jag tycker inte att det är svårt. ... Jag sparar inte 8Sidor, men jag brukar låta den ligga en vecka, och hittar jag något som är intressant så klipper jag ut det. (Kvinna, IF)

Många tar också till sig nyheter via radio och tv.

Jag följer SVT Nyheter och TV4. (Kvinna, NPF)

Nyheter ser jag för det mesta på tv. Men jag får hem 8 Sidor, den tycker jag är väldigt bra. Då får jag lite lättare information och så. Annars brukar jag lyssna flera gånger på de vanliga nyheterna, för att få in dem i hjärnan. De olika tv-kanalerna säger lite olika, så ibland lyssnar jag på båda. (Kvinna, IF)

Med de digitala plattformarna är läsaren dock i händerna på webbplats- eller app-ägaren att hålla god tillgänglighet. En läsare rapporterar om vilken besvikelse det blev när Svenska Dagbladet plötsligt ändrade layout.

Jag läste nyheterna på Svenska Dagbladet under en längre tid. Men sedan gjorde de om och skapade ny layout, och då plötsligt fungerar det inte längre med

skärmläsaren. Det är jättetråkigt. De borde fokusera mer på innehållet. (Man, blind)

Miljöer för läsning

Vi kan konstatera att typen av text eller litteratur ofta påverkar platsen för läsning.

*Ja, det varierar ju. På jobbet läser jag ju vid skrivbordet, på datorn, det blir ju oftast på digital media. När jag är ledig på, helgen, på fritiden, då blir det oftast i soffan eller sängen.
(Kvinna, döv)*

För många är det viktigt att det är lugnt när de ska läsa.

*Om jag är ensam kan det gå bra var som helst. Annars om fler är hemma behöver jag kunna stänga in mig. Men minsta störande, om en katt kommer, då tappar jag uppmärksamhet. Det måste vara stilla och tyst.
(Kvinna, NPF)*

*Det som krävs är att jag inte bli störd, så när det är lite stökigt hemma, då behöver jag sätta mig ensam, jag behöver lugn. En dålig läsoplevelse är när det är skrikigt hemma.
(Kvinna, IF)*

Men många läser också när de reser eller på biblioteket. Men det krävs att internetuppkopplingen fungerar.

Bästa platsen att läsa är på biblioteket, och hemma. Tycker att det är intressant att läsa. Att lära hur det var förr. Ren hobby! (Man, dövblind)

Jag gillar att läsa när jag reser. Men det är svårt att läsa när man är ute och reser och inte har bra internetuppkoppling, annars bryts det. Det är nackdelen att vara ute på en buss och lyssna, så har du ingen uppkoppling så bryts allt. (Man, IF)

Jag tycker om att läsa under resor... på buss och tåg, då får jag egentid. (Kvinna, döv)

En bra läsoplevelse

De flesta beskriver **en bra läsoplevelse som något som kopplas till innehållet i vad de läser, eller tillfället för läsningen.**

En bra läsoplevelse är ju där du känner att du får delaktighet av boken på ett bra sätt och förstår innehållet. (Man, IF)

En bok jag inte kan släppa! Jag läser så mycket olika. Men man orkar inte sitta så länge, man orkar inte lyssna hela tiden. (Kvinna, synnedsättning)

Att få tag på en riktigt bra bok, så man kan luta sig tillbaka och lyssna. Men det beror också på inläsaren. Man behöver kunna slappna av i boken. En bra uppläsare, då kan jag koppla bort ögonen. (Kvinna, motoriska svårigheter, nedsatt hörsel)

Att få en aha-upplevelse. har svårt med namn, det fungerar inte med romaner. vem är vem? Det var inte så förr. Jag kan inte koda in ett helt ord, det blir stavelser. Då blir arbetsminnet så fullt. det tar mycket energi. (Kvinna, NPF)

När man lär sig vad som händer runtomkring. Och läsning hjälper mig att hålla igång språket. Innan jag fick afasi läste jag mycket, men sedan blev det mer ett arbete. (Kvinna, afasi)

När man känner både att man har lärt sig något och som får en att börja tänka, alternativt som gör en glad eller som engagerar. Gärna en aha-upplevelse och eftertanke. (Kvinna, dyslexi)

Men för vissa är tekniken eller formatet avgörande.

En bra läsoplevelse = en bok utan korrekturfel! Det är vanligt med korrekturfel och det är störande när man läser ett främmande språk. Man vet inte om ordet ska stavas på det sättet eller om det är fel. Det behöver också finnas bra styckeindelningar, kapitel, och innehållsförteckning, gärna med underrubriker. Innehållsförteckningen är ju outhärlig! (Kvinna, blind)

För de som föredrar att läsa med öronen framför att läsa med ögonen är det såklart en förutsättning att de önskade texterna eller böckerna finns inlästa.

Att det finns talböcker, att det är enkelt att hitta de olika kategorierna och att det är uppdaterat. (Man, IF)

En längre text ska vara inläst som talbok eller kunna läsas med talsyntes. Omgivningen påverkar, är det tyst och lugnt kan jag nog läsa med ögonen och pinna på i texten, men är det rörigt och en knölig text tappar man kraften direkt. Då vill jag kunna lyssna, eller skiter i det. (Kvinna, dyslexi)

De som lyssnar på böcker verkar tycka att det är viktigt och ibland avgörande för läsupplevelsen att de kan följa med i texten samtidigt som de lyssnar.

Jag tycker om att ha chans att se texten samtidigt som någon pratar, då håller jag tråden lättare. (Kvinna, NPF)

Många noterar också att det är bra om de kan justera texten efter sina egna behov.

Att man kan anpassa textstorleken, inte tätt radavstånd så att texten flyter ihop. (Man, NPF)

Jag har ju rätt teknik hemma, som anpassar sig för mig. Jag kan förstora texten på datorn. Det fungerar bäst. Jag kan också ändra typsnitt så att det blir mer tydligt. Exempelvis till Times new roman, så att jag ser bättre. Jag ändrar också till svart bakgrund med gul text, det är det bästa för mig. Problemet är ibland vid direktkommunikation, då går det inte att ändra färg, som vissa hemsidor. Då måste jag läsa med vit bakgrund och svart text. (Kvinna, dyslexi)

En person beskriver en bra läsupplevelse som något som är knutet till en plats; att läsa i sängen på kvällen. Personen söker litteratur som lockar till fortsättning och läser mycket men just böcker blir som talbok.

Om läsupplevelsen inte blir bra...

En mindre bra läsupplevelse verkar kunna bero på både innehållet, formatet och störningar i omgivningen. För vissa är det störningar i omgivningen som är det största hotet mot en bra läsupplevelse:

Att det inte är tyst. Jag är ljudkänslig. (Kvinna, NPF)

Med ökade kunskaper och medvetenhet om vad som krävs för en bra läsning så uppstår också en irritation över att det inte är alla som producerar text som anstränger sig tillräckligt.

Om jag verkligen vill läsa något, men att det inte finns inläst. Men jag har så mycket teknik, så vill jag så kan jag få det mesta uppläst. Så det kan handla om tidsbrist, något är ointressant. Knöligt skrivet. Projektet Begriplig text har gjort mig kräsen! Är texten inte begriplig så struntar jag i det. Jag har blivit mer kritisk, det är inte längre så att jag tycker att jag är fel, det kan vara texten som är fel också. (Kvinna, dyslexi)

Ganska många beskriver en dålig läsoplevelse som en dränering på energi. Man får ägna för mycket energi på saker i och runt om läsningen som gör att energin för själva läsoplevelsen inte finns kvar.

På en webbplats; Kanske för jobbiga förstasidor? Med rullande menyer, att det skiftar och så. Det beror ju mycket på hur förstasidorna är. Eller sidan på Legimus; den tar mycket kraft från dig för att komma igång. Jag har använt Storytel, där är det enkelt att gå in och välja böcker och enkelt att kategorisera. Är det enkelt att hitta och lotsa sig fram då behöver jag inte ödsla energi! (Man, IF)

Typografiska misstag är en vanlig källa till irritation. Och om dessa är tryckta på papper så finns små möjligheter att korrigeras. Det kan vara en fördel med läsning digitalt, då kan det gå att anpassa hur det ska se ut.

Typ om det är miniatyrtext. Nån försökte till exempel att få mig att läsa ur bibeln, det är ju microtext och hoptryckt, det går liksom inte. Jag läser inte dagstidningar, jag vill kunna läsa digitalt och kunna anpassa. Eller lyssna. (Man, NPF)

De typografiska missarna finns även i punktskrift.

Jag fick en inskannad text, som var så dåligt gjord. Den saknade rubriker helt, och hade andra fel såsom radbrytningar, konstiga luckor mitt i orden och annat. (Kvinna, blind, student)

För dem som läser punktskrift är även **stavfel ett störande moment**, som påverkar läsoplevelsen negativt. Särskilt som student av språk blir det ju oerhört viktigt att exempelvis stavning är korrekt.

Fel påverkar läsningen mycket, speciellt då jag läser ett främmande språk, och inte heller kan korrekturläsa själv, det vill

*säga gå till en annan bok och kolla upp det.
(Ung kvinna, blind, student)*

Det är också viktigt med stavning av namn, orter och annan fakta (personen tar Vänsterpartiets nya ledare som exempel), av samma anledning, att personer som är blinda inte har samma möjligheter att kontrollera fakta då tillgången till material på punktskrift är begränsat.

Olika faktorer påverkar om läsningen går enkelt eller blir svår. Det kan handla om svårt språk, att själv behöva söka för att hitta litteratur, teknik som är svår eller obefintlig eller att det man vill läsa inte finns i det önskade formatet.

Ja, när man inte vet, när man måste stava texter och så... Man måste skriva in sökord eller författarnamn och så. Jag kan ha namnet klart i huvudet, men det blir ändå fel när jag skriver det. Jag läser spegelvänt. Jag behöver kunna tala in texten. Och den funktionen finns inte på så många ställen. (Man, IF)

Om jag inte får lyssna samtidigt, då blir det ansträngande. Tidningar till exempel. Att läsa DN, en lång artikel det gör jag inte. Ibland kan man lyssna, exempelvis SVT appen. (Kvinna, afasi)

Kapitel behövs, jag behöver få ett sammanhang. Det är mycket att hålla i huvudet. Knausgård är ju ett mastodontverk, men den är så intressant. Språket är så fantastiskt! Ett vardagsspråk, det blir väldigt bra. Men jag saknar kapitlen, så jag förstår var jag slutar och börjar. Jag har inte lärt mig att sätta bokmärken. (Kvinna, synnedsättning)

För vissa utgör siffror ett särskilt problem. Det kan handla om att siffror och sifferuppställningar presenteras på ett svåröverskådligt sätt i personens hjälpmedel. Eller att personen har dyskalkyli och därför alltid har svårt för siffror.

Siffror är svårt, det går inte att få att fungera uppläst. Jag har en talsyntes på min dator och är aktiv i föreningslivet, men det fungerar alltså inte. Även om det går långsamt, så klarar man inte att komma ihåg. Siffror, som en budget, det fungerar absolut inte. Då får jag ha en seende som läser för mig. (Kvinna, synnedsättning)

Längre böcker eller texter på punktskrift uppfattas också som svårt.

Jag tycker att det är svårt att läsa längre stycken i punktskrift, utan tal. Exempelvis en skönlitterär bok. Nu läser jag, eller har planer på att läsa, engelska böcker. Men man blir lätt trött av att läsa långa stycken på punkt. Det tar ju längre tid.

*Också att få överblick över större mängder information är svårt. Man har ju bara en rad i taget framför sig på displayen.
(Kvinna, blind)*

Att hitta något att läsa

Många av deltagarna verkar ha bra och upparbetade rutiner för att hitta något att läsa. Många nyttjar biblioteket som en säker källa. Det kan vara att de besöker biblioteket fysiskt men flera har också kontakt med en bibliotekarie via mejl eller telefon. Flera personer är med i bokcirklar, grupper i sociala medier eller tar del av litteraturprogram i radio och tv för att få litteraturtips.

Jag använder mest Google, men ibland går jag till biblioteket och letar. Jag tycker att jag hittar information och läsning som passar för mig. Är så tacksam för Google. Innan Google var det mycket besvärligare. Jag söker mest på internet för att hitta böcker som är anpassade för mig. (Man, dövblind)

Milestone! Man kan få böcker, som ett litet chip. Daisy-böcker har jag också. När jag får information från synskadeförbundet exempelvis får jag det på skivor som jag kan lyssna på. Men det är ofta vi behöver fråga själva om att få information och nyheter. Är det nyheter som händer vill man ju veta det så snabbt som möjligt, inte behöva vänta tills någon tillverkat en skiva. (Man, blind)

Alla bibliotek ska ju ha en i personalen som kan hjälpa till att göra sådana här skivor. Det är bara att ringa och säga; nu vill jag låna en bok. Jag säger bara vilken apparat jag vill ha den som, antingen Milestone eller Daisy. Det som fungerar, fungerar bra! Bor i Västra Götaland, vi har en bokcirkel, med Daisy-cirkel på biblioteket, precis som vilken bokcirkel som helst. Biblioteken verkar fungera bra. (Kvinna, synnedsättning)

Flera tycker att **hjälpn från biblioteket är enklare och fungerar bättre än att leta själv i exempelvis Legimus**. Kunskapsbrist är en faktor.

Jag har inte riktigt kommit igång med Legimus och skulle behöva ha någon bredvid mig som visar. (Man, IF)

Just den här personen läser mycket och beskriver sig själv som att "ha varit med länge". Lån av böcker sker via samtal med bibliotekarierna. Så för honom är behovet av att själv botanisera och låna via Legimus är inte så starkt, utan en mänsklig kontakt med personal på biblioteket är viktigare. Bibliotekarien vet vilka områden han tycker om och väljer böcker utifrån det. Det tycker han är lite spännande, att inte exakt veta vad som kommer. Men eftersom bibliotekarien har bra koll på vad personen gillar så blir det ofta bra. Ibland mejlar personen med bibliotekarien.

Så jag längtar väl inte ihjäl mig med att börja med Legimus. Sedan kan man ju ringa och så kommer utskick om nya punktböcker.

Många är nöjda med bokutbudet och berättar om det stora och breda utbud som de kan hitta i Legimus eller via biblioteket.

Dock kan Legimus vara svårt för vissa. Exempelvis att man måste kunna stava helt korrekt för att få en träff i Legimus sökfunktion. Många som har svårt att läsa har också svårt att skriva. Flera personer tar också upp olika behov av utökad metainformation om en bok. De vill att det ska finnas mer information som kan vara viktig för att avgöra om de ska låna boken eller inte.

Det borde finnas en märkning. Både när det gäller webbtexter och papperstexter. "Denna skrift finns även i talad eller uppläst version". För övrigt vansinnigt med Legimus att man inte kan stava fel när man söker en bok! Vi har tjatat om detta i fem år. (Kvinna, dyslexi)

Den kritik mot utbudet som framkom var att det saknas inläst litteratur.

Ja, det finns mycket som inte är inläst. Skulle önska att det fanns mer inläst, de flesta större tidningar och viktiga informationstexter. (Kvinna, dyslexi)

... Det finns bara ett visst antal böcker inlästa i en kategori. Bara storsäljarna är inlästa. Om man gillar fantasy så exempelvis Sagan om ringen, det är ju sex böcker, men bara tre är inlästa. Då lessnar man ibland på att läsa, när inte allt utbud finns. (Man, IF)

Det finns mycket jag skulle vilja lyssna på. Jag frågar efter saker och ting, men ibland borde det självklart komma ut i tal. På biblioteket hjälper de ju mig med böcker. (Kvinna, synnedsättning)

Ja, om man tar tjänsten på tidningar som jag prenumerera på, om jag kunde få de upplästa skulle jag mer läsa dem. Nu blir det mest korsordstidningen. (Kvinna, NPF)

Nej. Eftersom jag lyssnar får jag boktips ibland. Men en kamrat och jag utbyter erfarenheter. Sedan är det biblioteket. Då frågar jag dem om något jag har hört, och de lär känna mig som person, om vad det är det jag gillar. Så just nu skickar de böcker till mig, som de tror att jag gillar. Jag läser mycket. Det är det enda jag kan göra egentligen. (Kvinna, synnedsättning)

Jag söker på Legimus, söker på författaren. eller ber bibliotekarien. Följer ofta författaren, läser hela serier. Googlar och skriver ut ordningen. Håkan Nesser, är jättebra. (Kvinna, afasi)

Flera personer tar upp att de uppskattar hur snabbt en ny bok kommer ut som talbok och att de kan vända sig till MTM och be att få en bok producerad på punkt. De tycker att MTM är snabba på att producera nytt material.

Men här finns en grupp som är mer missnöjd och det är studenter som ibland inte får sin litteratur innan kursstart.

Jag har lärt mig vartefter hur jag får tag på litteratur. Jag känner mina lärare och ber dem om en litteraturförteckning, en termin i förväg. Har också förstått att biblioteket kan hjälpa till i nödfall. Men det har varit svårt.

Jag har upptäckt ett mönster; när man beställer böcker på andra språk tar det längre tid att få dem. All min kurslitteratur är ju på engelska eller franska, och då tar det längre tid att få den. Det tar normalt 8-10 veckor, men ibland tar det mycket längre. Jag

har beställt böcker i november, men de har inte kommit förrän i mars. Vet inte vad det beror på? Exempelvis en fransk grammatikbok, som jag beställde i juni. Den uppgavs vara för svår att producera i text. Men jag behövde den ju för att lära mig språket och stavningen. Då ändrade de sig och skulle producera den, men sedan dröjde det och till slut kom de fram till att det ändå inte gick. Jag har haft kontakt med MTM om det här. Det slutade med att jag fick boken i november, men då var kursen redan slut.

Jag läser inte på heltid, eftersom det är mycket som tar längre tid, exempelvis att skaffa litteratur. (Kvinna, blind, student)

En kvinna funderar på varför det kan vara så att fler läser talböcker än taltidningar:

De flesta dyslektiker läser talböcker, men väldigt få läser taltidningar. Det kostar så mycket med taltidningar! (Kvinna, dyslexi)

Många av de vi talade med var egentligen inte så medvetna om hur de fått information om Legimus och om MTM:s olika tjänster. Flera hade helt enkelt glömt bort hur det gick till eftersom det var så länge sedan. Men flera vittnar också om det kan vara en lite krånglig väg fram till att man hittar både utrustning och utbud. En del verkar gå vägen över hjälpmedelsverksamheten medan andra går via biblioteken. I många fall behöver personen själv ha ett driv och ta initiativ för att få till en bra läsning.

Ja, men nu har jag ju varit blind i tre år, så jag har lärt mig. Sedan har jag jobbat i 29 år med särskoleelever, så jag har nog haft det ganska lätt, jämfört med andra. Jag visste vilka kanaler jag skulle använda och trådar att dra i. Men samhället fungerar dåligt för handikappgrupper. Det har inte hänt mycket egentligen, jag minns 1969, med uppropet om att alla barn har rätt till pedagogisk skola. (Kvinna, blind)

Det var eget driv, jag provade att googla, fick tips av en kompis och har sedan provat mig fram. (Man, dövblind)

Det vet jag inte? Jag fick information någon gång om att kunna vända mig till hjälpmedelscentralen, men det var inte så jättelätt. Och nu upphör ju de, så då

vet man inte vad det blir istället. Biblioteken upplyser ju inte om att de har de tjänsterna. Det är någonting som borde vara tydligare. Man borde kunna gå till biblioteket och lyssna på böcker. (Man, IF)

Jag har egna läshjälpmedel, Legimus och skannerappar. Jag vet vilka hemsidor som har talsyntes. Jag är ganska insatt i vad som behövs, tack vare Begripsam och Dyslexiförbundet. (Kvinna, dyslexi)

En person säger "Jag har lärt mig vad det är jag kan få på punkt och vad jag inte kan få". Det gör att beställningarna och kommunikationen med MTM oftast går smidigt. Men personen tar också upp att det finns böcker hon skulle vilja läsa på punkt, som till exempel inte tillhör en litteraturlista på en kurs. Eftersom det skulle bli nej på en sådan förfrågan så frågar hon inte MTM om det. Det är något personen lärt sig över tid.

En person beskriver det som irriterande att man i Legimus inte kan filtrera så att man bara söker på punktskriftsböcker utan att det alltid kommer med talböcker i samma sökning. Det finns en kryssruta för att filtrera bara talböcker men ingen för att filtrera bara punktskrift. Sökmotorn beskrivs som "snäv" (den kräver exakt stavning) Legimus fungerar annars "okej".

En person säger att det är synd att det finns väldigt lite på andra språk på punktskrift. Hon skulle vilja ha mer litteratur på engelska och menar att MTM skulle kunna köpa in sådan litteratur utan att behöva producera den själva.

Det skulle behövas mer om punktskrift för barn och att väcka intresset. En person tar upp att det går väldigt mycket lättare i skolan för de barn som läser punkt jämfört med de barn som bara lyssnar.

Flera personer tar upp att det är lätt att komma i kontakt med MTM. Om det är något så ringer de. Det verkar fungera bra.

En person tar upp att hon tycker att det har blivit lite sämre kvalitet. Hon är inne på att det kan vara förlagan som är dålig och hon vet inte om det är något MTM kan påverka. Det har blivit sämre över tid.

Lyssnare

Många får den bästa läsoplevelsen genom att lyssna. För en mindre grupp har det inneburit att poddar kommit att ersätta eller komplettera en kulturell upplevelse. Lyssning är särskilt viktig om texten är lång eller om den innehåller fakta.

Vissa säger att de klarar att läsa kortare texter men att de behöver skifta till att lyssna när texten överstiger en viss längd. Det gäller både bokläsare och punktskriftsläsare.

Flera personer växlar mellan olika källor för sitt lyssnande. De letar upp inläst material både från MTM och från kommersiella aktörer och ibland hittar de material på nätet. **Relativt många av personerna vi intervjuat skiljer inte mellan talböcker och ljudböcker.** De använder begreppen synonymt.

“Jag läser mycket på nätet, ljudböcker och e-böcker. Använder mycket BookBeat. Där kommer böcker ut snabbare än hos MTM. Jag blandar punkt och lyssna. Nackdelen med de kommersiella böckerna är ju att man inte synkar tal med text. Jag gillar inte talsyntes när jag läser böcker. Det är tråkigt när man läser en bok. Det ger mer omväxling med en ljudbok. Förut var jag mer för en neutral inläsning. Nu börjar jag tycka att det är lite rolig med variationen”. (Man, blind)

En blind man berättar att han ofta lyssnar på radio. Han har också DN i mobilen, en digital prenumeration och använder appen i mobilen. Det är några problem med scrollningen annars fungerar det bra. Han anser annars att The Guardian fungerar mycket bättre, han har faktiskt aldrig sett något bättre. Mannen läser ofta vid skrivbordet och i soffan. Enstaka gånger när han tränar. ”Det är roligt om det är en bra inläsare”.

Mänskligt tal eller talsyntes

De flesta av deltagarna är ganska entydiga i att det är **skillnad på vad de läser och vilken typ av röst de önskar.** Men generellt sa de flesta att **mänskligt tal är bättre** i de allra flesta fall. Men då krävs att rösten är anpassad för innehållet. En faktatext med för mycket inlevelse kan upplevas svår, precis som en skönlitterär text kan vara svår att ta till sig med en neutral och entonig läsning.

Även om ett mänskligt tal uppfattas som bättre så är det många som ser värdet av att kunna få text uppläst via talsyntes. Det ger åtkomst till större mängd texter och olika typer av texter. Det kan också ge åtkomst till text snabbare.

Talsyntesen kan fungera bättre, den är mer pålitlig. En röst kan vara dålig eller bra. Men annars är mänskligt tal oftast att föredra. (Kvinna, motoriska nedsättningar, nedsatt hörsel)

Mänskligt tal är bättre. Det är jobbigt att lyssna på en robotröst. Det låter fel uttal, namn och uttryck blir fel och det stör mig något enormt. (Man, NPF)

Mänskligt tal. Det gör mig lugnare. Talsyntes blir så himla tillgjort. Det blir svårt att koncentrera sig. (Man, IF)

Mänskligt tal om jag får välja. I böcker behöver det vara människor. Det ska vara underhållning. Men ibland kan det fungera med talsyntes. Det är egentligen lika lätt att förstå båda sorters lyssningar. (Kvinna, blind)

Jag föredrar absolut mänskligt tal. Men många talsynteser är helt okej, fast det är nog en vanesak. Men jag är lite kritisk till vissa talsynteser. Jag har lyssnat till så många. Läser jag text via dator speedar jag lite, då får det inte bli Kalle Anka. (Kvinna, dyslexi)

Flera har resonerat kring kvaliteten på talsynteser och konstaterar att den är klart bättre på engelska än på svenska.

Talsyntes fungerar bättre på engelska, där är kvaliteten mycket bättre på rösten. Utvecklingen på svenska känns som att den går långsamt men det finns väl hopp. (Man, blind)

Neutral inläsning eller en inläsning med inlevelse

Av de vi har intervjuat **föredrar de flesta inläsning med inlevelse**. Det tillför mer till berättelsen och upplevelsen, menar de. Men här finns också personer som håller fast vid den mer traditionella uppfattningen, att inläsning ska vara neutral. Vår bedömning är dock att denna grupp är i minoritet.

Det bästa är en skådespelare som läser upp. Men många är bra. Man kan skriva upp vem som läser, det är ett tips. (Kvinna, afasi)

Med inlevelse men ändå neutralt ska det vara! Men de ska inte lägga sin egen syn på det de läser. (Kvinna, synnedsättning)

Med inlevelse! Då kopplar du ju av på ett annat sätt. (Man, IF)

Det behövs bra inlevelse. Är det monotont så är det tröttsamt att lyssna till. (Kvinna, motoriska svårigheter, nedsatt hörsel)

Helst vill jag ha inlevelse. Det är en del uppläsare som läser så monotont så då slutar jag att lyssna. (Man, NPF)

Ja, det måste jag nog ha. Det ska vara så normalt som möjligt när man läser in. Inte röster som blir tröttsamma, monotona saker. (Kvinna, synnedsättning)

Ibland är det lite irriterande att det inte är alltid man får veta att det är nytt kapitel. ibland kommer en liten text innan det byts kapitel. Det behövs mer paus mellan kapitlen. (Kvinna, afasi)

Oftast de jag stött på har det varit bra kvalitet på. Men de som läser monotont och tråkigt finns ju. (Man, NPF)

Jag har svårt att säga något om det, jag använder bara Storytel. Den har varit bra, det är ofta folk som läser bra, det blir en harmonisk berättarupplevelse. (Man, IF)

Jag föredrar neutral inläsning. Då får jag mina egna bilder i huvudet. Om det är något dramatiserat är det färdigtolkat. Men många som är ovana somnar nog med en neutral röst. (Kvinna, dyslexi)

Några har synpunkter på störande bakgrundsljud eller i själva läsningen. Det kan vara ljud från bakgrunden som kommer med i inspelningen eller ljud som uppläsaren gör.

Det får inte vara musik i bakgrunden. det ska vara helt tyst. Men det finns ju personer som inte kan läsa

med inlevelse. Det är en hel del ur de utbildade skådespelargrupperna som läser och det blir bra. Det får inte vara en röst som man inte orkar att lyssna på. Då tar det överhanden över historien. Viktigt! (Kvinna, blind)

Om det är för släpigt eller väldigt mycket ljudticks eller harklande. det kan störa mig. Också när man märker ett ovanligt uttal på vissa ljud, dialekter. Det påverkar inte så mycket, eller det beror på hur intressant texten är. (Kvinna, dyslexi)

Välja röst

Många har synpunkter på vilken röst uppläsaren har, och **de flesta vill kunna välja en röst de är vana vid och föredrar**. För någon handlar det om hörbarhet, att en mörkare röst är enklare att uppfatta, medan någon annan tycker att kvinnliga röster är tydligare och har mer flyt. För vissa är det viktigt vem som har gjort inläsningen. Det kan vara så viktigt att det avgör om en bok ska läsas eller inte. Eftersom det nu också går att jämföra med inläsarna av ljudböcker så har flera personer hittat favoritröster, som ofta är kända skådespelare eller författarna själva.

Jag klarar inte av vissa röster, jag vill ha mörka röster, mansröster går oftast bra. Det handlar om hörbarheten. (Kvinna, motoriska svårigheter, nedsatt hörsel)

Jag har lyssnat på en talbok som var så bra, en av Leif GW Perssons böcker. Han har ju läst in själv, han har rätt bra röst och inlevelse. Jag föredrar annars kvinnliga röster, de är ofta tydligare och mer flyt. (Man, NPF)

Det kan vara bra att man har olika typer. Jag har inte någon favoritröst. Tycker om när det är en mänsklig röst bara. (Man, IF)

Det spelar ingen roll. En deckare, där kan det passa bättre med en man. Fast det beror så klart på huvudpersonen. Viktigast är att de inte tar över berättelsen. (Kvinna, afasi)

På talsyntesen är mina favoriter är Erik och Elin, Alma, men det är lite vanans makt. Tydlighet och uttal, och

att man kan dra upp hastigheten utan att det blir konstigt är viktigast. (Kvinna, dyslexi)

Reglera hastigheten

Hastigheten i talböcker eller talsynteser påverkar hörbarheten och möjligheten att ta till sig det upplästa. Flera personer, särskilt blinda läsare, vill dra upp läshastigheten för att få en snabbare och effektivare läsning. Andra, särskilt personer med kognitiva svårigheter, vill dra ner läshastigheten. För flera av dessa är det avgörande för begripligheten.

Jag drar upp hastigheten så högt jag kan. Det går bra. Det har ju ändrats mycket. Idag låter det bra. När man var liten blev det ju förvrängt, Kalle Anka. Den kvaliteten har blivit bättre. Man, blind

Det behöver gå att reglera så att det blir lite långsammare. Det är lite utifrån dagsform, hur fort hjärnan processar. (Kvinna, NPF)

Oftast ligger det på 85 procent. Det beror på den som läser upp. Det är inga problem med att det blir släpigt. (Kvinna, afasi)

Ja, det ska vara enkelt att reglera. Men är det normal samtalston fungerar det bra. I Daisy kan jag ju reglera hastigheten men inte i Milestone. Daisy är lätt ett underbart hjälpmedel. (Kvinna, synnedsättning)

Ja, fast det beror lite på vilken text. Ibland drar jag till och med ner hastigheten. Och följer med i pappersboken. Men oftare drar jag på hastigheten. (Kvinna, dyslexi)

Nja, jag har inte känt så. Det har varit en bra hastighet och bra mellanrum. (Man, IF)

Det har jag inte tänkt på. Det har inte varit något problem för mig, jag följer med i det normala tempot. (Man, NPF)

Bildbeskrivningar i talböcker

Få av personerna vi intervjuat har funderat så mycket på bilder eller på avsaknaden av bilder. Flera menar att **bildbeskrivningar inte är så viktiga**, flera hoppar över dem. Men det beror förstås på sammanhanget,

om bilden förklarar något viktigt eller om den inte tillför något till handlingen.

*Hoppar över! När jag läste kurslitteratur var det ofta bildbeskrivningar, de hoppade jag över. Bara när det beskrivs diagram, då förklaras det vad det går ut på.
(Kvinna, dyslexi)*

*Får jag en talbok så är det inga bilder i den! Jag kan inte komma på att jag har fått någon. Men tidningen Perspektiv så syntolkar de ju bilderna. Knausgård, berättar så att jag upplever att han syntolkar.
(Kvinna, synnedsättning)*

Vet inte. Jag lånade någon Daisybok, men jag fick det aldrig att fungera. Jo, jag fick uppläsningen att fungera, men inte såg jag några bilder. (Man, NPF)

En person tar upp att man går miste om ganska mycket material i en taltidning. Bilder och annonser (som ju också är en slags bild) kommer inte med.

Några personer har erfarenheter av **taktila bilder men det är ganska ovanligt**. En person tar upp att det skulle vara roligt att testa sådana mer men det är lite krångligt att låna och lämna tillbaka sådana. En person säger att om det fanns sådant material på biblioteket så skulle det vara enklare att prova. Personen säger sig vara medveten om att det numera finns bra och intressant sådant material men att det också kräver en träning i att använda det och att man ofta behöver tid och lugn och ro för att sätta sig in i materialet.

Punktskriftsläsare

De flesta av de personer vi intervjuat som läser punktskrift gör det både via display, dator, mobil, plattor och på papper. Innehållet styr oftast vilket sätt man väljer, men ibland styr situationen vad man väljer.

Flera **växlar också mellan att läsa punktskrift och att lyssna på innehåll**. För att fördjupa förståelsen om punktskriftsläsning har vi intervjuat storkonsumenter av punktskrift. Med det menas personer som är aktiva beställare av relativt stora mängder punktskrift, några också av noter på punktskrift. I övrigt har vi också talat om punktskrift ifall vi i det mer slumpmässiga urvalet av deltagare råkat på en person som använder punktskrift.

Överlag är de personer vi intervjuat **nöjda med interaktionen med MTM**. Flera har en aktiv dialog och de tycker de får en god service och ett gott bemötande. Flera säger att de aktivt påpekar förekommande kvalitetsbrister. Samtliga redovisar **problem med kvalitet**. I det tryckta materialet på papper uppstår olika typer av fel, exempelvis att bokstäver utelämnas. Personerna tror själva att det kan bero på någon form av skanningsproblem eller fel vid överföringen från manus till tryck. Och just kvaliteten på tryck/tryckerier är något de tror bidrar till dessa fel. En person säger att det inte tycks finnas samma problem i Norge och funderar på om de har en bättre kvalitetssäkringsprocess.

Personerna beskriver det som tröttsamt att påpeka kvalitetsbrister. De anser att de gjort detta under lång tid men att bristerna fortsätter. De beskriver det som att kontakterna med kundtjänst och inläsningstjänst fungerar bra. Personerna där är vänliga och serviceinriktade men att det inte verkar vara där som ansvaret för kvaliteten ligger.

Det är fantastiska tjänster och jag är så glad att de finns men det har verkligen blivit sämre och jag tror inte det kan vara så komplicerat att göra det bättre.

Kvalitetsbristerna i punktskrift på papper påverkar läsoplevelsen olika mycket. För en del är det ett störningsmoment som de påtagligt påverkas av medan andra är bättre på att overse bristerna.

En person säger att den här typen av kvalitetsbrister har ökat de senaste tio åren till att nu blivit ganska dåligt. Det handlar om volymer utan riktiga pärmar, brister i inskanning men också brister i layout. Till exempel att en volym kan sluta mitt i ett avsnitt eller till och med mitt i en mening, dåliga avstavningar, att två rader trycks på varandra eller mycket tätt, att det kommer med onödiga tecken.

En person resonerar kring att orsaken till den försämrade kvaliteten handlar om pengar och prioriteringar. Personen tror att MTM prioriterar volym före kvalitet och därmed inte längre lika mycket bryr sig om kvaliteten på de böcker som ges ut. Personen tror att man dragit ner på korrekturläsning och på att kontrollera kvaliteten på det som trycks på punkt.

Många verkar **föredra papper när det handlar om att läsa böcker**, medan de tar till sig **nyheter och samhällsinformation digitalt**. Flera menar också att punktskrift är att föredra framför talböcker eller andra lyssnafunktioner.

När jag läser punktskrift har jag möjlighet att reflektera och kan lätt gå tillbaka och så vidare. (Man, blind)

Jag blandar både punkt och lyssning. Nackdelen med e-böckerna är att man inte kan blanda läsningen, antingen läser man ljudbok eller e-bok. Jag gillar inte talsynteser, det är tråkigt när man läser. (Man, blind)

Jag läser helst långa texter på papper. (Kvinna, blind)

I vissa fall kan en person peka ut en tydlig svårighet med punktskrift på papper. Ett sådant exempel är när facktexter har tabeller:

Tabeller är inget format som funkar bra på punkt. Det blir liksom en rad i taget...

Trots det föredrar personen att få facktexter på punkt på papper. Personen studerar och beställer facklitteratur så fort litteraturlistor görs tillgängliga. Det går oftast bra men vid ett tillfälle kom inte litteraturen i tid och då fanns inget annat alternativ än att hoppa av kursen. Vid det tillfället fungerade inte kommunikationen med MTM. Personen fick ingen signal om att leveransen skulle bli sen utan tog till slut kontakt med MTM och fick då förklaringen att det berodde på att det inte var klart vem som skulle läsa in litteraturen. Det hade ännu inte upphandlats.

Den rutin denna person upparbetat är att för att ha litteratur till vårterminen så begär hon ut litteraturlistor på hösten och i oktober lägger hon en beställning hos MTM. Leverans brukar då ske i december. Vid det tillfälle det inte fungerade hörde hon av sig i januari och frågade vad som hände. Då fick hon svar att det var inte klart vem som skulle göra boken. Det behövdes en upphandling (beställningen gällde noter).

Jag vet att finns personer som är förgrymmade på att böcker inte kommer i tid till kurser och att det är dålig kvalitet. Jag märker själv att det är problem med punktskrivare, att det kan vara scanningsproblem och att det inte blir tillräckligt korrekturläst.

Det verkar vanligt att man inte har tillgång till en elektronisk förlaga utan skannar in en tryckt text. Det verkar inte som att punktskrivarna hos tryckerierna håller tillräckligt bra kvalitet. Det verkar inte som att de har de här problemen i Norge, trots att de verkar använda samma teknik. Jag tycker inte vi får

tillräckligt med gehör från MTM på detta. De tar det inte på tillräckligt stort ansvar. Det kan vara scanningsproblem, utskriftsproblem och så ett tredje problem där liksom två tecken blir ett. Det kan göra att vissa bokstäver faller bort.

En bra läsupplevelse för en punktläsare är ofta en taktill upplevelse. Det handlar om känslan i pappret och att hålla i boken. Att det är bra pärmar och ringar som håller ihop utskriften har betydelse för upplevelsen. Andra viktiga saker som påverkar läsupplevelsen som intervjupersonerna tagit upp är:

- Att avstavningar fungerar bra.
- Att en volym slutar på ett bra ställe, till exempel i samband med att ett kapitel tar slut.
- Sneda rader.
- Tecken som inte tillför så mycket, för många onödiga tecken.
- Dåliga bildbeskrivningar.
- En avstavning från svartskriften blir inskannad och kommer på punkt ut som en ny rad, vilket gör att det blir många helt onödiga nya rader.
- Sidnumreringar stämmer inte eller är svåra att förstå, vilket försvårar för studenter som ska skriva notanteckningar eller referenser.
- Inbindning, ibland vore bättre med två nitar.
- Hur blir det om postens service försämras? Kan det bli problem med utbärning?

En person säger att läsupplevelsen påverkas negativt av att hon ofta behöver stanna upp och kontrollera.

Står det verkligen så här eller kan det vara ett korrfejl? Det händer numera i varenda bok jag läser.

Personen beskriver sig som en snabb läsare men att dessa kvalitetsbrister påverkar flytet i läsningen och därmed drar ner hela läsupplevelsen.

Det kan stå ä istället för är, men också sådant som gör ord helt obegripliga.

Personens känsla är att kvalitetsproblemen ökar och att det är en pågående försämring. Det finns en irritation över att MTM

ses som ”nonchalanta och inte riktigt intresserade av att lösa problemen”.

Utskriften av noter fungerar ganska bra. Personen noterar att MTM har två leverantörer av noter och att de tillämpar två olika metoder för hur noter ska presenteras. Det tycker hon på ett sätt är helt okej men det hade varit bättre om de tillämpade samma. Personen har skickat in material för utskrift och är i stort sett nöjd men även i noter förekommer en del korrekturfel. Personen påpekar att produktionen sker för hand men att det finns program som kanske kunde användas i kombination för att kunna producera mer. Men just att det sker för hand gör att detta material blir bättre korrekturläst.

En person som studerar tar upp **problemet med att sidnumrering** är svårt att förstå. Att kunna ange det exakta sidnumret för var i förlagans text ett visst stycke text återfinns är viktigt för att kunna göra korrekta referenser. Det är ibland mycket svårt att förstå vilken sida det är man läser.

Ibland har jag synpunkter på layouten i punktskriften. Jag tycker kanske att det borde vara nytt stycke där det bara är indrag med två tecken.

Personen konstaterar att det kanske inte är så mycket att göra åt layouten i en utskrift på punkt men har synpunkter på hur det borde vara. I böcker kan det vara så att stycken bryts automatiskt mitt i ett ord eller en mening. Så blir det inte i tidningarna som jag läser. Tidningarna har dock ett annat problem. De sista sidorna lossnar väldigt lätt. Det tycks ha med bindningen att göra.

*Det är en nit som håller ihop och ibland funkar det inte på slutet. Det är nog mest för Svensk Damtidning som det händer. De flesta personer vi intervjuar använder **Jaws för dator och VoiceOver**. En person berättar om sin 40 teckens punktdisplay och tycker den är bra.*

Tabeller är alltid krångligt, säger en person:

Det är värre på tal än på punkt. På punkt försöker man ju ändå... Det krävs att man lägger tid på att förstå dem. Det räcker ofta inte till med en rad på punkt.

När det gäller att lära sig hur nya namn stavas och främmande ord så är punktskriften suverän.

Här tar personen upp en tydlig **kvalitetsskillnad mellan punkt och tal**. I punkt får man stavningen medan i tal får man hur det uttalas, om inläsningen är av bra kvalitet.

Vissa personer har försökt med **kortskrift på engelska** men det är svårt att komma igång. Vissa personer tycker att det är bra för det går att få upp hastigheten. En person anser att förkortningar i punktskriften är bra. Även punktlistor fungerar bra.

Flera säger att läsning på papper är att föredra. De läser både via display och papper och tycker inte att skillnaden är jättstor men ser fördelar med pappret, som att det kan man lättare ha med sig i sängen, lättare att gå tillbaka och läsa om. "Det är så omedelbart med pappret". Pappret ger också en känsla av omfånget.

En person berättar att hon varit i kontakt med MTM om kvalitetsbrister i utskriften av Allers. Det resulterade i att man bytte skrivare och då blev det bättre. Fortfarande långt ifrån perfekt men bättre. Sådan dialog anses enkel. Det går att mejla eller ringa om sådant. Personen säger att det inte känns som att material korrekturläses. Hon tror att korrekturläsarna har försvunnit, också på tidningsförlagen och även hos MTM. Hon tycker att yngre journalister skriver sämre. Det påverkar också kvaliteten på punktskriften.

För en av intervjupersonerna är den **digitala punktläsningen ovärderlig**. Hon menar att det ökar hennes läsning markant. Genom att ha punktdisplay till telefonen kan hon läsa mer liknande så som andra läser böcker. Dels då det går att ladda ner böckerna och enkelt ha dem med, men också då det ger henne möjlighet att läsa punkt på bussen eller i andra miljöer där hon inte kunnat bära med sig omfattande tryckt punktskriftsmaterial.

Hon önskar att **fler skulle få tillgång till digital punktskrift** och hoppas att MTM kan tillhandahålla böcker som går att ladda in i små punktdisplayer snart. Hon uppger formatet "BRF".

Många tror att ljudböcker/talböcker ökar läsningen, men för många människor blir läsoplevelsen en annan, och ibland bättre, med punktskrift. (Kvinna, blind)

Ett särskilt **problemområde är bildbeskrivningar**. De är ofta bristfälliga. MTM behöver "rycka upp bildbeskrivningarna". En person tar upp ett exempel om en facktext som handlade om klädhistoria. Då var bildtexten

”kvinna i röd klänning”. I det sammanhanget säger den bildbeskrivningen ingenting. Där skulle personen vilja att bildbeskrivningen tar hänsyn till i vilket sammanhang bilden används. Det som är **en okej bildbeskrivning i ett sammanhang blir helt undermåligt i ett annat.**

Det är inte så ofta det finns bilder och bildbeskrivningar med i de tidningar personen läser. Det skulle gärna få vara mer. Det är bara någon enstaka gång som en bild finns beskriven.

Teckenspråkläsare

Två av personerna som vi har intervjuat har uppgett att de uppskattar teckenspråkiga böcker, men ändå **föredrar att läsa på svenska.** ”Det är två helt olika världar.”

En person läser inte längre böcker, utan föredrar litteratur och nyheter på teckenspråk. Dock tycker hon att Nyhetstecken kan bli för svårt ibland.

Vissa tecken fungerar bra, men vissa tecken går för snabbt, de tecknar lite slarvigt och jag får kämpa för att hänga med... det blir jobbigt ... jag har faktiskt skickat meddelande till dem att det går för fort, men jag har inte fått svar från dem.

En av personerna hade aldrig ens tänkt på teckenspråkiga böcker innan hon fick se de vi visade. För henne var det viktigt med inlevelse, och att berättaren kunde förmedla boken på ett spännande sätt.

Med den neutrala översättningen, då orkade jag inte titta alls. Jag har ju inget emot den personen där, men det handlar om kvalitén. Jag upplever att den personen i neutrala läget bara har gjort en ren översättning.

Vid en teckenspråksberättelse, precis som andra typer av berättande, är självklart kvalitén viktig, känslan för språket. De vi talat med rekommenderar därför att berättaren alltid själv ska ha teckenspråk som modersmål.

De beskriver att det handlar om upplevelser, och om hur språket används. Personerna förklarar att **det översatta teckenspråket skiljer sig mycket från det direkta berättandet.**

Det är samma med teckenspråket, om en person berättar, då fångas jag av hens berättelse, det är en annan kvalité om det är direkt på teckenspråk då. Det är två olika saker, att översätta till

teckenspråk eller en direkt berättelse på teckenspråk. Båda behövs egentligen. (Kvinna, döv)

Personerna menar att det är tröttsamt att se långa filmer på teckenspråk. De säger att **kortare inslag passar bättre**.

Även om de vi har talat med själva inte föredrar teckenspråkiga böcker vill de ändå poängtera att **det finns ett behov av sådana böcker**. De nämner dyslektiker, personer med språkstörning, de som inte har läsförmåga, nyanlända och äldre. Dessutom äldre som inte har så bra svenska kan ha ett stort behov av böcker på sitt eget språk.

Det är därför **viktigt att det finns ett brett utbud**, så att det finns böcker både för barn, unga och vuxna. Önskemålet är att litteratur som hör till allmänbildningen finns på teckenspråk, men även nyare för att följa med och utvecklas.

En person efterlyser barnböcker. Det är en 44-årig kvinna som vill läsa Astrids böcker på teckenspråk. De böckerna är något hon känner till och vet om. Det visar på behovet av att bredda utbudet av teckenspråksböcker, och det visar att det behövs böcker på Lätt Teckenspråk för vuxna. Det är inte bara nyanlända som behöver dessa böcker utan även döva som är uppvuxna i Sverige och som inte fått tillgång till litteratur.

De vi intervjuade fick titta på "Sune och tjejhatarligan" och "En Herrgårdssägen". De hade bland annat följande synpunkter:

- Berättaren ska teckentolka med inlevelse.
- Det är viktigt att berättaren är neutral och har neutrala kläder (och inte peruk), eftersom hen gestaltar olika typer av karaktärer under berättelsens gång
- Berättaren måste följa med i känsloläget. Det känns besvärande med en berättare som ler hela tiden när hen tecknar.
- Berättaren bör ha "rena" armar, inte kläder med volanger eller liknande som kan störa.

Viss litteratur, såsom poesi, passar allra bäst med **både text och teckenspråk samtidigt**, menar de.

Intervjupersonerna tror också att vissa böcker kan behövas både på normalt teckenspråk och **ett enklare teckenspråk med lugnare tempo, motsvarande lättlästa böcker**.

Vi talade också om behovet av **textremsa till teckenspråkiga böcker**. Ur en pedagogisk synvinkel kan det vara bra, då läsaren även får med sig svenska språket "på köpet".

Slutsatsen är i alla fall att **det behövs teckenspråksböcker**. Och gärna rena teckenspråksberättelser, som för de dövas kulturarv vidare.

Jag tror att litteratur på teckenspråk kan vara ett sätt här. Det kan vara parallellt, både att vi får böcker som är översatta till teckenspråk men också att vi får rena berättelser på vårt eget språk. Vi behöver båda.

Personerna betonar dock åter att MTM måste ställa höga krav på den som ska berätta, och att det ska vara ett användbart material.

Önskemålet är inte att producera så många böcker som möjligt, utan **kvalitet före kvantitet**.

Det är viktigt att MTM har rätt kompetens där, så de vet vad som krävs för en bra översättning.

Lättläst-läsare

När vi startade arbetet med intervjuerna tänkte vi att det skulle vara enkelt att hitta lättläst-läsare, som vill och kan tala om sin läsning. Men det visade sig svårare än vi trodde. Vi har bokat in intervjuer med flera personer för att tala om lättlästa böcker, men det har sedan visat sig att personerna inte läser så mycket, då läsning är för energikrävande eller svårt. Istället lyssnar de, och samtalet har kommit att handla om hur det fungerar att läsa med öronen istället. Mot slutet av projektiden har vi dock talat med ett par personer som beskriver sig som läsare av lättlästa böcker.

Båda nämner **8 Sidor som en viktig källa till nyheter**, och de tar del av både papperstidningen och läser digitalt. De nämner att rubrikerna är bra och att texterna är lagom långa. En person har som strategi att läsa flera gånger, för att kontrollera att hon har förstått det hon läst.

En person varierar mellan att läsa lättlästa böcker och att lyssna och den andra personen varierar lättlästa böcker med "vanliga" böcker och talböcker. Men hon är tydlig med att det är viktigt att det finns enkla böcker.

*Ibland kanske det blir för lätt, men det kanske bara är bra.
Hjärnan tar till sig allt bättre då. (Kvinna, IF)*

Precis som i fokusgruppdiskussionerna framkom att den här målgruppen behöver hjälp att hitta lämpliga böcker.

*När jag var yngre var jag ofta på biblioteket. nu tar jag hjälp av min syster ibland, ibland mina lärare, för att hitta böcker.
(Kvinna, IF)*

De behöver även i viss mån hjälp att hitta talböcker.

*Oftast är det lätt att hitta i utbudet. Men jag har inte hållit på så länge med den här kursen, från i början av året bara. Sedan satte de in en bok åt mig på min dator. Man fick med ett par hörlurar och datorn. Därefter kan man lyssna med sina hörlurar. Men hörlurarna råkade gå sönder. De jag köpte verkar inte fungera.
(Kvinna, IF)*

En person beskriver att en bra läsoplevelse är att

Komma hem från jobbet och koppla av med en bok!

Och förutsättningar för en bra läsoplevelse är precis som för många andra målgrupper, att det är lugn och ro runt omkring när de ska läsa.

Det som krävs är att jag inte bli störd, så när det är lite stökigt hemma, då behöver jag sätta mig ensam, jag behöver lugn. En dålig läsoplevelse är när det är skrikigt hemma. (Kvinna, IF)

Även om vi inte hittade någon lättläst-fantast att tala med, är känslan vid intervjuerna är att de lättlästa böckerna är viktiga, både för barn, unga och vuxna.

Distribution

När vi förberedde intervjuerna talade vi inte så mycket om **distributionen av böcker, talböcker, punktskrift.**

I intervjuerna har samtalen om distribution mest handlat om distribution av punktskrift på papper. Men det framkommer också att vissa funderar på när/om CD-skivan upphör som distributionsformat och att det snart inte finns några datorer som kan hantera CD-skivor.

Vad gäller punktskriftsmaterial uppges att det är väldigt jobbigt att behöva hämta utskrifter på utlämningsställen. Det finns flera problem förknippade med detta.

- Utlämningsställen är inte alltid bra ur tillgänglighetssynpunkt
- Utskrifterna på papper är skrymmande.
- Att gå med teknikkäppen och bära ett stort paket är svårt eller omöjligt.
- Ett val är att beställa färdtjänst för att hämta sitt paket. Men färdtjänsten är förknippad med en hel del problem och svårigheter, som man helst vill undvika.

En person säger att svårigheterna att hämta materialet är så pass stora att hon avstår från att beställa böcker.

En kvinna som både läser punkt och lyssnar på talböcker berättar att hon **valt bort punktböcker på grund av svårigheterna att hämta materialet på ett utlämningsställe**. Hon väljer punktskrift för det material som hon vet går ner i hennes brevlåda. För böcker väljer hon tal och hon tycker att tekniken fungerar bra. Den spelare som hon använder är driftsäker och enkel att använda. Personen tar del av nyheter via radio och tv och tycker att det fungerar bra. Personen läser dagstidning varje morgon som taltidning och säger "jag lägger rätt så mycket tid på böcker, tyvärr inte på punktskrift".

En annan person tror sig veta att distributionen är på väg att förbättras.

*Det är ju otroligt lätt att beställa punkt idag... sen har
MTM sagt att det ska finnas något nytt där posten
kan hänga boken på dörren... Jag har inte riktigt
undersökt det. Så de försöker ju förbättra för oss...
(Kvinna, blind)*

En person tar upp att det under en period i samband med flytten av MTM blev lite rörigt och att rutiner försämrades men att detta nu har åtgärdats. Det handlade om att när en beställd och beviljad bok var färdig så hade de tidigare alltid automatiskt skickats ut. Nu hände det flera gånger att personen fick höra av sig och fråga hur det gick och då blev svaret att boken var klar men att den ändå inte hade distribuerats.

En person berättar att hon fått hoppa av en kurs för att hon inte fick kurslitteraturen i tid. Då fick hon förklaringen att det berodde på att det

inte var klart vem som skulle läsa in litteraturen. Det hade ännu inte upphandlats. Hon tror att det är något som flera råkar ut för.

Vilken teknik används

Intervjupersonerna använder en rad olika tekniska lösningar. Vid intervjuerna har vi inte fått tydliga svar om exakt vilken teknik de använder, så vi kan inte redovisa exakt vem som använder vad, eller varför viss teknik föredras eller ratas.

Vi fick veta att några flyttar sina ljudfiler, främst till en apparat som heter Milestone eller flyttar filer till datorn, förutom att läsa direkt i någon form av spelare som enbart är till för läsning. Milestone kan användas till flera olika saker, varav en är att man kan spara och lyssna på böcker.

En del av de vi talat med är kunniga och kan utnyttja alla finesser med sina apparater och med den teknik de använder.

Men i många fall är personerna inte särskilt kunniga, utan snarare lite hjälplösa i teknikdjungeln. Det leder oss till slutsatsen att det troligen är en stor grupp som skulle ha glädje av att få lära sig mer, både om den teknik de använder och om teknik som de kanske skulle tycka vara bra om de fick mer kunskaper.

Så det verkar finnas ganska stora behov av utbildning, träning och support så att man bättre kan utnyttja potentialen i sin utrustning.

Om det är datorer blir jag oerhört stressad, ibland krävs det en viss hastighet för att till exempel betala en räkning. Easy Reader, jag tror att den är lätt. Jag klickar på bokens titel och kommer igång. Men om jag måste uppge användarnamn kommer jag inte ihåg vad det var. Jag minns inte riktigt hur de fungerar. Det stressar mig enormt. (Kvinna, NPF)

Ja, jag är osäker när jag behöver uppdatera, och det är svårt med lösenord. (Kvinna, afasi)

Det finns kanske hjälpmedel som jag skulle kunna använda, och få hjälp med hur man kan justera saker och ting. (Man IF)

Men alla är inte intresserade av att lära sig mer. De tycker att tekniken ska vara enkel och intuitiv. Det finns också flera personer som är kunniga

och som tycker att teknik och utrustning är enkel. Personerna har hittat sätt som de tycker fungerar och de anser att de har vad som krävs.

Nej, eftersom jag har de enklaste grejorna och har lärt mig dem så funkar det. Jag har enkla versioner av både Daisy och Milestone. Jag är nöjd med det jag har. (Kvinna, synnedsättning)

Nej, det är det inte, jag är van att använda datorer och smartphones. (Man, IF)

Nej, jag är väldigt teknikkunnig. (Man, NPF)

Det kan man väl alltid, men jämfört med normalläsaren kan jag väl en hel del. Jag är ju en proffsanvändare. (Kvinna, dyslexi)

Några personer tar upp att de kan tänka sig att prova annan teknik än den de använder idag.

Ja, om det vore enkelt. Exempelvis Legimus. Sen upplever jag att Legimus är väldigt föråldrat, de har ju inte hängt med i utvecklingen. Det kanske gör att det inte tilltalar mig så mycket. Men om det funkar på ett bra sätt kanske jag skulle använda det. (Man, IF)

Ja, det skulle jag säkert! Men jag vete sjutton... men hellre att jag har en enkel apparat som jag behärskar än en jag inte använder. (Kvinna, synnedsättning)

Lära mig mer om att använda telefonen, det går ju att lyssna där också. Legimus!

Datorn kanske, jag har tidigare skött ett helt bolag på datorn, men nu kan jag ju inte så mycket längre. Huvudet hänger med, men andra delar av kroppen gör ju inte det längre. (Kvinna, synnedsättning)

Storytell har jag inte testat. Och E-böcker. (Kvinna, afasi)

Flera av intervjupersonerna har idéer om hur tekniken kan förbättras. De pekar på att det kan finnas behov av produktutveckling och hur viktigt det i så fall är att ha med sig användarna i den processen.

Jag vill ha lösenord som jag bestämmer själv. (Kvinna, afasi)

Standardisering! Så att det är lika, exempelvis på webbtalsynteser. Att man kan göra egna inställningar, höja och sänka hastigheten, textmedföljning, byta bakgrund. det måste också finnas en tydlig och enkel instruktion. (Kvinna, dyslexi)

På Milestone skulle jag vilja reglera hastigheten. Milestone; Om jag har talat in mycket, är det svårt att hitta igen det. Man kan säkert lägga in bokmärken, men jag kan inte det. (Kvinna, synnedsättning)

Flera av användarna av Legimus tar upp brister och sådant som borde kunna förbättras.

Om man tänker på Legimus kan man göra många saker bättre. Det borde vara enklare. Du kan lyssna, sen pausa, men sedan om tre dagar så kan boken blivit nollställd. Man vill kunna spara sitt bokmärke. Mycket buggar med Legimus. (Man, NPF)

Jag har Legimusappen, men det var länge sedan jag var inloggad på den. Den är småbuggig. Jag är inte så mycket för rena ljudböcker. De har inte så mycket dokumentärer. Lyssnar mycket på poddar, Sveriges radio generellt. PoddBeen. Jag lyssnar mycket när jag kör långt. (Man, NPF)

Daisy. Den är dock lite för stor att ta med sig. Milestone är enklare att ta med sig. Använder inte Legimus. Synd att jag inte har lärt mig Legimus. Jag hann inte förbereda mig för att förlora synen. Jag vet att Legimus är bra. (Kvinna, synnedsättning)

Legimus, talsyntesen Claro Read i mobilen, prizmogo, en skanningsapp, ibland Tor Talk, Talböcker bara Legimus. Iphones egen tal till text, och egen talsyntes. På hemsidor oftast webbtalsynteser. Readspeaker föredrar jag. (Kvinna, dyslexi)

Legimus har blivit bättre men det finns fortfarande kvalitetsbrister. Men särskilt mobilappen har det varit många problem med. Vad gäller spelare så får ju många hjälpmedel från syncentralen och det är inte alla som får en spelare. Då får man köpa en eller prenumerera på en dagstidning för att få en spelare (Man, blind)

Storytel framför allt. Jag använder datorn för det mesta. Inte Legimus alls. Det är så krångligt att bli godkänd för. Jag försökte i ett år, men jag hade jätteproblem. Men det är viktigt att du har chansen att testa tjänsten innan du åker på att betala. (Man, IF)

Bilaga 1. Transkriptioner

Vi har transkriberat nitton samtal med enskilda intervjupersoner, samt en fokusgruppdiskussion. De återges nedan. Ibland är det svårt att sortera in en person under en kategori. Många har fler än en svårighet/diagnos.

Personer med synnedsättning

Kvinna, yngre, student

Jag läser mest med fingrarna. Och mest läser jag kurslitteratur i elektronisk form, då ämnet jag läser, latin, inte fungerar i någon talsyntes.

Jag läser också en tidning, Knottret, tror att det är MTM:s tidning. Den läser jag i pappersform.

Jag läser mycket mer när jag kommit igång med punktläsning digitalt.

Jag använder punktdisplay till min telefon. Där finns också en väldigt bra anteckningsfunktion som jag nyttjar mycket. Hoppas att MTM kan tillhandahålla böcker att kunna ladda in i små punktdisplayer snart! Formatet som krävs är "BRF". Hittills har jag enbart hittat litteratur på engelska. Jag gillar verkligen funktionen, den ökar läsandet väldigt.

Många tror att ljudböcker/talböcker ökar läsningen, men för många människor blir läsoplevelsen en annan, och ibland bättre, med punktskrift.

Jag tar till mig nyheter via radio, nyhetsappar på telefonen. Apparna fungerar, men jag tror inte att DN:s sajt är tillgänglig.

Vill helst inte ha en taltidning. När man läser tidningar blir det visserligen mycket bläddrande, men jag föredrar ändå pappersvarianten mot att lyssna, där jag inte har samma kontroll över innehållet.

Jag använder inte SVT eller TV4, däremot verkar SVT Play fungera bra. Jag upptäckte sidan med syntolkningar direkt när jag gick in på programmet. Att det är lätt att hitta är en god indikator på om det är tillgängligt!

För även om sajter är tekniskt tillgängliga betyder det ju inte att de fungerar, om jag inte hittar det jag söker.

Mitt senast lästa är ju såklart kurslitteratur och ordböcker, i e-textformat. Jag läser fristående kurser, med målet en kandidatexamen i latin.

Jag läser även lite franska, och det fanns få böcker som talböcker, men franskan är ju svårstavad. Har försökt beställa litteraturen i text, men inte fått det då MTM menar att litteraturen redan finns tillgänglig, som talböcker. Men jag behöver helst både talbok och e-text, så att det går att lära sig stavningen.

Vissa talböcker innehåller text och det uppskattar jag verkligen. Men det går tydligen inte att välja, eller beställa. Det är en slump, och när det finns blir jag jätteglad!

Nyproduktioner verkar tillverkas i både talböcker och text. Fast ibland är det talsyntesinspelningar.

Jag tror att jag betar mig snarare som någon som har dyslexi, än som någon som är blind, då jag har ett stort behov av texter.

Fast rent generellt kan längre texter vara trevliga att läsa som talböcker.

Kurslitteratur läser jag i mitt rum, men jag läser gärna annan litteratur via min telefon, och punktskriftsdisplayen. Exempelvis om jag sitter i bilen, väntar på tåget eller så.

En bra läsoplevelse = en bok utan korrekturfel!

Det är vanligt med korrekturfel och det är störande när man läser ett främmande språk. Man vet inte om ordet ska stavas på det sättet eller om det är fel.

Det behöver också finnas bra styckeindelningar, kapitel, och innehållsförteckning, gärna med underrubriker. Innehållsförteckningen är ju oombärlig!

Organiserade texter är avgörande för en bra läsoplevelse, att det finns rubriker exempelvis. En jämförelse mellan gamla böcker som var inlästa på kassettband, det går bara i ett och det är fruktansvärt.

Förutsättningar för läsoplevelsen; rätt teknik och rätt kunskap!

Jag lärde mig att läsa via datorn ganska tidigt, och jag är en problemlösare, men det krävs att orka för att hitta det man söker. Att bläddra och hitta information i en stor textmängd är nästan omöjligt, men om man lär sig "systemet" kan jag nästan hitta snabbare än seende. Man behöver lära sig varje enskilt koncept. Exempelvis har jag lärt mig att hitta utantill i en av ordböckerna i en av kurserna. Jag lär mig inte innehållet, orden, men exakt vart allt finns.

Jag tror att det blir fel när blinda normalt sett inte "utsätts" för texter, på samma sätt som seende. Seende läser texter lite överallt. Men man går ju inte runt och letar, och det man hittar är ju kanske enbart en toalettskylt.

Dålig läsoplevelse: Jag fick en inskannad text, som var så dåligt gjord. Den saknade rubriker helt, och hade andra fel såsom radbrytningar, konstiga luckor mitt i orden och annat.

När felen dyker upp i kurslitteratur, och i andra språk blir det problem, mer än om det handlar om skönlitteratur.

Men om jag tvingades beställa allt i fysiska punktskriftsböcker skulle jag aldrig läsa, jag har ju inte plats för det. Jag tyckte att läsning var det värsta som fanns när jag läste böcker som liten – det var en dålig upplevelse.

Jag tycker att det är svårt att läsa längre stycken i punktskrift, utan tal. Exempelvis en skönlitterär bok. Nu läser jag, eller har planer på att läsa, engelska böcker. Men man blir lätt trött av att läsa långa stycken på punkt. Det tar ju längre tid.

Också att få överblick över större mängder information är svårt. Man har ju bara en rad i taget framför sig på displayen.

Har lärt mig vartefter hur jag får tag på litteratur. Jag känner mina lärare och ber dem om en litteraturförteckning, en termin i förväg. Har också förstått att biblioteket kan hjälpa till i nödfall. Men det har varit svårt.

Jag använde mig av en sida som var till för personer med funktionsnedsättning, inklusive blinda. I 90 fall av 100 av böckerna fungerar det bra. Men just den här gången gjorde det inte det. och den gången hade jag ingen som kunde hjälpa mig.

Men jag har tur, har lärare som vet hur jag fungerar, och kan få omtentor om jag inte hinner få litteratur i tid.

Jag har trott att ju färre böcker jag beställer, desto snabbare går det. Men ibland fungerar det inte ändå.

Det borde finnas nedskrivet någonstans hur det fungerar att läsa på universitetet när man är blind. "Hur ska jag få tag i kurslitteraturen?" Exempelvis om inte boken står som obligatorisk kan man inte vända sig till MTM. Då måste man kontakta biblioteket, men det var ingen som berättade för mig. Men man lär sig, varefter som.

Jag funderar att skriva en lista, och be folk att fylla på, och lägga upp på olika hemsidor. Dyslexi och tolkning finns det bra information om, men så mycket stöd till oss som är blinda.

Vad gäller utbudet har jag upptäckt ett mönster; när man beställer böcker på andra språk tar det längre tid att få dem. All min kurslitteratur är ju på engelska eller franska, och då tar det längre tid att få den. Det tar normalt 8-10 veckor, men ibland tar det mycket längre. Jag har beställt böcker i november, men de har inte kommit förrän i mars. Vet inte vad det beror på? Exempelvis en fransk grammatikbok, som jag beställde i juni. Den uppgavs vara för svår att producera i text. Men jag behövde den ju för att lära mig språket och stavningen. Då ändrade de sig och skulle producera den, men sedan dröjde det och till slut kom de fram till att det ändå inte gick. Jag har haft kontakt med MTM om det här. Det slutade med att jag fick boken i november, men då var kursen redan slut.

Jag läser inte på heltid, eftersom det är mycket som tar längre tid, exempelvis att skaffa litteratur.

Jag har fått göra en del egna lösningar, och har till och med bytt ut vissa talsynteser så att de klarar att läsa latinska uttal. Men det vill till att lärarna inte ifrågasätter varför jag inte kan läsa vissa tecken.

Fel påverkar läsningen mycket, speciellt då jag läser ett främmande språk, och inte heller kan korrekturläsa själv, det vill säga gå till en annan bok och kolla upp det.

Jag önskar att MTM satsar på digital text. Man ska inte tänka att det är slut med punktskrift, bara för att det finns alternativ.

Inte tänka "vi nöjer oss med talböcker", det funkar inte. Även om jag älskar talböcker.

Det är viktigt att ha olika sätt att läsa, för olika syften. Då kan fler läsa mer.

Man, äldre

Jag läser mycket. Det är en stor del av min sysselsättning idag. Jag är ju 86 år så man springer ju inte runt på så mycket grejer längre. Jag är allätare. Just nu håller jag på med en deckare av Christian Unge. Före det läste jag Kerstin Ekman och Selma Lagerlöf. Sedan läser jag feelgoodböcker och memoarer. Och en del facklitteratur. Sedan har jag ett par taltidningar men just nu har min app lagt av så jag kommer inte åt dem. Där måste jag ha hjälp att starta om av någon av mina ungdomar eller någon annan det klarar jag inte av. Det är Legimus som har lagt av, tror jag. Jag bytte leverantör av teletjänster häromdagen. Jag tror att det hängde ihop. Legimus har säkert support men det är svårt, så jag brukar be om hjälp.

När Legimus är igång så är den svår att styra. Det är lite för många knappar att trycka på hit och dit. Och i en liten telefon så blir de ju inte så tydliga. Tidningen kommer i en speciell apparat. Det fungerar för det mesta bra. Nackdelen är att man får ju inte med en enda annons. Det är bara brödtexten som kommer. Inga bilder. Jag tror att jag skulle kunna få det på datorn. Jag kan inte så mycket om datorn. Jag tycker det är svårt att hitta rätt på datorn. Jag kär ju med olika synprogram – förstoring och pratprogram. De är förstoring hit och dit. Jag tycker det är svårt att hinna med och hitta alltsammans. Det blir lättare på telefonen. Det är svårt att flytta med i datorn. Det finns ingen standard för hur man ska navigera med förstoring. Jag har Windows 10 och Supernova som förstoring. Jag förstorar 2,5 gånger för att kunna läsa.

Man blir inte bortskämd med bra ljud när man lyssnar på taltidningen. Det är datorljud som kommer och myska uttal på ord. Det är ingen toppenupplevelse. Idag hängde jag upp mig på "nu sitter jag i kön" (som i könsorgan) istället för att sitta i en kö. Den typen av förvrängningar är vanlig. Ibland måste man stänga av och fundera på "vad menar de". Tidningen läser jag oftast i sängen innan jag går upp. Apparaten är smidig, storleken är bra och den är lätt. Två tre knappar. Den är lätt. När jag läser böcker sitter jag på flera olika platser i lägenheten. En bra läsoplevelse... läser jag en avkopplande bok så kan jag sitta och hänga

nästan var som helst. Läser jag böcker med mer substans så sitter jag nog i min läsfåtölj.

Jag litar mycket på biblioteket för att hitta litteratur. Jag har svårt att häng med i Legimus och även att lyssna på litteraturprogram. Det är svårt att hängs med. Så jag går till biblioteket. Där finns 3.4 bibliotekarier som jag samtalar med och jag får mycket bra tips på blandad litteratur den vägen. De känner till vad jag gillar. Jag har gått till samma bibliotek i ett tiotal år. De vet vad jag gillar och kan säga "du det har kommit en ny bok, jag tror den skulle passa". Sedan brukar vänner och bekanta tipsa.

Inläsningen av böcker... jag har mycket synpunkter. Vi har ju underbara skådespelare som läser in böcker med inlevelse. När man går in på MTM så ha de inte samma kvalitet på sina inläsare. Där är ju en del som, jag orkade med 25-30 sidor sedan orkade jag inte för inläsningen var så dålig. Det verkar som om många inläsare har betalt på ackord. För de gör inte stopp för kommatecken och de gör inte stopp vid punkter eller radbyten. Allt går nästan som en dator rakt igenom. De är bättre 'n en konstgjord röst men de tar inte in texten och läser med inlevelse. De verkar göra sina inläsningar snabbast möjligt.

Jag har testat Storytel men det kostar ju pengar, så det undviker jag. Jag lyssnar då och då på radioföljetonger. Jag hade ljudböcker på CD-skivor när jag reste i mitt arbete. Jag tycker MTM också ska ha inläsare med inlevelse. Jag har en apparat som heter Milestone. En liten apparat. Med många funktioner. En är att jag skulle kunna läsa böcker. Jag kan prata in inköpslistor, lägga in kalendern. Den kan jag inte leva utan. Jag går upp till biblioteket och de laddar upp en 8-10 böcker. Jag använder den för att lyssna. Jag har en Daisy-apparat... jag får ju en del CD-skivor från färdtjänsten och från taltidning.

Jag har läst talböcker på rullband och hängt med i några teknikskiften. När jag tar fram en av böckerna jag ska läsa i Milestone så avslutar den kanske mitt i ett kapitel och då startar den på samma ställe. Det gör att jag inte får namnet på boken och titeln mer än en gång. Jag har sällan mer än två böcker på gång samtidigt. Det har funnits en del böcker med bilder. De säger bild 1 och bild 2 men det är ju inget som berättar om bilden. Det är samma med taltidningen. Ibland så läser de upp en bildtext så då vet jag att det finns en bild där med nånting. Eller så skriver de in fotografens namn. Många bilder, om man läser en dagstidning så har de ju bilden av en politiker och så säger de det här är en bild av en politiker.

Det är inte så viktigt men miljöbilder skulle vara intressanta. Ibland är det så att det är statistikbilder som nämns men de refereras inte på något sätt. Det bara läser rakt upp och ner. När jag till exempel läser sportsidor så kan det låta HV71, 8, 13, 17 och 19. Vad är det? Jag är ju redan borta. Det är gjorda mål etc. Det är en tabell över resultaten i serien. Jag har funderat på hur de ska göra det där och det är naturligtvis väldigt svårt utan att göra det väldigt omfattande. Jag har svårt att se hur det skulle gå till. Det kommer ju nya tekniska lösningar, tack och lov för det.

På webbsidor kan det finnas bildbeskrivningar. Det kan fungera ibland. Sedan, eftersom jag aldrig haft så stort intresse för datorn, jag börjar lära mig lite. Det är lite lättare och man kommer in i det undan för undan. Och då kommer vi in på det här med färger. Det är för dåliga kontraster. Det hjälper inte att förstora. Det kan hjälpa i vissa lägen om kontrasterna ligger nära. Men sen är det här med pixlarna. Om man förstorar mycket så blir det suddigt. Det blir inga raka linjer.

Jag lyssnar mest på radio och tv och Göteborgsposten när det gäller nyheter. Jag skulle gärna vilja få med reklamen på något sätt i tidningen. Mycket av nyheterna är ju i form av reklam.

Det som är viktigt är tydligheten. Med texter, färger och allt. När det gäller MTM så är det kunnigheten hos inläsarna som är det största förbättringsområdet. På något sätt borde man lösa de tekniska delarna, vilka böcker man har ladda ner. Vad jag läser och har läst. Jag har börjat dokumentera vad jag läser.

Man, yrkesverksam

Jag läser punkt... det är ganska blandat. Om det är innehåll med mycket detaljer så föredrar jag punkt för då kan man lätt gå tillbaka och fundera. Sen är ju läsning i sin helhet blandat. Då är det inlästa saker också. Punkt och syntetiskt tal.

Jag läser både skön- och facklitteratur. Tekniska dokumentationer. I jobbet är det mycket teknisk litteratur. Det händer att jag läser taltidningar. Mestadels på nätet. Jag har någon som fortfarande kommer hem på CD-skiva men även där är man på väg med en onlinelösning där jag kan ladda hem ljudfiler. Det funkar bra. Och är bättre. Jag har snart ingen dator med cd-läsare så det är på tiden. Nyheter, då är det mycket radio. Ganska länge prenumererade jag på SVD och då kunde man ganska lätt läsa i telefonen. Det var det de kallade eSVD. Sedan gjorde de

om utseendet och slutade allt fungera. Vi fick ingen rätsida på det och sa upp prenumerationen. Det var ungefär ett år sedan. Det hade funkat om man hade loggat in på hemsidan via datorn. Det tycker jag är klumpigare. Med telefonen blev det mer portabelt. Jag hade gärna fortsatt läsa i mobilen. Jag funderar på om det går att få del av SVD via en app med många tidningar. Om det fungerar kanske jag skulle prova den.

Det får inte vara krångligt om man ska läsa. Att man måste hålla på att göra saker för att fortsätta eller att börja läsa. För SVD var jag tvungen att hålla på så mycket. Det blev ingen kontinuerlig läsoplevelse. En bra läsoplevelse ska vara enkel. Om jag sätter mig ner och läser en artikel i punkt så vill jag gärna sitta vid ett skrivbord. För att hantera punktskriften. Den kräver ju lite plats.

Jag vet vart jag ska vända mig om jag behöver böcker och tidskrifter. Jag beställer från innehållsförteckningar, det man vet att man vill läsa. Så slipper man ha en massa artiklar liggande. Så slipper man ha en massa material hemma. När jag var färdig med mina studier så sålde vi åtta stora bokhyllor som hade rymt all min litteratur. Nu har jag tre fyra hyllor kvar med studielitteratur. Sedan har vi kanske lika många hyllor till med skönlitteratur. Det tar plats.

Jag har en display som jag kopplar till mobilen (då och då) mest är det till datorn. Det fungerar på olika sätt vad man gör. Det kan vara förenat med mycket laborerande för att få till en bra läsoplevelse vid datorn. Och där är jag ändå dataingenjör. Då tänker jag att jag är ändå van och utbildad på området. Då måste det vara bedrägligt för dem som inte har den tekniska bakgrunden. Det går i vågor hur lättillgängliga olika webbsidor och dokument är. Ibland uppdateras hjälpmedlen och då blir det lite bättre. Sedan kommer ny teknik och då blir det sämre.

Jag använder tre skärmläsare, Jaws i datorn, Voice Over i mobilen och VRLTTY i när jag sysslar med mjukvaruutveckling. Även programmering kan vara en läsoplevelse och det är den skärmläsaren som ger den bästa beskrivningen. Det är lätt att få en uppfattning om något är uppställt i kolumner till exempel. Det är mycket svårare i Jaws.

Jag läser inte kortskrift, väldigt lite i så fall. Det kan gå snabbare men jag använder det lite.

Det finns ju lite olika idéer om hur man ska markera ny artikel eller nytt stycke i punktskrift. Somliga tycker att man inte ska kosta på sig en

blankrad för att markera det, nått nytt. För att spara plats. Jag testade att skriva ut 100 sidor och det skilde inte mer än 3-4 sidor när jag la till blankrader och jag tycker det är inte så farligt. Jag tycker det underlättar jämfört med att bara göra ett litet indrag. Jag tycker det är bra om man använder sidnumrering som skiljer sig layoutmässigt från texten så att man hittar den. Så är det ibland. Det varierar. De har bytt uppdragsgivare några gånger och då har det skiftat. Numera är det sidnumrering ovanför texten på en egen plats. Det är bra. Jag märker att det är fel i texten. Tryckfel och ibland också nåt typ av maskinfel i tryckprocessen. Till exempel att första bokstaven på varje rad har blivit fel om det finns två punkter i den. Sen har det varit ihopdragna rader som har varit omöjliga att läsa. Det är nästan som att pappersmatningen har slirat så när en rad har skrivits så skriver man nästa ovanpå. Det finns ju inte så mycket marginal innan den typen av fel gör att det blir svårläst.

Vad gäller bildbeskrivningar så är det oerhört varierande. För min del så läser jag mycket teknisk dokumentation. Där kan det bli oerhört långrandiga bildbeskrivningar. Så ganska snabbt så blir det svårt att ta till sig. För till exempel kopplingsscheman så finns det ett väldefinierat språk kan man säga. Varje komponent har en tydlig beskrivning. Men när man kommer till den sjuttonde transistoren i en bild då blir det... Det blir mycket snabbt svårt att hänga med. Men jag har haft böcker där man ägnat tio timmar på att försöka beskriva kopplingsscheman på de sättet. Det blir nästan meningslöst. Meningen med sådana scheman är att man ska göra matematiska beräkningar. Men sen finns det ju enklare bildbeskrivningar som klaras av med några få meningar. De tillför mer. Jag har använt taktilla bilder. De är ofta bra. Det finns en gräns för hur mycket detaljer man klarar av. Man kan klara av mer om man sitter och resonerar tillsammans med någon. Det gjorde jag under mina studier. Formler, kurvor, diagram och tabeller kan vara bra. Det tar lång tid att ta till sig sådan information, jämfört med seende. Men det är värdefullt.

Att hitta i utbud, det kan vara lite lurigt. Det finns ju åtminstone för skönlitteratur ett ganska gott utbud via Legimus. Den tycker jag för det mesta är ganska lätt att söka i. Men sedan finns det ju litteratur som inte finns där. Under tiden jag studerade så beställde jag för nyproduktion. Det gjorde jag många gånger. Sedan har jag läst böcker på nätet. Det är en liten chansning. Då ska man köpa en bok utan att veta om den kommer att fungera för mig. Det händer att man går på en nit. Nån gång har jag skrivit till säljaren men som jag minns det fick jag ingen respons. Det borde man ju få. Att kunna påtala. Helst ska det ju fungera.

Distributionen av material från MTM... där finns ju alternativ, att välja om man vill ha e-post eller som tryck. Annars kan man ju ladda hem ljudböcker från Legimus. Där är alternativen bra. Sen har jag använt alternativ i telefonen för att läsa. Till och från har Legimus-appen inte fungerat bra med Voice Over. Där blir det nog svårt för dem som inte är sp intresserade av teknik. Det hade behövts bra hjälp att få träna på tekniken, för många. Syncentralen eller någon borde hjälpa till. Det spelar inte så stor roll vem som gör det bara det finns en sådan funktion. Jag känner inte till sådana utbildningar. De få gånger jag varit i kontakt med Syncentralen så har jag fått intrycket att de har rätt stor brist på tekniskt kunnig personal numera.

Jag tänker på offentlig information idag så varierar den oerhört i läskvalitet. Hemsidor och sånt där ju de flesta som ser söker sig till sådan information och så fort de hittat rätt sida så är det ju ett ögonblicks verk att se "här ska jag börja läsa". Men det kan ju vara förenat med oerhört mycket oväsentlig information innan vi som läser med punkt eller tal hittar fram till det vi behöver. Även på myndighetswebbplatser. Och det går ofta även där i vågor. Det kan vara en sida som fungerar bra en tid. Sedan bestämmer de sig för en ny look. Innehållet kanske i stort sett är detsamma men det presenteras på ett lite annorlunda sätt. Det kanske ser lite modernare ut för den som ser. Det kan få förödande konsekvenser för den som läser med skärmläsare. Man kan få en massa metainformation om egenskaper hos olika objekt. Det blir väldigt jobbigt. Jag vet inte om det blir bättre med den nya lagen. Förståelsen för vad som blir tillgängligt är inte riktigt på plats.

Om det finns fem eller tio knappar och alla heter knapp så försöker man förstå om det finns någon logik men så inser man att de heter olika varje gång. Eller 15 olika "Läs mer". Men det är möjligt. Tekniken erbjuder fantastiska möjligheter.

Legimus, hemsidan, tycker jag ibland innehåller onödigt mycket information och det händer saker som gör en förvirrad. När man ska ladda ner böcker och har gjort en massa sökningar och markerat 3-4 böcker för nedladdning, så är nedladdningssidan... man kan kryssa i en massa olika saker och så förbereds boken och det kommer olika dialogrutor och varje gång tappar skärmläsaren lätt fokus. Och det där kan bli rörigt. På samma sida finns en lång lista med böcker som jag tittat på eller läst förut. Det tycker jag är lite onödigt just då. Det kunde vara samlat på annan plats. I och med GDPR så undrar jag om böcker jag

kollade på för åtta år sedan ska ligga kvar i listan. I en otäck regim skulle det kunna vändas mot en. "Du har haft stort fokus på den här typen av litteratur" ... Man kan kanske ha ett slags arkiv att gå till och en inställning där jag talar om hur länge jag vil att de sparar mina nedladdningar.

Appen i telefonen har vid flera tillfällen helt förlorat möjligheten att välja var i boken jag vill läsa när jag använder Voice Over. Det har inte gått att klicka på olika delar i texten. Det enda sättet att navigera har varit att trycka fram nästa avsnitt men det blir jättejobbigt och då förlorar man ju lite av poängen med en Daisy-bok. Då är man tillbaka till tiden när man spolade fram och tillbaka i kassettband och försökte hitta rätt, När man gör uppgraderingar av appen måste man vara noga med att testa med alla skärmläsare man vet figurerar bland synskadade.

Ibland skulle man ju, när man jobbar så mycket med teknik som jag gör så skulle det vara bra med samordning med internationella tjänster. Om alla läser Daisy-böcker runt om i världen så kanske det går åt det hållet. Det hade varit önskvärt att komma åt böcker på andra språk. För seende är det lätt att komma åt litteratur. Man kan titta på en förhandsvisning och sedan på några sekunder är också betalningen klar ifall man vill läsa boken. Det är mer komplicerat för oss. Om Legimus också var en bas för internationell litteratur så hade det varit värdefullt.

Kvinna

Ja tycker mycket om att läsa. Jag är helt blind och sen jag blev vuxen så läser jag aldrig en talbok men jag lånar många punktskriftsböcker i taget och klarar väl av två böcker per vecka. Jag läser inte digitalt. Jag ska. Jag har inte riktigt ro. Jag lyssnar ibland på Sveriges Radio. Man kan ju lyssna på alla avsnitt i radioföljetongen i ett svep. Det gör jag just nu. Jag lyssnar på Händelser vid vatten. Jag har inte kommit mig för med Legimus. Jag tycker bäst om att läsa med fingrarna. Jag har aldrig läst med en punktdisplay. När jag ska höra nyheter så lyssnar jag på radio. Jag började tidigt och fick talböcker långt innan jag kunde läsa själv och tyckte kanske att jag växte ifrån dem. Med en talbok kan jag inte riktigt koncentrera mig. Då somnar jag. Jag vill sitta i min fåtölj och läsa. Jag har legat på sjukhus och då har jag fått en talbok.

Jag brukar läsa, just nu läser jag en bok om Alice Babs. Mycket biografier om musiker och artister och gamla klassisk svensk litteratur, det händer att jag läser om klassiker, Raskens och sånt där. Jag läste Eyvind Jonsson,

det hade jag inte gjort förut. Jag tycker om Vibeke Olsson. Det blir annat också. Amerikansk feelgood. Inte så mycket facklitteratur.

Jag följer Rapport ibland på tv men tycker radio är enklare för då kan man syssla med annat samtidigt. Jag har inte riktigt lärt mig hur man hittar uppläsning av text i tv. Det kan man ställa in men det har jag inte lärt mig. Man får inte veta vem som pratar på tv. Jag har hört på Hela vår tid är nu med syntolkning och även På spåret och Hem till byn med syntolkning på SVT Play.

Jag läser mest i sängen. Där finns allting runt om. Alla spelare och alla böcker. En bra läsoplevelse är bra om det är en bra bok. Jag sitter i siffran ibland men det blir lätt att man hamnar i sängen, på rygg med boken på magen. Om det inte är en engagerande handling och dåligt språk. En sak som är viktig för MTM att veta om... de här förändringarna som man gjort på senare år. Man tar bort en massa finesser i böckerna. Det tycker jag förstör. Till exempel får man inte veta när det är nytt stycke. Det får man lista ut själv. Och i vissa böcker är det mycket tryckfel. Man har väl inte korrekturläst. Jag skulle säga att på en skala på 1-10 så sätter jag en fyra (ett är sämst). Jag undervisar i punktskrift och kan nog själv lista ut vad det ska vara men det är tråkigt att behöva presentera böcker för nybörjare med fel i. Det kan vara väldigt störande. MTM verkar ha bråttom när de skannar in.

Jag håller mig till MTM för att få tag på böcker. Jag brukar mejla. Jag får på e-posten om nyförvärv och brukar jag kopiera in det jag vill ha och så har jag en lång lång lista i datorn med böcker som jag ska låna någon gång. För länge sedan fanns det Klubb Braille. Då fick man listor på böcker man kunde köpa. Som inte fanns på biblioteket. Det brukade jag köpa. Det var lite skoj. Jag vet inte vem som stod bakom den klubben. Det var i Umeå. Jag tycker det är lätt att hitta information om nya titlar.

Jag tycker att nya böcker inte kommer lika fort som nya böcker i handeln. Man kan lägga förslag och för det mesta får man dem beviljade.

Jag har läst taktila böcker. I mitt jobb med barn har det varit roligt att använda taktila böcker. Även när jag gick i skolan hade jag taktila böcker men det är inget jag skulle vilja ha nu. Det var under studietiden. Då var det bra. Kartor, gitarrackord, vilken form saker hade. Nu finns ju också möjlighet att rita och känna. Det är inget jag längtar efter till min fritidsläsning.

Jag tycker det ibland är för tätt mellan raderna. Det är allra bäst när baksidestexten i boken står först.

Jag läser kortskrift och skulle vilja ha mer av det även på engelska. Och även noter. Jag tycker att jag har tillgång till det jag behöver. För mig räcker det. Så kanske jag inte tyckte när jag var yngre.

Det är jättejobbigt med de här kartongerna. Hela grejen är skum. Det kallas för envägs lån. Ett lån är ju något man lämnar tillbaka men i praktiken får man ju böckerna men dem har man ju inte plats för. Innan det här billiga systemet kom så fick man större band. Då var det lån och böckerna var inbundna i finare band och böckerna låg i små väskor som inte alls var lika jobbiga för brevbäraren. Och då kunde man bara vända på en lapp i väskan så kom. Bibliotekets adress fram och då kunde man lägga i de böcker man läst i väskan och lämna tillbaka. Men nu kommer de alltså i kartonger som är stora och igentjypte och igensnörda och när man läst färdigt ska man ju kasta dem. Det är ett helt företag. För det första var man ska ställa de här kartongerna och för det andra hur man ska bli av med böcker och kartonger. Jag bunkrar tomma kartonger i hallen och vi har ingen bil. Ibland kommer det en kamrat och plockar med sig. Ibland går vi till containern. I och med att jag läser så mycket... Jag skulle nästan behöva ett extra rum. Jag önskar att man kunde jobba på att göra problemet mindre. Att allt inte var så skrymmande. Helst skulle jag vilja skicka tillbaka det. Men väskorna var ju bättre.

Det är samtidigt lite spännande att det blivit så billigt och lätt att framställa punktskrift.

Förr prenumererade jag på en del tidskrifter men jag har minskat på det. Jag får Perspektiv som är en medlemstidning för min förening, och sedan en från Kristna synskadade. Övriga har jag lagt av. Det är för att det tar så stor plats. Sen får jag ett par tidningar digitalt kan man väl säga. Hel Språktidningen och hela Må bra tidningen i datorn. Men jag har massor med tidningar som jag sparar men inte läst.

Jag beställer ibland noter. Men jag använder dem inte på samma sätt nu. Jag är inte så aktiv längre. Men till exempel har jag beställt av Olle Adolphson men allt tar ju sån plats.

Jag hoppas verkligen att inte allt ska ske digitalt. Det vill jag inte tänka mig. Det ska finnas på punkt också. Jag vill fortsätta läsa som jag har läst i hela mitt liv. Att läsa på papper är två olika sorters koncentration. Jag

skulle inte tycka det var lika mycket avkoppling digitalt. Det här myset tror jag inte riktigt skulle finnas. Men kanske yngre helst vill ha det digitalt.

Man

Jag läser skönlitteratur och ganska mycket facklitteratur och mycket nyheter. Inte sociala medier alls. Annars är jag väldigt digital. Jag läser mycket punkt via display. En del på papper. Man kan ju ha en display kopplad till telefon och dator. Sedan kan jag ladda ner text i ett särskilt hjälpmedel som kan lagra text. Både hela böcker och dokument. Talbok med text i Daisyformatet kan man ju läsa med punktdisplay och ladda ner i det hjälpmedlet. Så gör jag både med talböcker och taltidningar från MTM. De kan man läsa med punkt även om de flesta nog lyssnar. Jag vet inte hur stort intresset är för det. Att man kan läsa direkt i datorn med punkt var det en artikel om i tidningen Vi punktskriftsläsare som MTM ger ut. Det kanske inte är så många som förstår att man kan ladda ner i en fristående apparat.

Nu, speciellt in England. Är det ju aktuellt med så kallad elektronisk braille.

DN läser jag. Jag har inte kollat hur det är men Kyrkans tidning finns inte som taltidningsvariant. Vilka som har taltidningsversioner tycks ha med presstödet att göra

En bra läsoplevelse är väl en bok som fångslar, att man nästan lever i den världen boken handlar om. Med punkt blir det närkontakt med innehållet, när ingen människa förmedlar. Med både kommersiell ljudbok och med talbok kan ju den som läser sätta sin prägel. Det kan vara bra men kan göra det svårt att ta till sig boken. Det kan kännas som att inläsaren inte kanske förstår vad den läser. Men punkt är ju direkt. Jag är en bibelläsare och där läser jag bara med punktskrift för där vill jag inte ha någon tolkning.

Den upplästa boken är mer känslig. Inläsaren kan bli ett hinder. Jag föredrar punkt framför att få en bok uppläst. Mellan punkt och papper. Ibland är det skönt att läsa på papper. Det kan påverka lite, Man kanske sitter på ett annat sätt. Jag hamnar lätt i sängen och läser.

Nackdelen med pappersbok är att det tar mycket plats. Bara en roman kan ju ta väldigt mycket plats. Väldigt många häften som man ska

hantera sen. Det kan vara skönt att läsa på papper men i elektroniskt format kan man ju ha med sig mängder av information i en lite apparat. Alla häften, det kan bli mer än tio för en roman... Sammantaget föredrar jag den elektroniska även om det kan vara trevligt att läsa på papper ibland. Nu har jag inte många tidningar kvar på papper faktiskt... Det är nog Vi punktskriftläsare och nån annan som jag har på papper. Förut hade jag många fler. Jag har avslutat flera prenumerationer för den informationen kan jag få på annat sätt. Det var inte så länge sedan jag testade några av MTM:s andra... de kostar ju bara 100 kronor men jag kände inte att det var nåt för mig. Utan då kan jag ta del av det på annat sätt och läsa med punktdisplayen.

Bildbeskrivningar finns ju... ibland kallar man det syntolkning men mycket av bildupplevelsen blir annorlunda än för en seende även om man kan beskriva vad det är. Det finns ju inte så mycket taktila böcker för vuxna. Det är ju mer för barn. Men jag har inte blivit tränad i att läsa sådana bilder. Det verkar vara mer idag att barn får träna sånt. Jag vill gärna veta om det finns bilder. Om det är en tidning som är gjord med tanke på att synskadade läser då finns det ju speciella bildbeskrivningar men annars så är det ju bara bildtexter. Om det inte är gjort för synskadade. Är det gjort för oss får man ju... det blir ju då en information att det finns en bild och vad det är. Det tar jag som en information. Det tillför en del att faktiskt veta att det var en bild på en person eller situation.

Tabeller kan vara svåra. Det finns ju regler för hur man ska göra en tabell. Till exempel ekonomiska uppställningar. Det är ju svårt om det blir väldigt många kolumner. Då är det svårt att återge. Men relativt enkla tabeller går ganska bra.

Det finns ju regler för hur man ska göra med olika saker i utformningen. För till exempel olika attribut. Ibland skulle jag nästan vilja skala bort det, fet stil, kursiv och sådant. Det ger inte samma information som för en seende att veta att något är i annorlunda stil. I vissa akademiska texter kan det ju vara funktionellt att få en markering att något exempelvis är kursivt. Det finns ju skrivregler för hur man till exempel ska hantera nytt stycke och även tabeller eller markera olika attribut. Jag tycker det är för mycket sådant kرافs. På ett papper blir det så många extra tecken som ska tala om att nu är det kursiverat och nu ör det understruket. På datorn kan man ju plocka bort sådant.

I Sverige är det ju MTM som jag kan vända mig till för att låna böcker och prenumerera på tidningar. Sedan finns ju den här utskriftstjänsten också. Man kan skicka in material och få det på punkt. Sedan finns det ju vissa tidningar som skickar innehållsförteckningen på punkt som papper men sedan får jag artiklarna som datafiler, eftersom jag begärt det. Det blir mycket lättare att lagra. Nu är det inte så vanligt men det händer att jag skaffar böcker från England från RNIB. Det var ett tag sedan. Jag kanske till och med skaffar något på papper därifrån. När det gäller MTM får jag en månadslista med vilka nya böcker som kommit ut. Den har jag begärt att få som mejl men det händer då att jag ibland lånar böcker på papper. Som jag ser på den listan. Vilket påminner mig att jag ska beställa lite poesi. Poesi tar inte så mycket plats på papper, så det kan man ju spara och återvända till. Det är bra att det finns på ett riktigt läsbart format. Inte bara i uppläst format utan på punkt. Om jag ska beställa något på punkt på papper så blir det nog poesi.

Vi har det bra... både att man producerar på efterfrågan... om man föreslår en bok så är det stor chans att det blir av. Det händer att jag föreslår det lite då och då och det har gått igenom varje gång. Jag vet inte om det finns någon gräns för om det är jättestora verk eller så... Det är ganska... jag vet inte om det finns någonstans i världen där det funkar på det sättet.

Jag har ju inte total överblick över vad folk vill ha och om det ska finnas förkortad punktskrift. För en del kan det spela roll. Om vi pratar om läsoplevelse. Om man inte är så bra på punkt så kan ju det här med glestryck, alltså att det är längre mellan raderna så att det är lättare att känna... Om man tittar på en utskrift med tryck på båda sidorna så har jag förstått att det ser fruktansvärt rörigt ut. För då ser man ju både prickarna och hålen på sidan. Även då när man känner tättskrivet så kräver det rätt mycket träning att läsa. Jag tror till exempel att covid-informationen kan tillhandahållas som glesskrift. Det som jag inte vet är om man fortfarande har vissa tidningar på så kallad förkortad punktskrift. I England har man ju bara det. Den förkortade innebär att man har ett system där en bokstav kan betyda ett helt ord. A kan till exempel betyda "att" och så finns det ju vissa tecken som kan betyda hela stavelser. Så man kan kort ner... det var mer aktuellt när man skulle utnyttja pappret så mycket som möjligt. Så kan det öka läshastigheten. I England har man nästa bara detta, vilket gör det extra svårt för den som inte är upplärd. Jag kan det eftersom jag fick lära mig. I Sverige har vi fullskrift.

Jag skulle gärna vilja se att man mer tydligt lyfter fram elektronisk punktskrift och att man kollar vad som händer i England. Nu har man en billig punktskriftsläsare där man kan ladda ner material och läsa utan att behöva vara uppkopplad. Jag fick nöjet att få 700 titlar på... det verkar vara en specialgrej under pandemin. I England skickar man ut ett minneskort och så satte man bara det i sin apparat... Man kan göra det i datorn också. Men jag fick en länk så jag kunde ladda hem, fick betala några hundra och nu har jag jättemånga böcker som jag kan läsa. Där satsar de ju på elektronisk Braille. Om man mer direkt gjorde... jag tror detta finns i USA också... man måste ju beakta det här med copyright men i Sverige är vi ju ganska generösa med det. Det visar hur tillgängligt det kan bli när man enkelt kan kopiera. Det tycker jag man kunde vara tydligare med att man kan läsa elektronisk braille.

Jag kan ju bara säga att jag vill att så många böcker som möjligt är gjorda som talbok med text så att man kan se texten på skärmen. Det är ju kanske egentligen gjort för personer med dyslexi men det betyder att jag kan läsa texten med min display. Så det är jättebra. Jag använder mig av den möjligheten. Ganska många av de nya är på det sättet men inte alla. Ibland så bara läser jag men det kan hända att jag lyssnar samtidigt. Jag kanske ibland lyssnar igenom en tidning... det går faktiskt snabbare... och sedan tänker jag att det där ska jag läsa och då plockar jag fram den texten och läser med min display.

En sak som diskuteras mycket, som jag tagit upp med MTM, är att det finns korrekturfel i punktskriftsutgåvor. Det beror på att om man inte får datafilen från förlagen, för då får man ju det exakta materialet. Men... om man inte får det så skannar man ju in materialet och då blir det fel. Om man då inte korrekturläser det så kan det bli ganska mycket fel. Det har jag varit i kontakt med dem om. Det finns ganska mycket klagomål på det. Det har varit ett stort problem. Det är ju en viktig kvalitetsaspekt. Eftersom texten ska återtolkas från förlagan så blir det fel. Jag har ju en egen scanner hemma och det blir fel ibland när den ska läsa. OCR-behandlingen blir fel. Det händer att man ändrar i datafilerna som MTM lagrar. Så om man påpekar så kan de uppdatera. De som beställt först kan få felaktiga och då kan det bli rätt efter korrigerings. Man vet ju egentligen vad det beror på och det skulle man behöva jobba med mera. Ibland blir man förbryllad och ibland irriterad. Det kan ju stå fel på till exempel namn eller vara fel i texter man ska återge. Det stör läsoplevelsen. Sen är vi väl olika känsliga för korrfer.

Kvinna som nyligen blivit blind

Ja, men nu har jag ju varit blind i tre år, så jag har lärt mig hur det fungerar. Sedan har jag jobbat i 29 år med särskoleelever, så jag har nog haft det ganska lätt, jämfört med andra. Visste vilka kanaler jag skulle gå i och trådar att dra i. Men samhället fungerar dåligt för handikappgrupper. När jag fick synskadan, fick jag remiss till synverksamhet, i väntrummet fanns litteratur och upplysningsmaterial, då hittade jag ett A4 om synskadeförbundet. På så sätt kom jag i kontakt med dem.

Jag läser mycket. Det är det enda jag kan göra egentligen. Jag läser böcker, genom att lyssna. Både inläst tal och talsyntes. För mig är läsandet ett fritidsintresse. Jag läser en blandad kompott. Just nu läser jag sex delar av Knausgård. Knausgård är ju ett mastodontverk, men den är så intressant. Språket är så fantastiskt. Ett vardagsspråk, det blir väldigt bra. Men jag saknar kapitlen, så jag förstår var jag slutar och börjar. Jag har heller inte lärt mig att sätta bokmärken.

Men både deckare och dokumentärer går bra. Jag läser inte tidningar alls. Hade tidigare en taltidning. Har bara den egna tidningen från synskadeförbundet. Jag har provat GP:s taltidning, men det är så jobbigt att bläddra, så man ger upp. Jag bor i Västra Götaland, vi har en bokcirkel, med Daisy-cirkel på biblioteket, precis som vilken bokcirkel som helst. Biblioteken verkar fungera bra.

När till exempel myndigheter skickar ut information till allmänheten så har de ofta glömt bort att göra den tillgänglig till oss som är blinda, på tal. I Göteborg har vi information om färdtjänst, det kan vi få på tal. Jag får informationen på en cd-skiva, som jag sätter in i en apparat som läser upp. Jag frågar också alltid hemtjänsten som kommer om vad som händer. Då kan man ha en liten pratstund om det.

En bra läsoplevelse är en bok jag inte kan släppa! Jag läser så mycket olika böcker. Men man orkar inte sitta så länge, man orkar inte lyssna hela tiden. Min apparat Milestone är en förutsättning för en bra läsoplevelse. Det är en apparat som är en talande almanacka, kan man säga. Den har olika "fickor", där läser jag in själv, exempelvis inköpslistor. Jag talar in, som en almanacka. Jag brukar rensa en gång i månaden. Nu har jag talat in saker som ska hända i december. Man kan också få böcker i den. Man sätter i som ett litet chip. Jag har också Daisy-böcker.

När jag får information från synskadeförbundet exempelvis får jag det på skivor som jag kan lyssna på. Men det är ofta vi behöver fråga själva om att få information och nyheter. Är det nyheter som händer vill man ju veta det så snabbt som möjligt, inte behöva vänta tills någon tillverkat en skiva. Alla bibliotek ska ju ha en i personalen som kan hjälpa till att göra sådana här skivor. Det är bara att ringa och säga; nu vill jag låna en bok. Jag säger bara till vilken apparat jag vill ha den som, antingen Milestone eller Daisy. Det som fungerar, fungerar bra!

En dålig läsupplevelse kan det bli om det är en dålig bok. Det händer när jag inte kommer in i handlingen, för många namn och det krävs flera kapitel för att komma in i det. Kapitel behövs i böckerna, jag behöver få ett sammanhang. Det är mycket att hålla i huvudet. En sorts läsning som är svår är siffror, de går inte att få upplästa. Jag har en talsyntes på min dator och är aktiv i föreningslivet, men det fungerar alltså inte. Även om det går långsamt, så klarar man inte att komma ihåg. Siffror, som en budget, det fungerar absolut inte. Då får jag ha en seende som läser för mig.

Jag föredrar mänskligt tal. I böcker behöver det vara människor. Det ska vara underhållning. Men ibland kan det fungera med talsyntes. Det är lika lätt att förstå båda sorters lyssningar. Inläsningen ska vara med inlevelse men neutralt ska det vara! De ska inte lägga sin egen syn på det de läser. Det får inte vara musik i bakgrunden. Manlig eller kvinnlig röst spelar ingen roll. Det ska vara helt tyst. Det finns ju personer som inte kan läsa med inlevelse. En hel del ur de utbildade skådespelargrupperna som läser och det blir bra. Det får inte vara en röst som man inte orkar att lyssna på. Då tar det överhanden över historien. Detta tycker jag är viktigt! Det ska vara så normalt som möjligt när man läser in. Inte röster som blir tröttsamma, monotona saker.

Det ska vara enkelt att reglera hastigheten på uppläsningen. Men för mig är det normal samtalston som fungerar bra. I Daisy kan jag ju reglera hastigheten men inte i Milestone. Daisy är ett underbart hjälpmedel. Den är dock lite för stor att ta med sig. Milestone är enklare att ta med sig. Ja använder inte Legimus och det är synd att jag inte har lärt mig det. Jag hann inte förbereda mig för att förlora synen men jag vet att Legimus är bra. Men jag är nöjd med den teknik jag har. Den är enkel. Jag skulle jag säkert behöva mer kunskaper! Men jag vete sjutton...men hellre att jag har en enkel apparat som jag behärskar än en jag inte använder. Om jag

skulle lära mig mer så skulle det vara om att använda telefonen. Det går ju att lyssna där också. Och så Legimus! Datorn... jag har tidigare skött ett helt bolag på datorn, men nu kan jag ju inte så mycket längre. Huvudet hänger med, men andra delar av kroppen gör ju inte det längre.

Det finns mycket jag skulle vilja lyssna på. Jag frågar efter saker och ting, men ibland borde det självklart komma ut i tal. På biblioteket hjälper de ju mig med böcker. Det är svårt att få reda på nya böcker. Eftersom jag lyssnar får jag boktips ibland och en kamrat och jag utbyter erfarenheter. Sedan är det biblioteket, där frågar jag dem om något jag har hört, och de lär känna mig som person, om vad det är det jag gillar. Så just nu skickar de böcker till mig, som de tror att jag gillar.

Personer med kognitiva funktionsnedsättningar

Här återfinns intervjuer med personer som har olika och ofta flera kognitiva funktionsnedsättningar.

Kvinna, pensionär med dyslexi

Jag läser nyheter och fakta. Det är det jag läser mest men en och annan skönlitterär talbok. Men just nu är det mycket poddar. Jag säger ju läser fast jag lyssna och läser med öronen. Det är ganska intressant, jag säger att jag läser talböcker men att jag lyssnar på poddar. Poddar är ju mer gjorda som ett radioprogram medan en talbok utgår från en skriven text som läses upp.

Jag följer SVT och Sveriges Radio. Jag börjar med radion varje morgon och kollar lite i appen. Sen tittar jag på Rapport och Aktuellt på kvällen. Vi har DN på papper hemma men jag kollar bara lite rubriker. Jag vet att om jag vill skulle jag kunna abonnera på DN som taltidning men det har inte blivit av. Det kanske blir när jag nu blivit pensionär. Men det jag vill läsa ser jag till att jag får inläst. Jag läser korta texter med ögonen.

Nyligen har jag läst tidningen Läs & Skriv, från Dyslexiförbundet. Den läser jag med ögonen. Jag tittar varje dag i nyhetsappar. Ibland använder jag talsyntes och ibland läser jag med ögonen. Jag hade barnbarn här i helgen och då blev det lite barnböcker. Jag följer sju poddar, så just nu läser jag ingen roman. Det är mycket SR:s poddar. Jag är intresserad av omvärlden och samhälle, politik och nyheter. Det händer att jag läser en och annan deckare.

En bra läsupplevelse det är ju när man känner att man lärt sig något och som får en att börja tänka och associera. Eller något som en glad eller eftertänksam. Något som engagerar och ger aha-upplevelser och eftertanke. Om det är en längre text vill jag att den ska vara inläst. Som talbok eller talsyntes. 5-6 rader med bra text kan jag läsa med ögonen. Det blir svårt att läsa på de viset om det är ljud runt omkring. Om jag verkligen vill läsa men det finns inte inläst, då blir det en dålig upplevelse. Men jag har tillgång till ganska mycket teknik. Jag kan ta foton av en text och få den uppläst. Så det mesta kan jag få uppläst.

Om det är ointressant och knöligt skrivet... jag har varit med i projekt och diskuterat vad som är begriplig text. Det har gjort mig kräsen. Är det inte bra skrivet så skiter jag i det. Tidigare var det mer nog lite att jag kände mig dum. Att jag inte fattade. Nu tänker jag mer: Vilken dålig text det här var. Kan de inte göra den bättre? Jag har blivit mer kritisk. Men om det är en viktig text händer det att jag ber min man läsa upp den. Så dåligt skrivna texter blir extra svåra att läsa. Nu inför min pension har jag fått en massa brev. Det är så stolpigt och svårt. Så då ringer jag upp och frågar vad de vill. Förut blev jag ledsen och arg när jag inte kunde läsa. Nu är jag mer kritisk mot den som skrivit texten.

Jag har egna läshjälpmiddel och Legimus. Olika skannerappar. Jag vet vilka hemsidor som har talsyntes och jag har en egen talsyntes som hjälpmedel. Jag vet vart jag ska vända mig för att få tag på litteratur. Min erfarenhet är att många personer med dyslexi inte vet hur de ska få tag i anpassad litteratur eller hur man får texter upplästa. Många väljer bort talsyntes och talböcker för att de tycker det är tråkigt eller svårt. Jag brukar visa hur det fungerar. Många har ett motstånd så någon skulle behöva sitta bredvid och ladda ner en talbok. Många med dyslexi har ett undvikandebeteende. Man behöver ofta hjälp av någon.

Jag föredrar mänskligt tal men många talsynteser är helt okej. Men det finns dåliga varianter också. Jag drar gärna upp hastigheten lite grann. Då får det inte bli Kalle Anka. Det borde gå att läsa på 1.5 gånger den vanliga läshastigheten. Jag föredrar neutrala inläsningar. Då får jag bilder i huvudet. Gäller både en artikel och en faktabok. Om det är mer dramatiserat känns det som om texten är färdigtolkad. Men jag vet att många vill ha en mer dramatiserad inläsning. På högskolan var det bara kassetter med mänskligt tal. Men sedan gick jag lite kurser och då var det talsyntesböcker. Det var lite knöligt men det är som med dialekter, till sist tänker man inte på det.

Med mänskligt tal vill jag inte att det ska vara för släpigt och det får inte vara typ ljud-ticks. Alltså olika ljud som harklande. Det kan störa. Vissa inläsare har ovanligt uttal, ett helt eget uttal. Men ofta kan jag ha överseende med sådant. Det påverkar inte så mycket. Jag vill gärna kunna välja röst på talsyntes. Mina favoritröster är Erik och Elin och Alma, tror jag hon heter. Men det är nog lite vanans makt. Man blir liksom kompis med talsynteser man använder ofta. Tydlighet och bra uttal men också möjlighet att kunna öka hastigheten. Ofta ökar jag hastigheten men till exempel när jag gick på högskolan hände det att jag drog ner hastigheten för att verkligen förstå vad jag läste. Då hade jag texten framför mig och följde med och ibland tog jag paus efter fem minuter och funderade på vad jag hade läst. Men om jag liksom ska skumläsa kan jag öka hastigheten. Det går ganska bra att skumläsa med talsyntes på det sättet men det tar hjärnkapacitet, man kan inte hålla på så länge.

Jag använder Legimus, talsyntes Claro Read Plus. Sen i mobilen har jag Prizmo Go, en skanningsapp eller Tor Talk. För talböcker använder jag bara Legimus. Jag använder iPhones egen tal till text och text till tal. Är jag på en hemsida använder jag ofta webbtalsyntes. Av de som finns föredrar jag ReadSpeaker, som följer med i texten. När det kommer nya versioner kan vara svårt. Också webbtalsynteser fungerar olika och det kan vara svårt. Det skulle behövas en standardisering av webbtalsynteser, så att de blir så lika som möjligt. Att kunna göra egna inställningar är viktigt.

När det gäller utbud av inlästa texter så finns ju mycket som inte är inläst. Jag skulle önska att det finns mer inläst. Det är inte lätt att hitta i utbudet av talböcker. Det som jag tycker är helt vansinnigt att man inte kan söka på Legimus utan att stava rätt. Stavar man fel, då är det kört. Detta har jag påpekat i fem år eller något sådant. De borde inte ens ha släppt en sådan app. En app till dyslektiker som man inte kan stava fel i. Då är det något som är fel. Det har inte hänt något trots påpekanden. Många med dyslexi är tysta och snälla medan om det till exempel inte fungerar för synskadade så blir det ett himla liv. För de är vana att kräva att det fungerar.

Kvalitet på talböckerna, jag är ganska tolerant. Jag tycker de flesta inläsningar är bra. Det finns en och annan inläsare som har störande ljud och lite udda uttal. Några är lite för långsamma.

En konstig grej är att många med dyslexi älskar talböcker men väldigt få läser taltidningar. Jag förstår inte varför. Så är det för mig. Vi kanske är vana vid tidningar på papper. Det verkar ta emot att beställa en taltidning. Det kan bero på att det kostar så mycket. Eller en ovana. En taltidning och en papperstidning är lika dyra. Men taltidningen borde man kunna få mycket billigare.

Kvinna, förtidspensionär, autism, epilepsi, hjärntrötthet

Jag brukar bläddra i morgontidningen lite. Det blir inte så mycket läst. Sen på mobilen är det korta nyhetsuppdateringar. Det kommer från olika hela dagen. Jag har SVT och TV4 Play. Lokala nyheter. Sedan följer jag grupper på Facebook. Nu har också... om man laddar ner så får man massa olika tidningar och korsordstidningar. Man får tillgång till alla möjliga veckotidningar. Då kan jag titta i olika tidningar. Jag kommer inte på vad den heter. Den kostar en summa per månad. Sen så får jag medlemstidningar från Attention och Autism- och aspergerföreningen och Epilepsia. Men jag orkar knappt läsa dem. Om jag ska ta mig igenom en bok så börjar tankarna snurra efter bara några sidor. Då går jag in på Easy Reader och Legimus. Men Legimus kommer jag inte in på. I Easy Reader så har jag nån bok. Det är sällan jag läser någon bok. Men jag läser en del om att till exempel åldras med autism. I Easy Reader blir texten markerad med gult medan man läser. Och om mina tankar vandrar bort så kan jag backa några rader och ta upp tråden. Då kan jag komma igenom flera sidor, men sen är jag alldeles slut. Sen är nästa problem att minnas vad jag läst.

Det får inte vara ute i vardagsrummet så att jag till exempel hör min man i köket. Det kan fungera om jag är ensam hemma. Då går det bra att sitta i en skön soffa. Men om det är flera hemma så är det i sängen, där jag kan stänga in mig. Men minsta lilla störning, om det kommer in en katt eller om jag ser en fågel flyga förbi, då tappar jag uppmärksamhet. Det måste vara stilla och tyst.

Att få en aha-upplevelse ger en bra läsoplevelse. Jag har svårt med romaner för där är det en massa namn. Jag har svårt att lära mig namn. Jag har svårt att få till en helhet. Vem är vem i en roman? Plötsligt kommer det ett namn som jag inte minns. Så var det inte förr. Då läste jag böcker. Men även då läste jag långsamt. Kanske 10-12 sidor i timmen. Det tar mycket energi att läsa. Jag klarade en akademisk utbildning utan

en omtenta. Jag visste att jag skulle få svårt, så jag köpte alla böcker så att jag kunde stryka under i texten.

Läsning blir svårt om det är långa rader, om det är för långa stycken, för täta rader. Jag har en speciell linjal som hjälpmedel. Den hjälper mig att hålla fokus och koncentrerad på vad jag gör. Jag skulle börja med att prata med habiliteringen om jag behövde hjälp. Kanske Dyslexiförbundet även om jag inte har någon sådan diagnos. Även för liten text gör det svårt. Större text gör också att raden tar slut ganska fort och då blir det lättare. Sedan är det mitt eget minne. Jag har svårt att komma ihåg vad jag läste. Det har blivit svårt och det har med medicineringen att göra. Jag var förr som ett rabblande lexikon.

Jag kan inte öppna Legimus. Det är något krångel med den. I Legimus står att jag inte har tillgång till bokhyllan. Då lägger jag över boken i Easy Reader istället. Det duger så. Jag kommer inte längre ihåg hur Legimus fungerar. Jag visste att biblioteket kunde hjälpa till med sånt men vet inte var jag fick det ifrån. Sedan har jag haft ljudböcker. Men det fungerade inte bra. Jag fick hjälp med Easy Reader av en person på Begripsam och sen biblioteket med Legimus. Folk kör ju med Storytel och sånt. Att det finns hjälpmedel man kan ställa in är nog inte lika känt. När det blir längre texter vill jag lyssna. Särskilt i böcker. Jag föredrar mänsklig röst. Jag håller inte på och ändrar hur en röst ska låta. Det jag kanske skulle ändra är i så fall hastigheten. Jag har ställt in en gul färg som hjälper mig att se var jag är i texten. Det är i Easy Reader. När jag precis har skaffat något nytt så håller jag på och testar och ställer in. Sedan får det vara som jag ställt in det. Det viktigaste är att kunna reglera hastigheten. Det påverkas av min dagsform. Den teknik jag använder är svår. Jag blir stressad av datorer och om man måste göra något tillräckligt fort. Jag klarar inte av stress. Jag har svårt att lära mig något nytt. Till exempel att koppla upp mig mot Zoom. Inget går automatiskt längre. Easy Reader tycker jag är lätt. Där kan jag klicka på bokens titel och sen är jag igång. Om jag skulle ändra lösenord eller användarnamn så vet jag inte hur det skulle gå till. Alla lösenord och användarnamn som man ska hålla reda på och ibland byta. Det är svårt och om man provar för många gånger så får man vänta. Det stressar mig enormt. Jag får inte alltid tekniken att fungera. Jag tycker om att kunna se texten samtidigt som jag lyssnar på talet. Då kan jag behålla tråden. Ibland pressar jag mig själv att försöka läsa till slutet av ett kapitel men de sista delarna blir inte "inkodade".

Jag skulle gärna se att det fanns möjlighet att lyssna på tidningarna i den app jag prenumererar på. Nu blir det mest att jag använder korsordstidningarna.

Om jag läser en artikel om hjärntrötthet så är det en faktabok. Där blir inläsningen inte inlevelsefull. Så jag har svårt att säga något om hur det skulle vara i romaner eftersom jag inte läser såna. Ibland söker jag upp föreläsningar på Youtube och då orkar jag lyssna längre än om jag har en text framför mig. Det tar tid för mig att hitta och att komma till slutet i en bok. Jag är ingen flitig lyssnare. Men nu har jag bett min psykolog att läsa boken och sedan berätta för mig vad det handlar om. En sammanfattning kan vara bra, så att man kan få hjälp att se helheten. De böcker jag har lyssnat på har varit bra. Jag är nöjd med kvaliteten.

Jag vill lyssna med långsammare takt. Det fungerar bra på de faktaböcker jag lyssnar på. Där behövs ju inte en speciell röst. Det blir mer som en nyhetsuppläsning.

Jag får ont i händerna av att hålla en bok i händerna. Får ta i ganska mycket för att hålla den plan. Det är bättre med spiralpärm. Men nu läser jag ju inte så mycket...

Man, medelålders, adhd, autism, psykiska funktionsnedsättningar

Jag läste mycket förr. Sedan "tappade jag hjärnan" och sedan också tekniken och sen kom jag inte igång igen. Jag är egentligen uppvuxen på bibliotek. Så då började jag lyssna istället. Jag hade Legimus och testade Storytel, men Legimus har fler böcker. Jag vet att många blir vill ha inlevelse men jag kan nästan bli irriterad på om någon läser med inlevelse utan föredrar talsyntesens neutrala uppläsning. Visst är det störande med felaktiga uttal men även inläsare har felaktiga uttal.

Jag låter ibland talsyntesen läsa texter jag skrivit själv. Då märks det tydligt vad som blivit fel. Jag brukar välja en lite lägre röst så det spelar roll vilken röst det är i talsyntesen. För att komma igång igen med läsning så skulle jag behöva hjälp av någon som strukturerar upp det, hjälper mig att hitta i utbudet, hitta med headset och sådant. Det är för många steg.

Jag behöver göra något samtidigt som jag läser. Ett tag fick alla mina grannar höra min kurslitteratur för jag gick omkring i trädgården och spelade den på högsta volym. Nu har någon kommenterat att förr

brukade jag lyssna på böcker men att jag nu inte gör det längre. Ett problem var att litteratur inte fanns. Det påverkade mig mycket. För hälften av kurserna fanns inte litteratur. Så jag kunde inte göra klart mina studier. På fem år var det högst tre lärare som tog hänsyn till det. Övriga sa bara "det var ju synd för dig, då kan du ju inte tenta". Det fanns ingen förståelse för att jag inte kom åt kurslitteraturen.

Man, nybliven pensionär, adhd, dyslexi, dyskalkyli

Jag läser ljudböcker via Legimus. Annars läser jag på datorn. Jag föredrar att kunna skriva ut för mycket som finns i textform, till exempel manualer. Det ger en helhet. "Det här är en sida, så mycket står på den sidan. Det är lättare att bläddra. Det är olika vad jag skriver ut. Till exempel med rapporter så skriver jag gärna ut den. Då kan jag bläddra. Att vända ett blad fram och tillbaka... än så länge finns inget bra datorgränssnitt för det. Men det är beroende på hur mycket textmassa det är om jag ska skriva ut eller inte. I datorn kan jag förstora. Det är bra. En anledning till varför jag inte läser romaner är att jag ser dåligt och blir trött. Jag kanske borde skaffa nya glasögon...

Jag lyssnar mycket på ljudböcker. Just nu mest kriminalromaner. Det är svårt att hitta något bra skönlitterärt. Jag skulle vilja ha det men har svårt att hitta. Så då blir det deckare. Jag läser inga taltidningar. Jag kollar på nätet, ABC och CNN för att se vad som händer i USA. Papperstidningar läser jag om jag kommer i kontakt med dem, till exempel hos min bror. Jag skulle nog läsa mer nyheter om man inte var tvungen att betala för dem. Om det kommer fram en ruta om betalning så kopplar jag ner. Det gör mig begränsad.

Jag har läst otroligt många böcker. Ju tjockare bok desto bättre. Så är det även med talböcker. När det kommer till att läsa något jag kan återkoppla till, rapporter och sånt, så blir det svårt att göra analyser och kopplingar där jag inte kan minnas så blir det betungande. Jag har en signalstörning i hjärnan som påverkar minnet.

Jag har valt att inte vara på Facebook för det tar så mycket energi. Jag orkar inte med att svara på alla som gör inlägg eller att ta in mycket information.

Jag läser textremsor om de finns. Jag kollar mycket dokumentärer. Om jag är inne på en plattjänst så kan jag hoppa tillbaka och det är bra.

Om man tar MTM och talböcker. Jag gillar när talböckerna har hela texten. Jag suckar när de bara finns innehållsförteckning, Den kombinationen är bra. Att lyssna på en roman på Legimus är rena rama hjärndödaren när någon inte läser med intonation, inte läser med inlevelse. Det kan få mig att rata ljudböcker. Jag vet att det finns de som vill ha neutralt men det är en konstnärlig upplevelse att lyssna. Jag läser/lyssnar mycket. Jag använder mobilen när jag läser böcker. Det kan vara i sängen, när jag pysslar med något, när jag sitter i bilen. Tidigare har jag somnat till talboken. Men det göra jag inte längre när jag inte längre har min iPad. Det gränssnittet var lättare att navigera i. Men numer ställer jag sällan in att jag vill lyssna en timme. Mitt ex höll på i flera och tyckte att jag skulle lyssna på böcker. Det hade hon rätt i och det har gett mig oerhört mycket. Jag kan pyssla med flera saker samtidigt, adhd du vet. Det är viktigt vem som är uppläsaren. Det spelar ingen roll om det är en man eller kvinna utan det beror på hur de läser upp boken. Men det finns helt enkelt dålig inläsare. Det kan också vara dålig kvalitet. Det kan låta som om någon sitter i en garderob och plötsligt kommer det ett skarpt ljud eller något problem med mikrofonen. Sedan kan det följande avsnittet ha en annan kvalitet. Jag undviker vissa inläsare. Så vem som läser är viktigt. När det gäller ljudböcker finns det många kända röster med karaktär. Annars blir det som att vara på en föreläsning där någon talar entonigt. Skönlitterärt är en bra upplevelse när jag lär mig något, får underhållning eller lär mig nya ord. Det kan också vara att följa en serie, exempelvis Guillous romanserie från 1800-talet och framåt. En dag när jag inte lyssnat på en bok, då känns det som att dagen är förstörd.

Jag läser manualer. Om det är någonting som jag ska göra så gillar jag att gå in på nätet och ladda ner manualen så att jag kan förstora texten. För den brukar vara för liten. Jag brukar använda både manualer på papper och på datorn. Jag kan inte se texten även om jag har läsglasögon. Men helheten kan jag se på pappret, som en bild.

Det är inte lätt att hitta material på Legimus. Mitt ex har månadens bok och så pratar jag med folk och får tips. Sen kollar jag författare som jag gillar och ser om det kommit ut med något nytt. Jag klarar inte av att leta litteratur i Legimus i mobilen. Det är pyttelitet och jättesvårt. När jag söker så går jag in via min PC. Men där kan jag tyvärr inte ladda ner. Jag kan lyssna på en teaser. Det har blivit lite lättare att se om en bok ingår i en serie men svårt att se vilken ordning i serien en bok kommer. Det är också svårt att koppla en engelsk titel med den svenska. Det är svårt att gå in på Legimus och se om en bok har fått en svensk titel.

Jag fick information om Legimus via Begripsam, 2013. Då hade jag en för gammal mobil. Den funkade inte. Efter ett tag så fick jag en iPad i projektet och kunde börja lyssna på Legimus. Jag fick veta att biblioteken kunde hjälpa mig att komma igång. Men sedan tappade jag iPaden i vattnet och fick vänta tills jag kunde få en smartphone av mina syskon. Jag har inte prövat att få hjälp via biblioteket men lånade fysiska ljudböcker förut och har goda erfarenheter av det. Efter att jag började lyssna på mobilen är det sällan jag besöker biblioteket.

Jag vill alltid ha inlevelse på uppläsning. Även nyhetsuppläsning. Jag har provat att ändra hastigheten för uppläsning. I en serie jag lyssnade på kom det in en uppläsare som talade så in i helvete fort. Så då ställde jag ned hastigheten och det fungerade. Annars är det sällan jag ändrar. När jag har lyssnat på fakta har jag också dragit ner hastigheten ibland. Det är inte sällan som uppläsare uttalar ett ord fel. Det är jättemärkligt men det är inte ovanligt. Det stör mig inte jättemycket.

Jag skulle gärna vilja ha en app som kan läsa upp text. Men jag har ingen talsyntes. Jag skulle också gärna vilja tala in text. Men jag orkar inte sätta mig in i sådant. Det tar så lång tid att installera och lära mig. Det är mycket som begränsar mig för att jag inte orkar ta in det. Man kan få ett hjälpmedel men man får inte hjälp med inläring. Det finns ju mycket bra uppläsningsteknik idag. Jag använder Google för att översätta texter.

Jag känner att jag saknar kunskaper när det gäller Legimus, En sak, som att veta om jag har lyssnat på en bok tidigare. Jag tycker att det är märkligt att de har tre olika gränssnitt. Det gör att tre parallellsystem blir jobbigt för mig. Det är svårt att be någon om hjälp för den som hjälper mig är inte riktigt på min låga nivå och jag blir fort trött. Det har sitt pris att försöka hänga med i det digitala. Legimus har mycket att jobba med. Rent kognitivt skulle det kunna bli mer tillgängligt. Det är inte intuitivt idag. Ordprediktion borde finnas. Olika författare kan stavas på olika sätt. Jag söker på Google och kopierar en titel som jag klistrar in i Legimus. För hur ofta får jag inte meddelandet "titeln finns inte". Det är min strategi att kopiera och klistra in. Jag tycker att de inte lyssnat på MTM, det skulle behöva göras en användarstudie. Hur vill man ha det uppläst till exempel. Nya böcker borde ha text och ljud. Då kan man navigera och då kan jag lära mig hur ord både stavas och låter. Då kan man följa med i texten. All nyproduktion borde vara så.

Utbudet är fantastiskt bra. Böckerna kommer tidigare på Legimus än på biblioteken. Det är bra att man får ett meddelande när en bok är klar. En bevakning. Skönlitterära utbudet är jag imponerad över.

Jag hoppas att de har en standardisering och kvalitetssäkring och jag tycker att nyare material är bättre än de äldre.

Om det finns bilder så hoppar jag ofta över dem. En ren dödare för mig kan vara om boken startar och börjar läsa upp baksidestexten. Det kan förstöra hela läsoplevelsen för mig så jag är snabb på att leta på kapitel 1 så att jag inte får någon förhandsinformation.

I textmaterial så måste man skilja på lättläst och originalet. För mig så lär jag mig hela tiden. Jag vill inte att man byter ut ord. Det är viktigt för mig att man skiljer på när det är en vanlig text och en anpassad text. Det är viktigt att man skiljer mellan dessa i Legimus.

Det borde finnas individuella anpassningar i Legimus så att alla kan hålla sig på sin nivå. Men ens nivå kan också skifta.

Man, ung vuxen, autism, psykiska svårigheter

Jag läser mest nyheter och sociala medier, och sånt jag är intresserad av. Fakta, som om sportkörning med hästar. Inte så mycket böcker. Jag kan lyssna på poddar om det är något jag gillar. Jag gillar också dokumentärer. Verklighetsgrejer, sånt är jag mycket intresserad av. Jag läser om det är intressant, det ska handla om något. Till exempel hästrelaterat. Jag gillar att få nytta av det jag läser.

Jag läser mest på datorn och telefonen, Aftonbladet, SVT Nyheter. Jag prenumererar på notiser så då kan jag läsa det kortfattade, men ibland går jag in och läser helheten. Jag gillar kortfattat, det är drygt att läsa invecklade nyheter. Ibland kollar jag på den medföljande videon om det finns en sådan. Jag har läst mycket om Covid-19, men det börjar bli tjatigt nu. Det har blivit för mycket. Jag läser Hipson, en tidning om hästar. För mig är läsning fritid. Jag läser hemma, i stallet och ibland när man sitter i bilen, innan man åker iväg. Jag läser oftast innan jag går och lägger mig och ska sova och ibland direkt när jag vaknar.

Det är viktigt att man kan anpassa textstorleken och att det inte är tätt radavstånd så att texten flyter ihop. Typ miniatyrtext. Nån försökte få mig att läsa ur bibeln, det är ju microtext och hoptryckt, det går liksom

inte. Jag läser inte dagstidningar, för att jag vill kunna läsa digitalt och kunna anpassa. Eller lyssna. Det kan bli jobbigt om det är mycket text, och långa och jobbiga kapitel. mycket text på varje sida. Det ska vara det viktigaste först och faktarutor och sånt där. För Aftonbladet, då kan jag ändra så att det blir större text och så. Jag hade gärna läst Autismtidningen men eftersom den inte finns digitalt går ju inte det. Allt i pappersform går jag ju miste om. Ger någon mig en dagstidning och ber mig läsa en artikel skulle det ta mycket energi. Man läser ibland samma rad flera gånger.

Jag lyssnar på text, både mänskligt tal och talsyntes. Jag föredrar mänskligt tal. Det är jobbigt att lyssna på en robotröst. Det låter fel och uttal, namn och uttryck blir fel och det stör mig något enormt. Jag föredrar inläsningar där uppläsaren läser med inlevelse. Det är en del uppläsare som läser så monotont så då slutar jag att lyssna. Jag har lyssnat på en talbok som var så bra, en av Leif GW Perssons böcker. Han har ju läst in själv, han har rätt bra röst och inlevelse. Annars föredrar jag kvinnliga röster, de är ofta tydligare och mer flyt. Jag har inte tänkt på att man kan ändra hastighet i uppläsningen. Jag följer med i det inlästa tempot.

Jag har Legimusappen, men det var länge sedan jag var inloggad på den. Den är småbuggig. Om man tänker på Legimus så kan man göra mycket saker bättre. Det borde vara enklare. Du kan lyssna, sen pausa, men sedan om tre dagar så kan boken blivit nollställd. Man vill kunna spara sitt bokmärke. Jag lånade någon Daisybok, men jag fick det aldrig att fungera. Jo, jag fick uppläsningen att fungera, men såg inte några bilder. Jag är inte så mycket för rena ljudböcker. De har inte så mycket dokumentärer. Jag lyssnar mycket på poddar, Sveriges Radio generellt. Även Podd-Been och Spotify. Jag lyssnar mycket när jag kör långt.

Kvinna, pensionär, afasi

Jag läser ganska blandat, skönlitteratur, deckare men kanske inte så mycket facklitteratur. Mycket skönlitteratur och deckare. Just nu en bok av Guillou i hans romansvit. Jag lyssnar och läser samtidigt och använder Legimus. Jag får mest nyheter om böcker via goda vänner. Det är sällan jag går till biblioteket.

Jag läser lokaltidningen, DN lite grann. De apparna. Sedan lyssnar jag på tv men jag behöver upprepa det. Jag behöver se det flera gånger.

Jag läser helst hemma i en skön fåtölj men ibland på tåget också, det har hänt.

Det som är bra med läsning är att man lär sig vad som händer runtomkring. Det hjälper mig att hålla igång språket. Innan jag fick afasi läste jag mycket, men sedan blev det mer ett arbete. Om jag inte får lyssna samtidigt så blir det ansträngande. Det kan till exempel vara svårt att lyssna i appar som DN. På SVT-appen kan man lyssna men inte på DN. Det finns vissa, få, där man kan lyssna. SVT kom jag på för några månader sedan. Vår lokaltidning kan jag logga in och lyssna. Det känns mycket bättre. Det är ansträngande att bara läsa och ta till sig text.

När det gäller Legimus så fick jag tips för flera år sedan. Sedan tog det ett tag innan jag förstod hur man skulle göra. Med MTM. Då fick jag gå till bibliotekarien och få en kod. Då var det svårare för mig att ta till mig informationen och förstå hur jag skulle göra. Jag försöker uppmuntra andra också att både lyssna och läsa. Jag tror det var via Afasiförbundet jag fick veta om Legimus. Eller så var det på biblioteket. Det var för cirka 10 år sedan.

I vissa böcker, de senaste, finns ju både lyssna och text samtidigt. Men om det bara är en inläsning så har jag en vanlig bok bredvid. Det är lättare att hänga med om det är talsyntes och text i samma. Om man läser en äldre bok, som har funnits som Daisy. Då är den inte gjord lika bra. I den senaste så ser jag vilken sida jag är på. Det har hänt att jag inte hittar den plats där jag slutade läsa. De nya böckerna är oftast väldigt bra.

Jag gillar bäst när det är skådespelare som läser upp. Många i Legimus är också bra. Jag känner igen många röster. Jag kan skriva upp vem det är. "Den här brukar läsa bra". Det är skillnad om det är en som läser normalt och inte syntetiskt. Till exempel lokaltidningen den är lite tråkig. Det blir inte rätt betoning av vissa saker. Det är ju sämre men det kostar ju, så för dagstidningar är det nästan omöjligt. Det går ju inte att någon skulle läsa. Jag brukar läsa 8 Sidor. De har ju två varianter. Den ena där de berättar naturligt och sedan kan man lyssna med talsyntes. Den är också bra. En av det bättre varianterna.

Det kan finnas biljud i inläsningar. När jag läste med CD och då var det flera skådespelare som läste och då tänkte jag "ååh nu är det den som läst..." men sedan får ju inte inläsaren ta över helt heller. Det har hänt att

någon läser så illa så att jag slutat läsa. Jag kunde inte koncentrera mig. Blev bara irriterad. Så det påverkar vem som läst in.

Om man ska läsa en kriminalbok. Om det är läskigt... det kanske passar bättre med en man. Eller om en huvudroll i boken är en man, då kan det kännas konstigt med en kvinnlig röst. I Wallander-böckerna, där han läser själv som spelar rollen. Han är helt underbar att lyssna på. Men uppläsarna får inte ta över själva berättelsen-

Jag reglerar hastigheten till 85%, beroende på vem som läser upp. Ibland får man ändra lite. I Legimus fungerar det bra. Det har blivit bättre. Det kanske är annorlunda i tidningar med syntetisk text. Jag har inga problem med att det blir släpigt men där är syntetiska röster lite värre. Jag använder Akila för tidningen och 8 Sidor. Den är gjord för tidningar och den är... betoningen kanske kan vara lite... det stämmer inte riktigt. Kan till exempel inte uttala Jönköping rätt. Och har man en lokaltidning därifrån så blir det fel i hela tiden.

Jag vilja kunna bestämma lösenord själv. Så att de inte blir så krångliga. Nu har jag sparat dem.

Jag skulle gärna testa Storytel och e-böcker. Jag vet inte om e-böcker kostar eller om det är gratis. Samtidigt så har jag Legimus och tycker det funkar.

Jag får ofta tips om böcker via Facebook, jag är med i en grupp som rekommenderar böcker. Eller från min syster. Ungefär 5% av gångerna finns inte boken jag får tips om inläst. Jag är imponerad av att många böcker blir inlästa så fort. Jag skulle läsa en nobelpristagare och det kanske bara tar någon månad så finns den i sortimentet. Det mesta finns. Jag har aldrig hört av mig och önskat att få en bok inläst.

Jag söker på Legimus. Om jag får en titel eller författare så söker jag den. Eller så via bibliotekarien. Jag följer också serier av samma författare och det är svårt att se ordningen av en serie böcker i Legimus. Då brukar jag Googla och skriva ut ordningen, för det är viktigt att ta dem i rätt ordning.

När det gäller inläsning finns det en sak jag är lite irriterad på. Jag vill gärna att det ska vara tydligt när det kommer ett nytt kapitel men det är inte alltid man får veta det. Då kommer en annan röst som säger att det är ett nytt kapitel, men inte varje gång. Ibland händer det att de sista, att

lite text försvinner precis innan ett kapitel är slut. Då går den över till nästa. Det är olika men det händer. Det skulle vara mer paus mellan varje kapitel.

För mig blir det en helt annan upplevelse om jag kan lyssna och läsa samtidigt. Det vill jag uppmuntra andra att också testa.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning

Ung kvinna, intellektuell funktionsnedsättning

Jag brukar då och då läsa i vanliga böcker, men på sistone har jag fått problem med vänster öga. Och då har jag talböcker. När jag var yngre fick jag lättlästa böcker i julklapp av min mamma, det var bra. Jag läser lite olika, Bara en mor, Moa Martinsson, Per-Anders Fogelström, Mina drömmars stad Jan Guillou, jag varier, Anne franks dagbok, som ljudbok.

Nyheter ser jag för det mesta på tv. Men jag får hem 8 Sidor, den tycker jag är väldigt bra. Då får jag lite lättare information och så. Annars brukar jag lyssna flera gånger på de vanliga nyheterna, för att få in dem i hjärnan. De olika tv-kanalerna säger lite olika, så ibland lyssnar jag på båda.

Jag läser både på jobbet och hemma som fritidsintresse. Ibland vid köksbordet, ibland sätter jag mig i sängen för att koppla av lite, för att få lugn och ro.

En bra läsupplevelse är att komma hem från jobbet och koppla av med en bok! Det som krävs är att jag inte bli störd, så när det är lite stökigt hemma, då behöver jag sätta mig ensam, jag behöver lugn. En dålig läsupplevelse är när det är skrikigt hemma.

Ibland kan det vara svårt att läsa, och då blir det lite att man vill gå tillbaka en sida, för att komma framåt och förstå bättre, ifall man missat något.

Jag har lätt att få tag på böcker - jag går på anpassad-it-kurs. Jag har lärt mig Legimus där, men det kan man också få hjälp med på biblioteket. Man ska säga att man har ett handikapp, sedan ger man sitt personnummer, sedan ska det vara ett ord på sex bokstäver för att få det att fungera. sen kan dom sätta in det i min telefon. Om man vill kan man när man läst färdigt boken, skicka tillbaka den, och hämta in en ny. Då letar man reda på en ny bok i biblioteket.

Oftast är det lätt att hitta i utbudet. Men jag har inte hållit på så länge med den här kursen, från i början av året bara. Sedan satte de in en bok åt mig på min dator. Man fick med ett par hörlurar och datorn. Därefter kan man lyssna med sina hörlurar. Men hörlurarna råkade gå sönder. De jag köpte verkar inte fungera.

När jag var yngre var jag ofta på biblioteket. nu tar jag hjälp av min syster ibland, ibland mina lärare, för att hitta böcker.

Jag både läser och lyssnar, jag läser både vanliga lättlästa böcker, och med ganska smal text. Men lyssnar ofta. Nyss upptäckte jag att det finns kortare versioner att lyssna på, som Anne Franks dagbok. Jag lyssnar via datorn, läser inte via mobilen. På morgonen läser jag vanliga böcker, då väntar jag på min bil, för att åka till jobbet. Då är det bra att försöka läsa en vanlig bok. Jag har ofta flera böcker på gång samtidigt. Och jag har en Kalle Anka-bok i väskan, om jag ska till sjukhuset till exempel, och måste sitta och vänta.

Det finns jättemånga böcker. Till exempel Barnens Ö, Adam i Paradiset, Satan i Underjorden, och jag saknar inget.

Jag förstår det mesta ganska bra. Jag gick i vanlig skola i grundskolan och läser ganska bra. Ibland kanske det blir för lätt, men det kanske bara är bra. Hjärnan tar till sig allt bättre då. Jag har tagit med mig mina böcker till jobbet, så kan flera läsa dem. De har ett bibliotek på jobbet, där man kan låna och lämna och få andras böcker.

Jag lyssnar eller läser gärna lite spännande, men inte för ruskiga böcker. Jag tycker inte att det är roligt när de håller på att döda.

Jag gillar 8 Sidor och läser både tidningen och på datorn. Det kan ibland kännas lite enklare att läsa på datorn. Det är intressanta rubriker. Texterna är ganska okej, lagom långa. Jag brukar försöka läsa allt. Ofta läser jag flera gånger, för att förstå lite bättre, det är viktigt. Man läser lite först på översta raden, sedan tar jag hela mening efteråt. jag kollar så att jag hänger med. Jag tycker inte att det är svårt. Men för andra kanske det kan vara svårt, till exempel om man har dyslexi. Jag sparar inte 8Sidor, men jag brukar låta den ligga en vecka, och hittar jag något som är intressant så klipper jag ut det.

Fokusgruppsdiskussion – personer med måttlig utvecklingsstörning

Vi genomförde en gruppdiskussion tillsammans med personer med måttlig utvecklingsstörning (IF) för att diskutera läsoplevelser. Aktiviteten genomfördes online, via mötesplattformen Zoom.

Gruppen består av personer som fått intensiv träning i att använda olika digitala resurser. Det är relativt ovanligt för personer med måttlig intellektuell funktionsnedsättning, men visar potentialen som ligger i att uppnå en ökad läsoplevelse genom ökade digitala färdigheter.

En person berättade att numera kan han läsa lite här och där, och när han får lust att läsa. Det visade sig att han bar med sig sin bärbara dator nästan överallt och då kunde han ta fram den och fortsätta lyssna på en bok som han har nedladdad. Han brukar lyssna utan hörlurar.

Ibland på jobbet men mest hemma, i soffan (kvinna med IF)

Flera personer berättade att de gärna läser i sin soffa. Flera säger att det händer att de somnar när de läser. Läsning är för dessa personer kopplade till en speciell plats, ofta i hemmet. Vissa har en speciell plats och andra flyttar runt. För vissa är det noga att inte läsa i sängen.

En person berättade att han läser i badrummet. Då lägger han datorn på tvättmaskinen och lägger sig sedan i badet för att i lugn och ro kunna lyssna. Ibland låg han i soffan och då var det skönt att kunna läsa för att sedan somna. Då kan det vara svårt att komma tillbaka till den plats i boken där man läste innan man somnade.

Flera personer berättar att de läser på olika platser, de har inte kopplat läsningen till en särskild plats. De bär med sig boken i datorn. Ibland har de datorn i knät och ibland stående på bordet. En person sitter alltid i köket när han läser. Ingen tar direkt upp att det är bökigt med en stor dator som läs-enhet. De flyttar runt den och placerar den så att det går bra att lyssna. För samtliga personer i gruppen är möjligheten att lyssna viktig. Några läser också tryckta böcker.

En person berättar att hon mest läser nyheterna på nätet. Hon läser inte böcker. En annan person berättar om en spännande bok om Titanic, som han läst på jobbet. Han fick tips om den boken från en annan person i gruppen och då fick han också lust att läsa den. Den personen läser

många olika böcker och fungerar som tipsare och inspiratör i gruppen. Under tiden för workshopen hade han laddat ner en ny bok om Covid-19 viruset.

En person berättade att hon gärna skulle läsa spännande böcker och böcker om kärlek men hon har inga sådana böcker.

Stöd att hitta böcker

Många i denna grupp behöver hjälp med att hitta böcker, välja en bok och få den nedladdad. Vissa har tydliga favoritförfattare som de ofta återkommer till. Det kan vara svårt att hitta dessa böcker och även svårt att få tips om nya författare som de kanske gillar. Förutom skönlitteratur läser deltagarna kokböcker, tidningar. En person läser roliga serier.

Det kan vara svårt att komma ihåg vilka titlar och författare man gillar. Personer i omgivningen blir därför viktiga som förmedlare och tipsare av litteratur. Om inte dessa personer agerar så är risken att personen inte läser även om hen i grunden gillar att läsa.

Gruppen har fått hjälp att ladda ner olika läsare och den de först började använda (Amis) är det flera som tycker att den är för svår. En deltagare uttrycker stor frustration över detta:

Vi kan inte den. När man sitter i den så är den så himla jobbig. Jag kan inte den. Den är svår att använda. Vi kan inte den. Om vi ska använda den måste vi ha någon som lär oss den. Vi kan den inte. Det går ju inte. (man med IF)

Gruppen ska istället få testa Easy Reader och av en uppföljande intervju med ledare för gruppen framgår att då fungerar det bättre, den bedöms som lite enklare att använda men många i gruppen kan trots det inte styra läsningen helt själva. Det gör att läsning och läsoplevelser ofta är beroende av att någon väcker impulsen att läsa och hjälper till att hitta rätt läsning.

Samma person som var kritisk till den tidigare läsaren säger att han tycker att Easy Reader är lättare att förstå.

Gruppen hade precis genomfört en gemensam aktivitet för att ladda ner böcker och de har innan pandemin haft träffar med en bibliotekarie som är väldigt bra på att snabbt förstå vilka böcker någon gillar. För flera har det varit inspirerande att få diskutera litteratur med ett proffs och utifrån

det få lästips. För en person var det lätt att hitta böcker när han var på biblioteket. Då kunde han gå direkt till hyllan och plocka ner böcker. Detta var inte alls lika lätt digitalt.

Bibliotekets betydelse framkommer av följande person:

När det gäller biblioteket... nu ska ju vi inte vara där på grund av corona viruset... så jag har biblioteket hemma istället, där finns massor av bra böcker men de är lite svåra att läsa.

Under pandemin har biblioteket varit stängt och han har blivit hänvisad till böckerna som finns hos föräldrarna. Det tycker han kan vara bra, han har till exempel hittat en bok om vithajar. Men många är för svåra. Då har det varit bra att kunna låna talböcker och han har fått hem "en hel kasse". Ytterligare en person berättar att under pandemin har hans dagliga verksamhet slutat besöka biblioteket.

En person berättar att hon vill läsa böcker om hundar men det är svårt att hitta sådana på Legimus så kommer hon att få hjälp med det.

En person berättar att hon läser Harry Potter. Hon har läst de tre första och vet att det är fyra kvar. Hon ska precis börja med den fjärde.

När vi summerar vad personerna gillar att läsa är det mycket brett vad gäller intresseområden.

Man, förtidspensionär

Jag använder Storytel framför allt. Jag använder datorn för det mesta. Inte Legimus alls. Det är så krångligt att bli godkänd för Legimus. Jag försökte i ett år, men jag hade jätteproblem. Men det är viktigt att du har chansen att testa tjänsten innan du åker på att betala. Jag är van att använda datorer och smartphones. Jag skulle vilja använda Legimus om det var enklare. Sen upplever jag att Legimus är väldigt föråldrat, de har ju inte hängt med i utvecklingen. Det kanske göra att det inte tilltalar mig så mycket. Men om det funkar på ett bra sätt kanske jag skulle använda det.

I Storytel är det ett väldigt lätt kategoriserat utbud, men det finns bara ett visst antal böcker inlästa i en kategori. Bara storsäljarna är inlästa. Om man gillar fantasy så exempelvis Sagan om ringen, det är ju sex böcker, men bara tre är inlästa. Då lessnarman ibland på att läsa, när inte allt utbud finns.

Jag har svårt med alla digitala tjänster. För sådana som kräver BankID är det helt stopp för mig men också andra tjänster med lösenord går inte. Det är för svårt. Jag gillade förr att läsa många böcker. Fantasyböcker, de tjocka böckerna. Man kan få det uppläst, men samtidigt följa med i boken. Då försöker man hantera och klara av texten samtidigt. Men det är också begränsat nu när man inte kan logga in och bli medlem. Jag brukade läsa nyheter, men eftersom man behöver bli plusmedlem går inte det längre. och då får man inte del av allnyheter. förut gick jag in och läste Aftonbladet och så, men nu stängs jag ute från en del av det, så nu är det svårt. Det krävs BankID, och det har ju inte alla. Nyligen har jag läst Sagan om ringen och Maria Wern.

Jag läser oftast hemma. Det är svårt att läsa när man är ute och reser och inte har bra internetuppkoppling. Annars bryts det. Det är nackdelen att vara ute på en buss och lyssna, så har du ingen uppkoppling så bryts allt. En bra läsoplevelse är ju där du känner att du får delaktighet av boken på ett bra sätt och förstår innehållet.

En viktig förutsättning för mig är att det finns talböcker, att det är enkelt att hitta de olika kategorierna och att det är uppdaterat. Legimus tar mycket kraft från dig för att komma igång. Jag har använt Storytel, där är det enkelt att gå in och välja böcker och enkelt att kategorisera. Är det enkelt att hitta och lotsa sig fram då behöver jag inte ödsla energi!

När man måste stava texter och så... Man måste skriva in sökord eller författarnamn och så. Jag kan ha namnet klart i huvudet, men det blir ändå fel när jag skriver det. Jag läser spegelvänt. Jag behöver kunna tala in texten. Och den funktionen finns inte på så många ställen. Jag vet inte vart jag ska vända mig för att få tag i material som fungerar för mig. Och jag tycker inte det är enkelt att hitta information. Jag fick information någon gång om att kunna vända mig till hjälpmedelscentralen, men det var inte så jättelätt. Och nu upphör ju de, så då vet man inte vad det blir istället. Biblioteken upplyser ju inte om att de har de tjänsterna. Det är någonting som borde vara tydligare. Man borde kunna gå till biblioteket och lyssna på böcker.

Mänskligt tal gör mig lugnare. Talsyntes blir så himla tillgjort. Det blir svårt att koncentrera sig. Jag vill ha uppläsning med inlevelse, då kopplar man av på ett annat sätt. Ibland när man ser nyhetsrapportering kan det vara störande när man inte kan ta bort bakgrundsljudet. Brusreducering

är bra. Jag har inte känt att jag behöver reglera hastigheten på uppläsningen. Det har varit en bra hastighet och bra mellanrum.

Personer med motoriska svårigheter

(Vi har intervjuat en kvinna med cerebral pares. Hon har motoriska svårigheter, och kan exempelvis inte använda sina armar utan använder i viss mån fötterna istället, med specialanpassat tangentbord och anpassade muspekare. Hon har även nedsatt hörsel och syn.)

Jag använder Legimus, den har jag fått via biblioteket i kommunen. Jag läser både med öronen och ögonen. Jag vill gärna läsa båda, eftersom jag är hörselskadad och vill kunna se texten samtidigt. Min favoritgenre är deckare, men då finns böckerna nästan bara som ljud. Jag reagerar på att man inte kan låna om böckerna. Jag vill kunna läsa om boken om ett tag igen, men det går inte.

Jag följer nyheter via text-tv, på tv:n, och någon enstaka gång via internet. Men det är jobbigt att läsa när det är för liten text.

När jag tittar på nyheterna på tv är det svårt att följa med, eftersom det inte är textat och jag hör så dåligt.

En bra läsoplevelse är att få tag på en riktigt bra bok, och luta sig tillbaka och lyssna. Men det beror också på inläsaren. Jag klarar inte av vissa röster, utan behöver mörkare röster, där mansröster oftast fungerar bäst. Det är avgörande för att kunna lyssna och kunna slappna av i boken. Med en bra uppläsare, kan jag koppla bort ögonen. Jag uppskattar bra inlevelse. Är det monotont så är det tröttsamt att lyssna.

Vissa talsynteser fungerar bra, men även där föredrar jag mörkare röster. Ibland kan talsyntesrösten vara att föredra, beroende på vem uppläsaren är. Så generellt är talsyntesen mer pålitlig.

När jag var gift blev det lite konflikt med min före detta man om hur vi skulle lyssna. Han är blind och föredrar talsynteser med snabb uppläsning eller uppläsning utan inlevelse.

Jag använder Legimus med fötterna, sitter i min permobil, har tangentbordet på golvet och styr via två datormöss, joystick och bluetooth.

Det är svårt att hitta i utbudet i Legimus, jag skulle vilja få mejl med tips på nya böcker. Jag söker främst läroböcker, jag vill läsa mer fysik och naturvetenskap, men det är nästan omöjligt att hitta sådana böcker utan att gå en utbildning. Jag skulle också vilja läsa psykologi, men har inte upptäckt några sådana böcker heller. Jag saknar verkligen möjligheten att kunna studera, på egen hand.

Jag förbereder vad jag ska läsa och skapar listor med böcker, så att det blir enklare att låna när det väl är dags.

Jag vill ha långsammare uppläsning och ställer in hastigheten på uppläsningen till 80 – 90 procent, aldrig 100 procent. Med 100 procent blir det för snabbt. Jag vill kunna urskilja hela ord.

Generellt tycker jag att Legimus fungerar "ganska så bra". Men det är svårt att söka efter böcker och att inte kunna låna om böcker.

Jag har inte gett mig på tidningarna än, jag är osäker på hur det går till att börja prenumerera. Jag har visserligen fått information från Göteborgsposten, men kanske inte varit motiverad att börja. Jag skulle hellre vilja läsa så kallade kvällstidningar, Aftonbladet och Expressen, men de finns inte som taltidningar. Jag saknar Metro, som fungerade bra digitalt.

Jag använder olika webbläsare, Firefox på datorn och Chrome på surfplattan. Talsyntesen fungerar inte alls just nu, utan jag får läsa med ögonen. Men jag vill kunna läsa mer med öronen, för jag har problem med nacken och det är krävande att titta på skärmen.

Ja, generellt vill jag kunna läsa mer med öronen, jag har svårt att komma igenom pappersböcker. Det beror till viss del på problem att styra huvudet, det är jobbigt att hålla stilla och fokusera på raderna, och att hitta tillbaka till rätt plats om jag kommer av mig. Flyger huvudet iväg kan jag behöva läsa om samma ord flera gånger. Det är tröttsamt.

Personer med dövblindhet

Man

Ojoj. Jag är en bokmal. Jag läser allt! Jag läser vanliga tidningar, böcker, jag lånar på biblioteket. Jag läser oftast vanliga böcker. Jag klarar att se vad som står men ibland förstorar jag. Har också stödglassögon, men jag upplever att jag blir trött av dem. Har jag tidningen i en Ipad behöver jag leta mer. Det är enklare med en tidning som man håller i. Då kan jag välja enklare.

Jag har 4 procents syn. Är döv. Har gått i en integrerad skola, även med hörande. Är duktig på att läsa svenska. Har gått i en skola för döva, men har en högre språklig nivå eftersom jag gått i en integrerad skola. Sedan har jag hållit i min läsförmåga, jag tycker att det är kul att läsa.

Bästa platsen att läsa är på biblioteket, och hemma. Bästa upplevelsen är på internet, att söka och googla, använda det sättet för att läsa. Jag lär mig ord på engelska via internet. Jag har ju rätt teknik hemma, som anpassar sig för mig. Jag kan förstora texten på datorn. Det fungerar bäst. Jag kan också ändra typsnitt så att det blir mer tydligt. Exempelvis till Times new roman, så att jag ser bättre. Jag ändrar också till svart bakgrund med gul text. Det är det bästa för mig.

Problemet är ibland vid direktkommunikation, då går det inte att ändra färg, på vissa hemsidor. Då måste jag läsa med vit bakgrund och svart text. Bland är texten jätteliten i böcker och det är tight text, raderna är nära...

Jag väljer böcker som är med någon bild och större text. På internet ibland kan det vara svårt att översätta från engelska till svenska, men det kan bli konstigt när det inte översätter rätt. Fackliga ord kan vara svåra, politiskt språk, medicinskt, många engelska uttryck, det har jag svårare för. Annars inga problem. Viktigast är att ha tålamod, då lär man sig ju mer.

Lättlästa böcker, det läser jag inte.

Jag använder mest Google och ibland går jag till biblioteket och letar. Jag tycker att jag hittar information och läsning som passar för mig. Är så tacksam för Google. Innan Google var det mycket besvärligare. Jag söker mest på internet för att hitta böcker som är anpassade för mig.

Personer som är döva

Vi har genomfört tre intervjuer med personer som innan intervjun fick titta på testfilmer med teckenspråkig litteratur. Detta är deras tankar och funderingar med anledning av det. De personer som syns i filmerna heter Tommy och Juli och de döva personerna känner igen dem och nämner dem vid förnamn. När en person talar om att "lyssna", så handlar det om att "lyssna med ögonen".

Filmerna fanns i två versioner, en dramatiserad version och en neutral.

Sune och tjejhatarligan

- Dramatiserad): <https://www.youtube.com/watch?v=Fz-wnI33UPI>
- Neutral: <https://www.youtube.com/watch?v=7nSCCU09bzA>

En Herrgårdssägen

- Dramatiserad: <https://www.youtube.com/watch?v=TJVSZIOhXE4>
- Neutral: <https://www.youtube.com/watch?v=zoB34Nf0bPs>

Kvinna, Stockholm

Den här personen har flyttat till Sverige och har därför det svenska teckenspråket och svenskan som det tredje och fjärde språket.

Jag läser många olika slags böcker, jag läser berättelser, sagor och myter, det tycker jag om att läsa och läser det till mitt arbete. Personligen läser jag hellre på svenska än tittar på teckenspråkiga böcker, det är två helt olika världar. Men det är viktigt att också tänka på de döva som inte har svenska som språk.

Jag läser också som avkoppling, inte bara för mitt arbete. Jag läser böcker om personlig utveckling. Jag tycker om Jojo Moyes, deckare från Afrika – Botswana – om en afrikansk kvinnlig deckare. Jag tycker också om matlagning... kokböcker... massor med kokböcker. Jag läser inte nyheter, som DN eller så, nej. Det finns så mycket annat att läsa, som jag hellre läser än nyheter.

Jag har alltid många böcker på gång samtidigt. Jag tycker bäst om att läsa i tunnelbanan, då finns inget som stör mig och jag kan fokusera på läsningen. Här hemma händer det saker hela tiden, telefonen osv. Jag tänker ibland att jag måste gå till biblioteket.

Vissa böcker påverkar mig. Jag får inspiration till hur jag ska leva. Förut läste jag mest svenska, men nu... jag väljer hellre engelska böcker, när texterna blir tyngre i böckerna jag läser. Förut läste jag psykologiska böcker på svenska men nu har jag övergått till att läsa dem på engelska. När jag pluggade på universitet var jag ju tvungen att läsa böcker på svenska. Då tyckte jag det var roligt. Vi läste om problem. Innehållet var så starkt och böckerna så intressanta att jag glömde att jag läste på svenska.

Om en författare har skrivit på engelska, och blivit översatt till svenska, när jag läser hans bok på svenska kan jag känna igen mönstret i hans språk, men språket blir inte riktigt lika bra i den svenska översättningen, det bästa är att läsa direkt på engelskan. Språket i det hen skrivit på engelska är mycket bättre än den svenska översättningen. Det är samma med teckenspråket, om en person berättar, då fångas jag av hans berättelse, det är en annan kvalitet om det är direkt på teckenspråk då. **Det är två olika saker, att översätta till teckenspråk eller en direkt berättelse på teckenspråk, och båda behövs egentligen.** Därför är det också viktigt vilka som framför teckenspråksberättelsen eller översättningen, det är viktigt att tänka på kvalitén, känslan för språket, det bör vara en person som har vuxit upp med teckenspråket.

Jag vill inte själv läsa teckenspråkiga böcker, jag har inte det behovet, men det finns andra som har behov av teckenspråkig litteratur. De målgrupper jag kan se som behöver böcker på teckenspråk kan vara dyslektiker, språkstörda, de som inte har läsförmågan, nyanlända och äldre. Döva som inte har så bra svenska, de behöver få litteratur på sitt eget språk, för stimulans, fantasi och fakta. Att få lära sig nya saker. Det är viktigt med stimulans till dem, och det finns många olika grupper i den här gruppen (dyslektiker, nyanlända, äldre). Det kan vara svårt att hitta teckenspråkiga böcker. Det är så utspritt idag. Här kanske MTM skulle ha det ansvaret.

I Frankrike, när jag besökte ett bibliotek.... Jag tycker det var så bra för där var teckenspråksböcker integrerade i det vanliga biblioteket. Till exempel stod teckenspråkiga historieböcker på historiehyllan. På det sättet får hörande del av teckenspråket. Till exempel om jag skulle gå till historiehyllan, då ser jag teckenspråkssymbolen och blir nyfiken, eller om jag går till kokbokshyllan och hittar något där, det är en logga med teckenspråkssymbol på boken. Jag öppnar den och så finns en QR kod

som leder till en teckenspråksfilm. Så det är en riktig bok men man kan också få teckenspråksfilmen. Frankrike har ett nätverk av döva bibliotekarier som träffas regelbundet och väljer böcker. Jag tror inte på att läsa en hel bok på teckenspråk men att i boken ha en QR kod och få del av innehållet på teckenspråk, det blir en stimulans, att locka till att läsa boken kanske.

Frågan är, orkar en person se en hel bok på teckenspråk? För min del, jag ser hellre kortare inslag. Till exempel som i Netflix, där finns en serie som heter Änglavakt. Det är bara 13 minuters avsnitt. Ganska lagom, om man vill se mer kan man se nästa. Det fungerar så på Netflix, jag tycker det är bra. Man kan sluta och sen fortsätta på samma ställe nästa gång. Man behöver avbryta ibland, på samma sätt som när man läser en bok. Att lägga i från sig den och fundera lite emellanåt. Det blir för mycket att se allt på en gång. Blir tröttsamt, att behöva avbryta om det är ett långt stycke. Bättre med korta avsnitt. Det är ju också viktigt att det finns böcker anpassade till rätt ålder, om jag är ung ska det finnas böcker som passar mig.

Om vi tittar på dessa fyra länkar som jag blivit ombedd att titta på. De två första, med Tommy som tecknar, han är extremt skicklig berättare. De två Selma-historierna, där är det kläderna i första berättelsen som stör. Var finns perspektivbytet i teckenspråket? Kläderna ska vara neutrala, då kan berättaren skifta perspektiv och berätta från olika personers perspektiv. (Förklaring: i teckenspråket gör man så. I svensk text står texten i dialogform, men i teckenspråket visar berättaren vem som talar)

Eftersom berättaren tar olika roller under berättelsens gång måste kläderna vara neutrala. Det är en viktig poäng. Tommys peruk fungerar inte heller. Bilder i bakgrunden är ok. Vissa behöver bilder i bakgrunden men inte på själva berättaren. Berättaren måste vara neutral eftersom hen tar olika roller under berättelsen. Nu, är han är mamman, så har han fortfarande Sunes peruk på sig. Det stämmer inte, han berättar ju inte bara från Sunes perspektiv... I boken är det ju Sune som berättar men i teckenspråket blir det olika rolltagningar.

Tillbaka till bakgrundsbilderna... jag tyckte det var fint, det var behagligt när bakgrunden i Sunes berättelse fanns där. Den andra varianten var lite tråkigare, inget alls, bara neutral berättare, men det kan finnas de som har behov av neutralt läge också. Om till exempel om någon har ADHD,

då klarar de kanske inte för mycket intryck, det måste vara rent omkring, båda varianterna måste finnas. Några behöver stimulans för att locka, för att de ska bli mer nyfikna, men andra klarar inte det alls, de behöver mer ren bild

Det är viktigt att berättaren/ översättaren är helt neutral. En sak till...de två klassiska, den första med Juli, synd att kläderna stör där, men hon framför bra, men den andra berättaren, i den neutrala varianten, hon var för ung för berättelsen, och hon ler jämt när hon tecknar. Då blir det inte samma känsla. I boken är det olika känslor, sorg och glädje. Berättaren måste följa känsloläget. Det lyckas den första personen förmedla men kläderna stör.

Kläderna ja, jag tror de gjorde så för det är en klassiker. De vill fånga den tidsperioden, men då kan de göra på ett annat sätt, med bakgrundsbilder istället. Bilderna bakom är bra, det räcker så, det behöver inte vara särskilda kläder på berättaren. Det räcker med neutrala svarta långärmade kläder. Då blir fokus på teckenspråket, då lyfts det fram. Det är viktigt att det blir tydligt, med grammatiken. Ryschpsych och hattar, det stör själva teckenspråket. Bildkvaliteten var jättebra i de olika filmerna. Idag är det lätt att få bra bildkvalité.

Vad gäller utbudet, nu var det Sune, en barn- och ungdomsbok och en klassiker, så är frågan var det största behovet finns för teckenspråkig litteratur. Kanske sådant som hör till allmänbildningen. Selmas böcker, Astrids böcker, ett urval för allmänbildningen men också nyare böcker, vi har behov av utveckling. Och nyanlända behöver se svensk kultur, svensk historia och traditioner, så de kan anpassa sig till livet här. Det vore också häftigt om någon översätter dikter av Tranströmer, han har så fina bilder i dikterna, det är jättesvårt att läsa dikterna, de är extremt svåra att läsa men vore fint få dem på teckenspråk, plus texten också. Vid ett sådant tillfälle vill man se både texten och teckenspråket.

När det gäller filmspelare, Youtube är bra för den är öppen för alla att se. Det syns under filmen hur mycket man har sett, röd eller grönmarkerat och den kommer tillbaka på samma ställe där man slutade sist. Youtube har funktionen att man kan prenumerera, så man får notiser när det kommer något nytt, då kan man gå in direkt och titta. Netflix är som en bra modell. MTM skulle kunna ansvara för en Youtube kanal, med teckenspråkig litteratur. SVT Play finns också och UR har sin modell. Det borde finns någon modell för teckenspråkig litteratur som

passar oss i Sverige, som alla kan komma in på, och det ska finnas funktionen att man kan stoppa och komma tillbaka senare.

Det finns något som ett företag som heter Dramaski har gjort, som kallas för Teckenpop. De har ett pilotprojekt, jag tror de har provat det vid en teaterföreställning, det var på Unga Klara Teatern tror jag. Jag kan välja hur jag vill se den som tecknar, den kan bli större, den kan flyttas i bilden till höger eller vänster. Bakgrunden kan ändras, bilden kan bli starkare eller svagare eller transparent. Man kan välja och göra egna inställningar.

Vad gäller utbud och att det behövs både översättningar, olika slags böcker, dikter, fakta... alltså olika berättelser direkt på teckenspråk, med bra kvalitet på språket... Jag tänker att det finns människor med olika funktionsvariationer, kognitiv nedsättning, utbudet där är så litet, de får så lite kultur. Det behövs både "vanligt teckenspråk" men också en enklare variant med lugnare tempo, motsvarande LL böcker, typ teckenspråkigt LL.

Och det är väldigt noga med vilka som ska framföra böcker på teckenspråk, det är det allra viktigaste. Att hitta dem som äger teckenspråket men man måste kunna både svenska och teckenspråk eller har samarbete, en som är stark i teckenspråket och en som är stark i svenskan, om de jobbar tillsammans blir det bäst. Viktigt också att produktionen blir bra. Tommy och Juli var bra i de här böckerna som fanns som exempel

Och språket, man måste tänka på att det ska vara avbildande tecken, teckenspråket får inte bli svenskpåverkat när man översätter. Då blir det tungt att titta på. Den som coachar måste ha rätt kompetens, så de kan putsa på teckenspråket. Det är så mycket i översättning, språk och kultur. Det är många delar i en översättning. Det var roligt med Sune. Det är bra böcker, man får skratta. Han lyckades förmedla så jag fick skratta där. Man måste välja bra böcker som fångar läsaren, klassiker är kanske inte så spännande och kanske inte lika aktuella, de behövs men viktigt att det blir en bra läsoplevelse som samtidigt passar många, man måste välja noga.

Jag funderar också på om det ska vara text med eller inte. Det kan bli jobbigt att titta på teckenspråket om textremsan är med. Det kanske stör att titta på både teckenspråket och svenska textremsan, vet inte hur upplevelsen blir. Samtidigt som jag tänker att då får man svenskan ändå på köpet, en pedagogisk tanke men då blir det ett annat syfte. Vi lärare

är vana att tänka pedagogiskt, så frågan är, vilken upplevelse vill vi ha, ska texten vara med eller inte. Kanske några vill använda boken i undervisningen med textremsa, eller så finns det en annan målgrupp, hörselskadade som vill lära sig teckenspråk, då blir det en annan målgrupp. Vi skulle vinna på om det fanns möjlighet att välja, att välja Teckenpop, att välja bakgrund, att välja texten. Personen själv får välja.

Kvinna II, Stockholm

Egentligen är jag allätare. Mycket hänger på om det är en duktig berättare, då fångas jag av texten. Jag läser nästan vad som helst, vilket ämne som helst. Jag har nyss läst klart Samtycke av Vanessa Springora, en fransk författare. Den handlar om, det är på -70 talet, en flicka som är 14 år har en sexuell relation med en 36 år äldre man, en känd man, en kulturpersonlighet i Frankrike. Boken är så bra, den är stark. Han är en kulturprofil, alla ser upp till honom. Precis samma som i Sverige. Han är ett geni, respekterad. Flera gånger när jag läste boken blev jag så arg så jag kunde nästan inte somna utan var tvungen att hämta en tråkig bok och läsa för att kunna somna.

Jag läser mycket nyheter. Jag läser DN, direkt på morgonen, sen läser jag Aftonbladet och Expressen, och på mitt jobb läser vi Dagens Samhälle, det är mer kommun- och regionpolitik, Dagens medicin läser jag också i anslutning till jobbet, vad som händer inom sjukvården.

På jobbet läser jag ju vid skrivbordet, på datorn, det blir ju oftast på digital media. När jag är ledig på, helgen, på fritiden, då blir det oftast i soffan eller sängen. Mycket avgör vilken bok jag läser. När jag läser en bra bok tappar jag nästan tid och rum, jag kan ligga ganska obekvämt och ändå fortsätta läsa. Jag har ingen särskild läsfåtölj, det kanske är en brist härhemma kanske. Resor är bäst, när jag reser då läser jag överdrivet mycket. På semestern kan jag avverka 6-7 böcker på en-två veckor. Att vara på en annan plats där man inte behöver tvätta och städa, där kan man bara vila. Mina barn avbryter min bokläsning, jag kan inte läsa när barnen är här, jag vill att barnen ska se mig läsa, jag tycker det är viktigt att barnen ser föräldrarna läsa, då kan de få inspiration och bli sugna på att läsa själva sen, men jag kan nästan inte läsa ifred inför dem, det blir ett moment 22.

Läsning kräver fokus från mig, vilket betyder att jag inte ska ha tv på eller mobilen i bredvid mig, inte smartklockan heller, den ska av... då får jag landa och får lugn och ro, det tycker jag är knepigt idag.

Jag är högkonsument av läsning, jag läser inte alltid skönlitteratur, jag läser rapporter, tidningar, remisser, så ibland läser jag så mycket så jag blir trött på det, så den kvällen behöver jag istället se en film, de dagarna när det varit mycket läsning på jobbet då orkar jag inte läsa på kvällen. Därför är semestern bästa tiden för skönlitteratur, man kan fly...

Faktum är att jag aldrig har tänkt på teckenspråkiga böcker innan jag fick skickade dessa fyra länkar till mig. Då tänkte jag, varför inte. Jag har tittat på dem och jämfört dem och funderat kring vilken jag skulle fångas av, och det var den av Selma Lagerlöf med Juli. Jag tror inte det handlar om hur hon har klätt ut sig utan det handlar om att hon har kunnat förmedla det på ett spännande sätt, att kunna berätta så är en gåva, det är inte alla som kan det.

Men den neutrala översättningen, då orkade jag inte titta alls. Jag har ju inget emot den personen där, men det handlar om kvalitén. Jag upplever att den personen i neutrala läget, bara har gjort en ren översättning. Det är ju samma historia, men hon gör bara sitt jobb som översättare. Juli berättar så att jag kommer in i texten på ett annat sätt, jag kommer in på djupet i historien, det är skillnad på de två. Jag har sett två minuter med Juli och jag tror jag skulle kunna se hela timmen ut. Hennes sätt att berätta, den karaktären passar henne och hon har kvalitét i sitt språk. Jag tycker inte det var så farligt med kläderna, jag tycker det passar till den historien. Det passar till den typen av dramatisering. Juli inspirerar mig. Jag vill nu läsa Selma Lagerlöf senare. Det var intressant, jag har aldrig öppnat Selma Lagerlöfs böcker, av olika skäl, men nu blev jag nyfiken och vill läsa henne.

Jag såg också Sune. Jag såg båda. Det lustiga är, samma person i båda versionerna. Jag upplever att han gör lite för mycket när han dramatiserar. Den där peruken, det stör mig. Jag får sånt intryck, det blir för mycket. Men i den neutrala varianten, det blev mycket bättre. Det som störde mig var peruken och hans agerande, det blev för mycket. Om man kunde kombinera bilderna med det mer neutrala läget, då skulle det bli jättebra tror jag.

Ja, nu blir jag lite nyfiken också. Sune... jag tycker själv det var roligt att se den boken, Sune. Bra författare, man får skratta, det är fina barnböcker. Jag tror att barn kan uppfatta om det är överspelat, även om man vill berätta en historia så tror jag barn kan känna av det. Jag minns en gång, det här kanske är utanför ramarna, men det hör ändå till

området... UR hade en programserie förut som hette Bokstavshissen. Då var Gabriel med, som programledare och det var olika inslag. Jag upplever att mina barn inte kunde fokusera när det hände för mycket. Det blev för mycket intryck. Nu har de gjort en ny version av Bokstavshissen, då är det en korvkiosk. Man åker hiss och ser vilken bokstav man ska välja, om det är A, då får man något med A i korvbrödet. Det är två personer som spelar där. Båda har samma kostym på sig med olika peruker mm, men det blir ändå inte för mycket. Det är trovärdigt ändå. Jag tror det handlar om balans, om man ska dramatisera, hur skådespelaren får fram historien. Det är samma med Juli, hon är skådespelare i grunden och hon har jobbat med teater 10 år. Hon har jobbat med film, hon kan skillnaderna. Tommy som gör Sune, han är inte skådespelare i grunden, men han är jätteduktig på översättning, därför, min syssnarupplevelse där blir bra i den neutrala varianten. Han gör en bra översättning där, det känns bra syssna där.

Skulle vi behöva rena teckenspråksberättelser också? Inte berättelser som grundar sig på böcker utan rena berättelser på teckenspråk. Ja, absolut. Vi behöver behålla vårt kulturarv. Förut fanns en tradition på dövskolorna där berättelser fördes vidare i generationerna. Den historieberättande traditionen har helt försvunnit nu. Vi har tappat den. Jag tror att litteratur på teckenspråk kan vara ett sätt här. Det kan vara parallellt, både att vi får böcker som är översatta till teckenspråk men också att vi får rena berättelser på vårt eget språk. Vi behöver båda. Jag tänker att det finns inget bibliotek, men ett digitalt teckenspråksbibliotek, för oss teckenspråksanvändare. Till exempel om MTM får i uppdrag att bygga upp ett sådant, då måste det bli på en plattform som vi alla lätt kan gå in och hämta i, plus att de måste ha ett nära samarbete med intresseorganisationerna, så informationen når ut

Jag tänker också att om man startar produktion av teckenspråkig litteratur, och vilka som ska översätta och berätta, då måste det finnas kriterier. Vem som helst ska inte kunna söka utan det måste vara tydliga krav. Det måste vara höga krav på den som ska framföra, för att det ska vara ett användbart material, det är många människor som ska se dessa, målet ska inte vara att producera så många böcker som möjligt utan kvalitet före kvantitet. Det är viktigt att MTM har rätt kompetens där, så de vet vad som krävs för en bra översättning, att det finns folk där som kan styra. De behöver ha en enhet, en avdelning med 2-3 personer som jobbar med detta. Grunden ska vara väldigt enkel, om man utgår från en ensam äldre person som inte är teknikvan, den personen ska klara av att

använda tekniken Jag tror också att den målgruppen är de som har störst nytta av att syssna på litteratur på teckenspråk, den gruppen skulle må bra av att syssna. Om man inte kan svenska så är det ännu viktigare att få berättelser på teckenspråk. Äldre döva, men även nyanlända som kommit till Sverige och andra generationens invandrare, som kanske inte fått tillägna sig språket hemma. Där är teckenspråkig litteratur ett sätt att få språkbad, att få syssna. Jag tyckte om Selma Lagerlöf, det är viktigt med klassisk litteratur. Det här är perfekt för många som aldrig har haft möjlighet få möta den här typen av litteratur förut.

Om de ska börja producera teckenspråkig litteratur nu, vad ska de börja med tycker du? Det måste vara en blandning. Jag tror man måste välja, kanske titta på Sveriges största litteraturklassiker, något som varje svensk ska känna till. Kanske 4-5 klassiker. Sen måste man blanda med ungdomslitteratur. Uppmuntra ungdomar att läsa, bra, spännande historier. Om man fångas av en historia på teckenspråk, då kanske man vill läsa de andra böcker.

Kanske också LL-teckenspråkiga böcker, där man inte tecknar så snabbt, böcker med lätt, lugnt tempo, nyanlända som börjar lära sig svenskt teckenspråk. LL teckenspråk, det är tydligt att det inte finns, LT, Lätt Teckenspråk, man måste hitta något begrepp där

Jag tänker att LT kan nå även yngre barn, kanske CODA (hörande barn till döva föräldrar) de får för lite teckenspråk hemma. De är omgivna av hörande i skolan och så. Man brukar prata om 30 % av tiden, man behöver få sitt modersmål minst 30 % av tiden för att kunna tillägna sig språket. Jag tänkte på Sune, som är översatt, är det med ljud också, pratar de också eller är det bara med teckenspråk? Jag tror nu i pilotprojektet finns det inte ljud med, men tycker du det ska finnas framöver? Vilka alternativ tycker du ska finnas? Ska det vara ljud med? Ska det vara textremsa med? Det bör vara valbart. Alla är ju så olika och det är individuellt vad man behöver, till exempel hörselskadade behöver också lära sig teckenspråk. De vinner på att se teckenspråkig litteratur med text. Det bör vara valbart, att man kan stänga av ljudet eller sätta på ljudet, stänga av texten eller sätta på texten.

Kvinna III, Örebro

(Intervjun blev i två delar, hon hade inte tittat på länkarna, mejlet hade inte fungerat först, så hon tittade på teckenspråksböckerna efter första samtalet, sen fortsatte intervjun.)

Brukar du läsa böcker?

Nej, jag har inte läst en bok på jättelänge, jag tittar bara om det är en döv författare ....då tycker jag det är roligt.. men inte annars...

(Frågade efteråt vilka döva författare, det var Daniella Josberg och Ulla- , det är två döva författare. Daniella har skrivit "Döv-javisst!" Och Ulla-Bell Thorin har skrivit några böcker om sin uppväxt, båda är självbiografiska. Hon läste dem under gymnasietiden, det är personer som är kända i dövas värld, många känner till dem. De har varit med i olika teckenspråksprogram på tv.)

Men brukar du titta på nyheter, SVt Nyheter eller läsa Expressen eller Aftonbladet?

Nej, jag har legat på sjukhus och inte orkat någonting nu... men förut tittade jag på ..vad heter det.. Nyhetstecken, ibland tittar jag på nyhetstecken. Jag tittar i Ipad, från deras hemsida.

Vissa tecken fungerar bra, men vissa tecken går för snabbt, de tecknar lite slarvigt och jag får kämpa för att hänga med... det blir jobbigt ... jag har faktiskt skickat meddelande till dem att det går för fort, men jag har inte fått svar från dem.

Det behövs Nyhetstecken med vanligt teckenspråk men det behövs också en variant med lugnare teckenspråk. Jag tänker på dövblinda. Jag ser lite sämre på ena ögat.

Del 2

Teckenspråkiga böcker. Vad tyckte du?

Jag har inte sett alla, de med Selma var svåra, jag förstår inte hennes teckenspråk. Men Sune var spännande. Han skulle börja andra klass och pappa skulle följa med men det ville inte Sune... "återberättade historien med inlevelse...". Det var lätt att hänga med.

Jag såg båda, med peruk, och i den andra hade han sitt vanliga hår. Jag tyckte den första var bäst, den andra var sådär. Den med peruk var mer ...han berättade med inlevelse....det var spännande...

Bilderna bakom var bara bra, de piggade upp, det var bra.

Ja, vad bra. Ja, Sune var rolig och spännande, lätt att förstå, skulle du vilja se mer såna böcker på teckenspråk?

Jag skulle gärna se mer, inte Selma, men Sune ja, gärna se mera...

Jag skulle gärna se Madicken och Emil i Lönneberga, Alla barn i Bullerbyn med ja, de är roliga.

Jag har sett dem, för länge sen.... Men det var inte lika bra, hon som berättade var som en tant, men det var inte samma sak, här var det bilder. Det här var mycket bättre, med bilder och så, roligare att se den.

Några filmer finns med film och text, men jag vill hellre se med teckenspråk då blir det bättre och lättare att förstå, och då blir det roligare, jag skrattade här ...det var roligt...

Skulle gärna se berättelser på teckenspråk, med någon döv som är duktig att berätta.

Jag har inte mobil eller dator, jag har bara en Ipad... den är bäst att titta i.

Detaljer i filmerna, klänningen var jättefin men de här volangerna på ärmarna, de störde mig, det var jobbigt. Om hon hade haft långa rena ärmar hade det varit bra, då är det lättare se teckenspråket.

Förut var jag jättemycket på biblioteket, nu är det Corona så det är svårare. Jag är i riskgrupp så jag måste vara försiktig.

Bilaga 2 - Intervjuunderlag

Gemensam inledning

Hej! Den här intervjun/diskussionen ska handla om läsning och vad som ger dig en bra läsoplevelse. Vi vill veta mer om vad du läser och hur du läser. Vi vill veta mer om vad som gör läsning svårare eller lättare för dig.

Generella frågor att diskutera med alla

- Vad brukar du läsa? (skönlitteratur, facklitteratur, nyheter, sociala medier, poesi, serier etc)
- Om nyheter: Vilka nyhetskällor följer du? Är det några du skulle vilja följa men inte kan?
- Kan du ge några exempel på sådant som du nyligen läst?
- Varför läser du) (Läser du på ett arbete, för studier eller som ett fritidsintresse)
- I vilka miljöer läser du?
- Vad är en bra läsoplevelse, enligt ditt sätt att se det?
- Finns det några viktiga förutsättningar för att du ska få en bra läsoplevelse?
- Om läsoplevelsen inte blir bra, vad beror det vanligtvis på?
- Är det något med läsning som du tycker är svårt?
- Vet du vart du ska vända dig för att få tag på läsmaterial som fungerar för dig?
- Är denna information lätt att hitta?
- Hur fick du denna information från början?

Specifika frågor beroende på läsarens situation

Lyssna på text (mänskligt tal eller talsyntes)

- Föredrar du mänskligt tal eller talsyntes? (Är det någon skillnad för olika sorters böcker eller olika sorters lässituation? Är det någon skillnad i möjligheten att begripa ett innehåll)
- Vill du ha en neutral inläsning eller en inläsning med upplevelse?
- Vid mänsklig inläsning, har du synpunkter på exempelvis uppläsaren, störande ljud eller manér i uppläsningen
- Vill du kunna välja vilken röst som läser upp text? (Vilken sorts röst är i så fall bäst?)
- Är det viktigt att kunna reglera hastigheten? (Om ja, hur då)
- Vilken teknik använder du när du lyssnar på text? (Legimus, andra appar – skillnader mellan dessa)

- Är något svårt med den teknik du använder?
- Vad skulle kunna förbättras med denna teknik?
- Skulle du behöva mer kunskaper om den teknik du använder?
- Skulle du vilja prova någon annan teknik?

Utbud och kvalitet på inlästa texter

- Har du synpunkter på utbudet av inlästa texter?
- Är det lätt att hitta i utbudet?
- Har du synpunkter på kvaliteten av inlästa texter?

Bildbeskrivningar i talböcker

- Hur hanterar du bilder och beskrivningar av bilder om de finns i talböcker?

Punktskrift

- Hur läser du punktskrift? (display, dator, mobil, platta, på papper)
- Har du synpunkter på utbudet av texter?
- Har du synpunkter på kvaliteten av texter? Påverkar fel läsoplevelsen?
- Är det lätt att hitta i utbudet?
- Har du synpunkter på hur materialet distribueras?

Lättläst

- Hur läser du lättläst? (dator, mobil, platta, på papper)
- Har du synpunkter på utbudet av texter?
- Har du synpunkter på kvaliteten av texter?
- Är det lätt att hitta i utbudet?
- Kan du berätta om/visa några exempel på vad du läser?
- Hur hittar du det du vill läsa?
- Vad vill du helst läsa?
- Läser du 8 sidor (Om ja, ställ följdfrågor; digitalt (webb-app)/papper, om rubriker, längd på texter, läsordning. Svårt/lätt. Lyssnar du?

Teckenspråk

- Vilken typ av litteratur eller text vill du ha på teckenspråk?
- Har du synpunkter på utbudet av litteratur och nyheter?
- Har du synpunkter på kvaliteten i teckenspråket?
- Är det lätt att hitta ett utbud av litteratur och nyheter på teckenspråk?
- Har du synpunkter på hur material spelas upp?

- Vilken teknik använder du när du tar del av litteratur och nyheter på teckenspråk? (Webb, appar – skillnader mellan dessa)
- Är något svårt med den teknik du använder?
- Vad skulle kunna förbättras med denna teknik?
- Skulle du behöva mer kunskaper om den teknik du använder?
- Skulle du vilja prova någon annan teknik?

Om personen studerar

- Vad fungerar bra och dåligt med inläst litteratur?
- Vad fungerar bra och dåligt med litteratur på punkt?
- Finns det studiesituationer där det brister?

Begripsam AB

Begripsam AB arbetar för att bidra till universellt utformade produkter och tjänster som tillgodoser alla användares behov. Vi utvecklar och tillämpar metoder så att alla, oavsett förmåga, kan vara med och påverka hur produkter och tjänster ska vara utformade.

Vi är experter på hur man i design- och utvecklingsprocesser ska ta hänsyn till högt ställda krav på tillgänglighet, användbarhet och användarupplevelser, även när användare har olika funktionsnedsättningar. Vår spetskompetens ligger i kunskap om psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar.

Vi arbetar med konceptutveckling, design, utredningar, analyser och tester. Vi bedriver forskning och utveckling i egen regi eller i samverkan med andra som delar vår vision. Våra metoder och arbetssätt har sin grund i forskning och i våra egna levda erfarenheter.

Vi har ett nära samarbete med Föreningen Begripsam. Vi lägger stor vikt vid att personer som själva är berörda av hur produkter och tjänster är utformade ska få vara med när dessa utvecklas. Vi har utvecklat metoder för hur sådana samskapande processer ska gå till.

Tillsammans med medlemmarna i Föreningen Begripsam deltar vi i standardiseringsarbete på svensk och internationell nivå.

Vi har varit drivande i att ta fram standarden för kognitiv tillgänglighet, 21801–1 Cognitive accessibility — Part 1: General guidelines.

Begripsam leds av Stefan Johansson, som också forskar om kognitiv tillgänglighet. Företaget har 11 anställda.

Vi är kända för undersökningen ”Svenskarna med funktionsnedsättning och internet”, <http://internet.begripsam.se>. Det är vad vi vet den största undersökningen i världen om hur personer med funktionsnedsättning använder internet.